

Di naüng stòrdje vo Lusérn

*I nuovi racconti
di Luserna*

**Tèkste von gebinn
Tönle Bintarn 2011 – 2019**
*Elaborati del concorso letterario
Tönle Bintarn 2011 – 2019*

Hergerichtet vo
a cura di

**Ermenegildo Bidese
Fiorenzo Nicolussi Castellan**

Kulturinstitut Lusérn
Istituto Cimbro Luserna

Grafikprojèkt un drukh Publistampa arti grafiche / Pèrsan
Progetto grafico e stampa Publistampa arti grafiche / Pergine

Kulturinstitut Lusérm
Istituto Cimbro Luserna

ISBN 978-88-95386-00-3

Saitn - Indice

Prefazione	5
Introduzione	7

2011

Rosanna Gasperi, <i>Dar napoletå boda hatt giredet azpe biar</i>	15
Armando Nicolussi Golo, <i>Di armen sealn soinda no, in ta' vo häüt?</i>	17
Eleonora Nicolussi Castellan / Elisabetta Margon, <i>Di Berta un daz baiz röasle</i> ...	20
Riccardo Stefani, <i>Di vasöln von affaff</i>	22
Ornella Gasperi, <i>Gloam in lem</i>	24
Nadia Nicolussi Paolaz, <i>Moi peste tschell</i>	27
Marialuisa Nicolussi Golo, <i>Muator</i>	30
Walter Nicolussi Paolaz, <i>Z faifle</i>	33
Viola Nicolussi Golo, <i>Z Rösele un soi khinn</i>	37

2012

Andrea Zotti, <i>A foto, a viàzo, a lem</i>	45
Franco Nicolussi Rossi, <i>Daz roat sbembble</i>	49
Giada Nicolussi Galeno, <i>Haltnse gearn in Bisele</i>	51
<i>Lem vo dise djar</i>	55
Walter Nicolussi Paolaz / Claudio Nicolussi Paolaz, <i>Sillabaita</i>	59
Nilda Nicolussi, <i>Springen in hümbbring...!</i>	65

2013

Nadia Nicolussi Paolaz, <i>Dar må von Boan</i>	71
Mirko Pergher, <i>Durch an glåstar sunn</i>	75
Luisa Nicolussi Golo, <i>Gloam</i>	79
Andrea Zotti, <i>Go for it</i>	82
Viola Nicolussi Golo, <i>Khindar, hennen un arme sealn</i>	85
Luisa Zorer / Renzo von Galèn, <i>Otóbre</i>	88

2014

Andrea Zotti, <i>Z khinn un da alt nona</i>	93
Paolo Pergher, <i>Da gestólate per</i>	96
Sabrina Mosele, <i>Da khlumma bëlt</i>	98
Adriano Nicolussi Golo, <i>Di Mòra</i>	100
Teresa Nicolussi Golo, <i>Di varm von lem</i>	103
Mirko Pergher / Antonella Gasperi, <i>Zboa prüadar</i>	105

2016

Istituto Comprensivo Folgaria, Lavarone, Luserna - Scuola Primaria Lavarone cl. IV, <i>Dar prunn vo Lusérn</i>	111
Anna Nicolussi Neff, <i>Liabar diardjo</i>	117

Nirvana Pedrazza, <i>Non un nevón khochan pittnåndar daz guat gièzza vo dahuam</i>	120
Walter Nicolussi Paolaz, <i>Vorgånnate zaitn</i>	121
Samantha Nicolussi Rossi - categoria scolari, <i>Di marmòttin Bisele</i>	125
Mattia Nicolussi Rossi - categoria scolari, <i>Moine sie un moi nona zo pèrge</i>	125
2017	
Maria Teresa Nicolussi, <i>A khlumma stördjèle von balt</i>	129
Sabrina Mosele, <i>Dar béata</i>	131
Mattia Nicolussi Rossi - categoria scolari, <i>Khindar gebiaga</i>	132
Samantha Nicolussi Rossi - categoria scolari, <i>Khindar stördjela</i>	133
Sabrina Mosele, <i>Zbisnen doin pensàrn</i>	134
2018	
Matteo Nicolussi Castellan, <i>Di baibar vo dise djar</i>	139
Arianna Anzalone, <i>Di belt iz in kriage, ma niamat magar vortnemmen in lust un in koràdjo bose vinnt zo borta aniaglana bòtta, vo naügum</i>	140
Samantha Nicolussi Rossi, <i>Di röasla</i>	144
Mattia Nicolussi Rossi, <i>Di spilela vo dise djar kontärt vo moin altn</i>	145
Giada Nicolussi Galeno, <i>Di stördja von Giovanni</i>	146
Nirvana Pedrazza, <i>Drai stördjela vo dise djar boda soin vürkhent miar un moin zboa prüadar</i>	150
Anna Maria Trenti Kaufman, <i>Golt un rost</i>	153
Istituto Comprensivo Folgaria, Lavarone, Luserna - Scuola Primaria Lavarone cl II, <i>Di vichar von stall, di vichar von haus</i>	156
Walter Nicolussi Paolaz, <i>Lem</i>	157
Simone Anzalone, <i>Lusérn moi lânt</i>	159
Astrid Nicolussi Golo, <i>Moi bis-bischauz Cirillo Folgarait</i>	161
Augusta Nicolussi Castellan, <i>Moinar muatar</i>	163
2019	
Mattia Nicolussi Rossi - categoria scolari, <i>Di fontanü</i>	167
Astrid Nicolussi Golo - categoria scolari, <i>Moi hèrtz iz getoalt in zboa</i>	168
Patrick Nicolussi Principe - categoria scolari, <i>Di khirch vo Lusérn</i>	168
Matteo Nicolussi Castellan, <i>Niamat hettatzen impitet</i>	169
Fiorenzo Nicolussi Castellan, <i>Oinegian</i>	170
Marta Martinello, <i>Zfikarle</i>	171
Istituto Comprensivo Folgaria, Lavarone, Luserna - Scuola primaria Lavarone cl. IV, <i>Serie di 17 disegni a fisarmonica con didascalie in cimbro</i>	172
Samantha Nicolussi Rossi, <i>Zlem von khindar dise djar zu pèrge</i>	174

Prefazione

Come forse saprete, il concorso letterario Tönle Bintarn è nato con lo scopo di stimolare la scrittura nella nostra lingua di minoranza, il cimbro, ancora presente nelle tre comunità d'insediamento storico ovvero a Luserna, nei Tredici comuni veronesi (in particolare a Giazza/Selva di Progno) e sull'Altopiano di Asiago.

Ogni anno abbiamo riscontrato un sempre maggiore interesse e una partecipazione costante e ci siamo quindi chiesti se poteva essere una buona idea valorizzare, dopo diverse edizioni, questo patrimonio letterario.

Su proposta del Comitato Scientifico e del suo Presidente, prof. Gildo Bidese, il Consiglio di Amministrazione nel 2019 ha ritenuto opportuno raggruppare in un volume gran parte degli elaborati, apportando alcune correzioni ortografiche e grammaticali rispetto ai testi originalmente pervenuti. Per questo lungo lavoro di rifinitura e composizione voglio ringraziare il prof. Gildo Bidese, Fiorenzo Nicolussi Castellan, Gisella Nicolussi e Maria Moro; voglio, inoltre, ricordare il sostegno finanziario della Provincia Autonoma di Trento all'iniziativa.

Lo scopo è duplice. Da una parte si vuole rendere fruibile ai posteri i vari racconti e le poesie prodotte dai partecipanti nel corso del tempo e dall'altra riteniamo molto importante valorizzare il lavoro intellettuale dei vari autori e non solamente dei vincitori delle passate edizioni.

Con l'occasione voglio ringraziare in particolare chi ama la nostra lingua e si prodiga per la sopravvivenza della stessa, soprattutto cercando di trasmetterla alle nuove generazioni, cosa non facile nei giorni nostri a causa dello spopolamento delle comunità montane e della cultura mediatica imperante che promuove soprattutto l'italiano e l'inglese lasciando pochissimo spazio ai dialetti regionali e alle lingue minoritarie.

Buona lettura.

Dott. Gianni Nicolussi Zaiga
(Presidente dell'Istituto Cimbro - Kulturinstitut Lusérn)

Vorbort

Dar prais “Tönle Bintarn” iz khent augelekk zoa zo schupfa di laüt z’schraiba in da zimbar zung; a zung geredet haüt zo tage lai atz Lusérn, in di Draitza Kamoüdar vo Bèrn un atti Hoachebene vo Slege.

Bar hám gesek alle djar hèrta mearar laüt boda hám geschribet azpe biar un asó habaraz gevorst z’sega biz nèt berat gest a guatz sachan leng panåndar allz un machan an libar.

Asó balda dar Vorsitzar von Bizzkomitât prof. Gildo Bidese, hatt gevorst zo maga machan an libar, dar Fervaltungzrat hatt auzgemacht zo tüanaz, pezzrante asó o bazta iz khent geschribet. I bill gedenkhan vor ditza di arbar boda hatt gemacht dar prof. Gildo Bidese, dar Fiorenzo von Kastelé, di Gisella Nicolussi un di Maria Moro un bill o khön Vorgèll’z Gott dar Provintz vo Tria boda untarstützt in prodjèkht.

Allz ditza habarz getånt saiz zo lazza hintar eppaz in sèlln boda bartn nåkhemmen, saiz zoaga di arbat boda disse schraibar hám gemacht.

I bill o khön Vorgèll’z Gott alln in laüt boda haltn gearn ünsar zung un boden gem zo tüana auzohaltase. I boaz ke, in a bèlt boda haltet kunt lai von groazan un starchan zungen azpe da belese un da inglés, ditza iz nèt dèstar. ’Z iz o nèt dèstar ombrómm di lentar von pèrng boda hám gëtt di burtzan un ’z lem disan zungen soin nå zo learase; biar mochan allz ummaz trang vür bazzaz hám hintargelatt di ünsarn eltarn.

*Dott. Gianni Nicolussi Zaiga
(Vorsitzar von Kulturinstitut Lusérn)*

Introduzione

Il concorso Tönle Bintarn e la promozione della lingua cimbra

L'idea di dar vita al *Gebinn Tönle Bintarn* risale all'anno 2010. Gli allora componenti del Comitato Scientifico dell'Istituto Cimbro di Luserna, Manuela Gasperi, Andrea Nicolussi Golo, Adriana Pedrazza e Silvia Dal Negro lo proposero, assieme al sottoscritto, al Consiglio di Amministrazione che lo approvò con entusiasmo.

Nelle intenzioni degli iniziatori il concorso aveva come primo obiettivo il sostegno e la promozione della scrittura d'autore in lingua cimbra. Che cosa s'intende con scrittura d'autore? S'intende, in senso generale, una forma di testo scritto in cui gli aspetti narrativi e compositivi prevalgono su quelli puramente funzionali e comunicativi. La scrittura in cimbro, infatti, viene già utilizzata, ampiamente e a vari livelli, per la comunicazione, anche per quella scritta. Con il premio *Tönle Bintarn* si voleva, invece, promuovere il valore estetico del testo scritto in cimbro, utilizzando, quindi, la lingua non solo per la trasmissione immediata di informazioni, ma piuttosto per l'evocazione interiore di immagini, suoni e sentimenti, in una parola, per la costruzione di mondi letterari. Questo spiega anche il nome del concorso, che si richiama al protagonista principale di uno dei romanzi più famosi dello scrittore asiaghese Mario Rigoni Stern, *Storia di Tönle* (Einaudi, 1978), vincitore, nel 1979, del Premio Campiello. *Storia di Tönle* è anche il romanzo cimbro per eccellenza di Rigoni Stern: esso narra la vita sugli Altipiani prima del grande conflitto mondiale e il suo stravolgimento provocato dalla guerra, e la lingua cimbra fa capolino anche qua e là nel testo.

Il secondo obiettivo che l'allora Comitato Scientifico intendeva perseguire con questa iniziativa consisteva nel riallacciarsi da una parte all'antica tradizione narrativa di cui le comunità cimbre sono ricche, con l'intento di ravvivarla e di aggiornarla con nuovi racconti, dall'altra all'uso colto del cimbro, testimoniato lungo i secoli oltre che dal famoso catechismo *Christliche unt korze Dottrina* del 1602, anche da antichi inni liturgici e da composizioni poetiche e in prosa di vario tema, sempre

tuttavia con uno scopo alto.¹ Per questo motivo il concorso è aperto fin dagli inizi a tutte le varietà cimbre storiche, cioè, oltre a quella di Lusérn, anche a quelle dei 7 e dei 13 Comuni.

Il terzo obiettivo era quello della promozione linguistica del cimbro. Come ci insegnano, infatti, tanto le grandi tradizioni letterarie delle lingue maggiori, quanto esperienze anche di lingue minoritarie come quella ladina, l'uso letterario di una lingua ne fa aumentare il prestigio tra i parlanti, contribuisce ad ampliarne in modo significativo il vocabolario e, inoltre, la fa apprezzare anche a coloro che non la conoscono, in quanto è proprio del testo letterario proiettare i contenuti narrati sul piano del visuto universale, in cui ognuno può ritrovare anche la propria esperienza. Il valore estetico del testo, inoltre, lo fa apprezzare maggiormente anche proprio grazie all'intreccio del contenuto con la lingua utilizzata.

Questa iniziativa, partita ormai 10 anni fa con i suddetti obiettivi, è giunta nel 2019 all'ottava edizione; essa rappresenta un piccolo, ma importante contributo nell'azione di salvaguardia e promozione della lingua cimbra. Nel 2015 il concorso si è dotato di un nuovo regolamento e si è aperto anche ad altri tipi di componimento, in particolare a quelli dei bambini e dei ragazzi, pur mantenendo l'accento sull'aspetto letterario.

Fin dagli inizi il premio del concorso è *da goldane lint* con riferimento all'antico simbolo dell'albero di tiglio, sacro in molte tradizioni dei popoli indo-europei e, in particolare, nella mitologia germanica, perché sede dei buoni spiriti e onfalo del cosmo, sotto il quale si riunivano gli anziani e i capi delle comunità per deliberare e giudicare. In questi anni diverse commissioni si sono susseguite nel valutare i componimenti. Per ogni varietà ci sono stati nei primi anni uno poi due commissari a cui si aggiungevano poi due commissari esterni.

Il frutto di tutto questo lavoro, profuso dal 2010 a oggi, arriva ora a pubblicazione nel presente volume e in un secondo che si trova ancora in fase di preparazione e che raccoglierà solo i racconti delle tre varietà risultati vincitori. In questa raccolta, invece, vengono presentati tutti i componimenti scritti nella varietà di Lusérn, compresi anche i disegni e le opere della sezione bambini e ragazzi, senza distinguere tra vincitori e non. Il motivo di questa scelta risiede nel fatto che il volume vuole essere una testimonianza del percorso fatto e un omaggio a chi in questi anni ha partecipato attivamente al concorso inviando le proprie opere. Inoltre, è un modo per far conoscere e, in qualche modo, anche restituire alla comunità quanto i partecipanti al concorso hanno prodotto, così che il volume possa a sua volta contribuire alla conoscenza, promozione e salvaguardia della lingua cimbra e della vita e cultura di Lusérn. Per questo il titolo *Di naüng stördje vo Lusérn* si ricollega idealmente ai racconti di Josef Bacher (Wagner, 1905).

¹ Cfr. Bidese, Ermenegildo, *Alle fonti scritte del cimbro: la 'letteratura' cimbra come esempio di genesi d'una tradizione scrittoria alloglossa*. In: Bidese, Ermenegildo, *Il cimbro negli studi di linguistica*, Padova: unipress, 2010, pagg. 61-85.

I curatori del volume hanno controllato più volte tutti i racconti correggendo refusi e incongruità ortografiche, sono consapevoli, tuttavia, che eventuali errori potranno ancora essere presenti. Di questo si scusano fin da ora, prima di tutto nei confronti degli autori.

In una lettera che Bruno Schweizer (1897-1958) inviò il 28 settembre 1949 al suo corrispondente di fiducia da Roana, Domenico Simeone Frigo Metel, lui stesso narratore e raccoglitore di favole cimbre,² il linguista bavarese invitava a “cercare di trovare persone in grado di usare la lingua cimbra per opere poetiche e letterarie.” In questo Schweizer scorgeva chiaramente un modo – forse il modo principale – per far conoscere e così preservare la lingua cimbra. Aggiungeva, infatti: “Ciò susciterebbe l’interesse delle persone colte più di tanti libri e articoli di propaganda.” Accendendo l’interesse del mondo colto si sarebbe sviluppato un circolo virtuoso che avrebbe aumentato il prestigio della lingua nei parlanti e scriventi e aiutato così a salvaguardarne e a promuoverne l’uso anche nella quotidianità. Schweizer concludeva, infine, la sua lettera, esortando il suo interlocutore a spedirgli opere da stampare: “Se mi potete inviare tali lavori, siano essi usciti dalla Vostra penna o da quella di altri, oggi sono in grado di stampare tali poesie o novelle.”³

Anche se son passati tanti anni dalla lettera di Bruno Schweizer, oggi, con la stampa di questo volume, soddisfiamo idealmente questa antica richiesta.

*Ermenegildo Bidese
(Università di Trento)*

² Cfr. Frigo Metel, Domenico Simeone, *Favole Cimbre*, Roana, Istituto di Cultura Cimbra, 1977.

³ Di seguito riporto tutto il passaggio della lettera di Schweizer a Frigo Metel in originale: “Man müsste versuchen Leute zu finden, die imstande sind die zimbrische Sprache zu dichterischen und schriftstellerischen Werken zu gebrauchen, dies würde die Aufmerksamkeit der gebildeten Welt mehr erregen als viele Bücher und Propagandaaufsätze. Wenn Sie mir solche Arbeiten senden können, sei es aus Ihrer eigenen Feder oder von dritten, bin ich heute in der Lage solche Dichtungen oder Novelle in Druck zu bringen.” Ringrazio la famiglia Frigo, proprietaria del carteggio, per la gentile concessione alla citazione del passo della lettera, e Giorgio Spiller per averlo messo a disposizione per la consultazione.

Innvüarom

Gebinn Tönle Bintarn un auhaltn da zimbar zung

Dar prais Tönle Bintarn iz gebortet 'z djar 2010; di laüt von bizzanschaftegen komitât vo alóra, di Manuela Gasperi, dar Andrea Nicolussi Golo, di Adriana Pedrazza un di Silvia Dal Negro, hâmen vürgetrakk un asó dar Fervaltungsrat hatten augelekk un untarstutzt.

Berda hatt augelekk in prais hatt geböllt azta di laüt gebénense z'schraiba azpe biar, süachante zo reda o vo sachandar boda in d'ünsar zung saitma nèt gebónt auuzziaga: bazpar hám "innzalt", bazta khint von hèrtz. Lai asó da zimbar zung mage khemmen a zung vo schraibar.

Ditza machtaz vorstian o umbrómm disar prais hoazt asó: Tönle Bintarn iz gest ummandar von bichtegarstrn protagonistn von puach vo Mario Rigoni Stern, *Storia di Tönle* (Einaudi, 1978), boda hatt gebünnt 'z djar 1979 umman von bichtegarstrn prais vo leteratùr, Prais Campiello. *Storia di Tönle* iz sichar da peste zimbrische stördja vo Mario Rigoni Stern; a stördja boda gedenkht d'alt zimbar zung un boda gedenkht di Hoachebene biane djar pellar baz vorda daz Groaz Kriage bart bèksln allz.

Pitt disan prais dar bizzanschaftegen komitât hatt o geböllt gem kraft dar zimbrische traditzióng zo nütza di zung vor naûge stördjela un vor bichtege sachandar azpe 'z iz sa gest khent vür balda 'z djar 1602 izta khent geschribet in da zimbar zung dar katekismo *Christliche unt korze Dottrina*, gesïnga vodar khirch un gedichte.

Vor ditza dar prais khint gemacht nèt lai vor da zimbar zung vo Lusérn ma vor da sèll von Simm un Draitza Kamoüdar o.

Dar dritte zil von prais iz gem hèrta mearar bërt dar zung. Balda a zung khint genützt zo macha leteratùr, disa zung khint gesek von laüt bodase ren azpe eppaz bichte. Ditza khint auz segante bazta iz vürkhent pitt åndre zungen o. Nützan a zung zo macha leteratùr billz o munen machan bortn naûge börtar un raichern di zung; un asó di "fremmegen" o bartn zuarschaung dar zungmindarhait pitt mearar respèkht.

Disa initziativ, ågeheft vor zen djar, iz gerift, 'z djar 2019, att soi oktave editziòng un hatt gëtt soi hilfe auzohalsta da zimbar zung. 'Z djar 2015

dar prais iz khent offegetånt in djungen studéntn o un von sèll djar vort soinda khent augenump arbatn gemacht von schualkhindar o.

Vo hèrta dar prais iz *da goldane lint* boda gedenkht disan puam boda hatt hèrta gehatt bërt in da zimbar kultür un in vil åndre kultürn. A puam, di lint, boda hatt hèrta gëtt di herbege in guatn sealn un boda untar soin raisar di altn zimbarn soinse gevunet auzzomacha di bichtegen sachandar.

In dise djardar soinse auzgebëkslt mearare Komisióngen un mearare Vorsitzar un vor anialgana versióng vodar zimbar zung soinda gest mearare Komisér.

Alla disa arbat boda iz khent vürgetrakk von djar 2010 fin haüt, rift est z'soina a puach pitt alln in tèkste geschribet in da zimbar zung vo Lusérn. An åndarz puach, pitt alln in tèkste boda hám gebünnt in alle di versióngen vodar zimbar zung, iz o nå auzzogiana.

Pitt disar arbat böllbar azta dise *naüng stördjela vo Lusérn* mang khemmen zo haba a längez lem asó azpe di sèllnen augelest von Josef Bacher (Wagner, 1905).

Berda hatt draugearbatet att ditza puach hatt gesüacht zo pezzra nützante di regln von Zimbarbort ma gesichart a par a velar bart drinnsoin. Vor ditza vorspar sa vorzàng, daz earst von alln in schraibar.

In an brif von 28 von herbestmånat von djar 1949, dar Bruno Schweizer (1897 – 1958) hatt gevorst in Domenico Simeone Frigo Metel, boda o hatt geschribet un augelest zimbrische gedichte un ledjende, zo venna laüt boda hettatn geschribet asó eppaz in da zimbar zung. Dar Schweizer hatt gevorst ditza ombrómm dar hatt gebizzt ke tüanante asó hettatma gemak machan khennen mearar di zung un gem a hánt zo haltase lente. Ditza hettat o gemacht höärn mearar stoltz di laüt bodase hám geredet.

Pitt ditza puach khinta o gemacht bazta, vil djar pellar, hettata geböllt tüan dar Bruno Schweizer.

Ermenegildo Bidese
(Universitét vo Tria)

Tönle
Bintarn

02011201

Rosanna Gasperi

Dar napoletå boda hatt giredet azpe biar

Ziz 'z djar tauschanknoünhundartunviarunviachtzehh. Sèmm nämp üs, in haus vodar Mildjakelle, zboa, drai djar vorånahì, izta gest khent auvar vo Napoli a famildja vo sèks laüt, sio un sia nà pitt viar nevan, djunge laüt, drai gisbistarn un anåndra diarn, Luciana. Di prüadar, Giuliano un Gianfranco, hám gihatt sèchtza djar un soi sbestar, Mariangela, zbole. Raiche laüt, sa hám finamái någihatt di bitschiklette, siånska azzase hám gimöcht haltn lugårt inn in di rovölt untar 'z loap umbrómm di partidjé hebatnsen sichar vortgitrakk.

Dar månn, a kolonèll von esértschito in pensiong, un soi baibe soinse drinngimacht in lem von lánt un hám gitånt un gilebet asó azpe alle biar ka dar Tetsch. Ka längez 'z baibe iz khent pitt üs auz pa bisan na radikkn un hummargikraüt, soi månn, anvézte, iz gánt inn pa balt auzomacha holtz vor in bintar.

I, alóra, hán gihatt zen djar, un khånat nèt khön bisa hám giredet djüst belesch odor napoletå. Se però, dar Gianfranco mearar baz di åndarn, hám giböllt lirnen azpe biar. In bintsche månat dar pua hatt vorstånt allz un giredet zo maganen vorstian.

Dar iz hèrta gest inngimìscht pitt üs balbar hám gispilt un dena, kordjósat, izzar gánt inn pa alln in tûrn z'sega bazma túat un bazma khocht. Dar hatt hèrta giböllt khostn bazma hatt gihatt gikhocht umbrómm soi sia hatt gimacht lai beleschez gièzza. I gidenkhme no da sèll bòtta bodar iz innkhent pittnan an kilo mortadéla, bode hán njånska gibizzt bazzes iz, un hatt khött, zuar moinar måmma: "Astomar gist an skodegi gibedar di mortadéla". Imen hattzen givàllt èzzan azpe biar, pult, kraut un züdje. Da sèll bòtta moi måmma hattzen gëtt in skodegi un asó biar hám gimakk, vor da earst bòtta un alle kontént, èzzan mortadéla. Vil vert izzar khent inn ka üs z'èzza un vil vert dòpo dar sèll bòtta habaraz auzgibeksłt 'z gièzza.

Se soin gest kontént zo maga lem da atz Lusérn, ma in an tage auz pa summar... Dar Gianfranco iz gest gánt in balt un hatt gihatt givunet granåttn von khriage. Dar hattze augilest un giprenk humman. Balda

moi såntolo hattzen gisek, hattarsen ginummp un lugàrt aftaz sichar. Zboa, drai tage spetar, in tages habar darvêrt ke... Bar soin någest z'spila, i un moine nevan, di Frida, dar Ernst, moi sbestar un moi pruadar, sèmm nåmp in prünnidle, nåmp in haüsar boda est neméar soinda, boda soin gest ler umbrómm di laüt boda hebat gilebet drinn soin gest optént un hâm gihatt zornirt zo giana vort. Ia, di Bözzar, di Tschötschln, di Kataròzz, di Emmarossa...; bèm, sèmm kan Tschötschln izta gest a stiage gimacht pitt khnott, asó azpe da ünsar un sèmm saibar hèrta gânt z'spila umbrómm 'z izta gest dar schatn. Daz sèll mal izzar sèmm gest er, dar Gianfranco, pittnar mazza von khnottn bodar iz gânt zo laiga ka moinar sia Djuåna. Si, daz arm mentsch, hattzen gihatt giligel ma si hatten nèt givorst bazzarse hebat ginützt. Allz in an stroch habar gihöart an starchan schuzz, i hånen no in di oarn, dòpo sovl djar.

Alle biar soin giloaft zuar un dar pua iz gest züntrest dar stiage voll pitt pluat. Alle di åndarn khindar soin vonkånt vort zo ruava di soin. I anvêteze hånen auginump un hån lai vorstånt ke 'z pluat iz gest vil... kartza vil... pluat bobràll. Er hatt gihatt zo tüana zo reda: "Oh Dio mio... Måmma!". I hånen gihaltet starch zuar miar, i hebat giböllt azta auhöar allz daz sèll pluat... Khent bahémme! Bia mabar tüan? I hån lai zen djar... Ékko bazzarse hatt ginützt di mazza! Sèmm un asó habarz darvêrt! Un di granàttn? Ma alóra di granàttn hattarsen nèt gëtt alle moin såntolo, asó azpe 'z izzen gest khent gischaft! Khent bahémme, i pittaz! Ia, soi spil daz sèll mal iz gest mèkkn pittar mazza drau afti granàttn, spil boden hatt gikhøtet 'z lem. Dar pua iz gistorbet auzgipluatet, afta khalt khnöttan stiage von Tschötschln, in an barmen summartage, in moine arm. Un vor vil tage biar khindar soin gânt pinn kåntar voll pitt bazzar zo bölla abebèschan di matscha boda 'z pluat hatt gilatt attn baiz khnott vodar stiage. Dòpo draitzekh djar, bida iz khent abegimèkket 'z haus, izta vortgånt di matscha bobar nimmarmear soin gest guat vortzomacha.

Alle di djar, kan Åndarhailigen khintzmar in sint. Dar Gianfranco iz bogràbet da in ünsar vraithof. 'Z iz gest a djüsttar lusérnar. Er hatt hèrta khött ke dar berat neméar vortgånt vo Lusérn, ke dar berat dagistånt vor hèrta, un asó iz gest. Dar hatt gimunt vonkian von khriage, von toat nidar in Beleschlånt un hatten anvêteze givuntet da ka üs, bosen hatt givàllt ren... èzzan... lem...

Armando Nicolussi Golo

Di armen sealn soinda no, in ta' vo haüt?

In åndar tage, pasàrante vorå in an botégle, nidar in di statt, pinneme augihaltet ombrómm i hân gisek auzgilekk a schümmaz pild inngihakht in holtz. 'Z izta gest a khinn untar in tisch, un uminúmm gisotzt afte karéng, a gántza famildja. I pin inngånt un hanz gikhoافت.

Spetar pinneda draukhent, umbrómm 'z hattmar asó gevållt. Balde pin gest khlumma, pinne hèrta inslåft gibeglt inn untar in tisch.

I gidenkhmar no di groazan bodase soin givuntet, datz abas, zo peta 'z petle pitt moinar altn nona. Von petle, di meararstn vert, soinsa girift aft stördje ke njánka in Dylan Dog, vor ber daz nèt boazt disar iz a fumetto voll delirdje, vinne neméar. Di baibar hâm aukontårt von armen sealn boda soin khent bidrúmm aft disa bëlt zo venna soine laüt. Moi nona o izzese nèt hintargihaltet. Åntze, zo höarase si, hattze giredet mearar pinn toatn baz pinn lentegen. Bisa soin gest bar, dise stördje, boavez nèt, sichar, moi alta nona hatt boll a migèle gehhindart. I gidenkhme no da sèll bòtta bozese iz gidjukht danidar, auzgibetart pinn arm, ombrómm bar hâmar nèt übargilekk in kafè lai bahémme balsez hatt givorst. "Est pinne toat", hattzaz khött, üs khindar. Un i pinme lai gilekk zo gaüla un zo rüavase. Moi sbestar, anvétze, mearar pratika alz i, hatt khött:" Ai belo, geabar, est izze toat un nützt khumman mear kafè". Bènn, di nona iz augisprunk azpe a djunga vo zbuantzeh djar un hattaz gihoket zo schemanaz, lazzan a toata danidar ena njánka zo gebanar bazzar. Ékko, alóra boavez nèt, bida dise djar soinda ummargest alle dise sealn un dise toate, ma khöttmar eråndre bia, biar khindar, hebatn gemakk gian in an åndra khåmmar alùmma. Asó saibaraz gibeglt danidar, zbischnen in vüaz von baibar, un sèmm habar givånk slaf. Dena, epparúmmaz bartaz hâm gitrakk in pett, umbrómm datz mòrgas saibaraz hèrta darbekht untar in dekhan. Balbar soin gest au gröazar habar ågiheft zo giana afn pèrge zo hüata di khüa un laise laise, habar vorgèzzt di vort von armen sealn zo lazza platz dar sèlln vor di lentegen.

An summar, i un moi sbestar, soinaz gilekk in sint zo giana z'slava au in di hütt, bobar hâm gihatt di khüa. Moi muatar hattzaz lai argehakht

khödante: "Dar sait narrat. Fin gestarn saitaraz givörtet zo giana in pett alùmma, un est bölltar slavan au in balt". Si o iz gest ummana boda hatt gisek un gihöart, bal 'z iz gest zo kontàrazen au in baibla, ma üs, balbar hám gimucht pasàrn vorå in vraithof abas padarnacht zo giana nidar ka dar Tesch pittar milch, hattzaz lai gesböaget khödante ke niamat iz nia gikheart bodrùmm, von sèlnen boda soin gest untarearde, åntze, magäre hebatze no gemak seng epparùmmaz vo soin laüt.

Biar però hámzar nèt gëtt gibünnt lai asó, un dei haüt, dei mòrng, an lestn hattzaz zuargëtt z'slava a nacht afn pérge. In sèll abas saibaraz boróatet pinn dekhan un pinn padjü. Bar hámzaz augitrakk afte aksln vo humman. In tà vo haüt gianatma pinn "sacco a pelo", ma biar hám njánka gebizzt bazzez iz, dar sakħ pinn har. Vor üs iz gest iantrar nemmen lai an matratz afn rukkn un trangen au in di hütt. 'Z izta zo khöda ke biar, dahumman, hám gehatt sovl geplèttra boda niamat hatt genützt ke, az hebat gevånk vaür, hebatz geprunt an mānat. Moi muatar hatt nia vortgedjukht nicht, allz iz gest gihaltet azpe a reliquia, ditzia umbrómm 'z iz gest vodar altn nona, daz sèll umbrómm 'z hatt gidenkht in alt barba, daz sèll åndar umbrómm 'z iz gest von zio Beppele, allz hatt givuntet platz inn untar 'z tach.

Balbar hám gihatt ingispèrrt di khüa, habaraz geröstet an tòkko lugânega aftna vaür ägezüntet auz afte etz, dena saibaraz gemacht in zükkardòrtz un hám gepratet di patètta von sboi inn untar di glüat. Balbar hám gihatt gëzzt, habar ardarléscht 'z vaür, moi sbestar djukhante drau bazzar vodar vaska, i, azpe di djüstn mānnen, pittnan vètzar. Laise laise iz khent zait zo ziaganaz in afte tetsch un soinaz gidjukht atti altn padjü untar in dekhan vodar nona. Balbar soin gánt z'slava, soinda augest di stèrn, ma balamång, in pon vodar nacht, a tondrar ke 'z hatt parirt ke 'z geata untar di bëlt, hattaz auzdarbekht. 'Z iz arkhent in zikkln, afte plèch dar reng hatt gemèkket azpe a hämmer, ma biar soinaz migä gevörtet vor asó bintsche. Bar soin gest in afte tesch von alt nono, augimacht pinn khnottn un pinn aisandar von förté, baz hebataz gimak auzvalln vo letzez. la, asó saibaraz khött ummaz pinn åndar, ma i pinme givörtet azpe nia. Un hän nonet gebizzt baz da no berat zuarkhent, da sèll nacht. Allz in an stroach habar gihöart a ramaschàda au pan hültzarn tor vodar tesch, un dena lai an hetzegar, sovl bida berat gest epparùmmaz boda gaült. 'Z izmar gisprunk 'z hèrtz in di gorgl, i hän pensàrt lai z'stèrba vo schrakh. Bar soin njánka gest guat zo prècha bort, dena, laise laise moi sbestar hatt givuntet in atn: "Baz tüabar, ber geata z'sega?" Un ber hebata gehatt zo giana z'sega, i sichar nèt. Alóra, pinn khopf untar in dekhan, si o, di pratika, izzesar untargemacht, hattzemar khött zo peta vor di armen sealn. Daz séll iz sichar gest an "aviso". Epparùmmaz hattaz giböllt eppaz khön, un eppaz schaüla ginùmma, pittnar söllana ramaschàda un pinn sèll gibeaba.

Da khön ke ber da nà iz z'stèrba, sik soi gántzez lem in a par sekόnde. Bèm, i hän gihöart alle di baibar vo moin djungen djardar kontàrn alle di stòrdje, ummana afte bòtta, nà un nà, un hän gisek alle di toatn bodase soin gest gánt zo venna: in mānn pinn baizan hosan (dar iz gest gistorbet djung un niamat hattzen impitèt ke sa hám njánka gihatt boróatet di rüst, un no mindar di sbartzan kaltzött), 'z baibe

boden iz gest auzgizoget 'z har ombrómm 'z iz gest khent bogràbet no lente, dar alt nono boda no hatt gihatt di pipa in maul, sa soinmar pasàrt alle vora in oang. Moi sbestar hatt ágiheft a gipéta, dena hattze gesbiget. Allz in an stroach izze auzgesprunk von dekhan, ma si iz lai bidar untargånt, un hatt khött: "Ber barta stèrm? Ditzia iz an aviso vor an toat". I pinme lai gelekk zo gaüla un hân pensàrt alln moin laüt, alln in lentegen boda, pròprio peng ditza, soin gest di uantzegen boda hebatn gemakk stèrm: di nona, daz arm mentsch, odar dar tatta, hèrta über di bëlt z'arbata in dì perikole, azpe da hatt khött di mamma, odar... DI MÅMMA!!! I hâñz gebizzt, 'z berata gestorbet moi liaba muatar, un i pinme lai gihöart Oliver Twist un pinme gisek, ummar pa lánt, bosúldt un gihottart, azpe an armez khinn alùmma un hân ágiheft zo khlaga. Moi sbestar, da sèll neméar sovl pratika, hattmar givorst vo baz i gaüI un, baldesar hân khött, hattze rispündart: "Eh bèn, du barst gian 'z arbata, un i bart rivan di schual, 'z lem geat vürsnen alz ummaz."

Nò, si iz boll no gest pratika. Est, ombrómm i z'arbata un si ka schual, hânnze nèt vorstånt, ma alóra pinne gest asó ingropàrt, zo pensàra moinar armen muatar, ke i hånda njánka gemacht kaso. Da lengarste nacht o macht verte, un asó iz khent takh. Vo allz daz sèll gitümbla izta nicht mear gest, laise laise hattz gihatt augihöart zo renga o, ma biar soinaz nèt gimövart. 'Z izta sa gest au di sunn, balda di måmma, boda iz gest khent zo mèlcha di khüa, hatt girüaft von begele au: "Saitarda no, odar saitar dartrunkht in bazzar?". Oh, bi schümma, höarn da sèll votze. I pin lai auzgesprunk un hân offegetånt di tür vodar hütt. Liaba muatar, asto bizzast, di avisi, hointa nacht. I pin någest zo kontàra lai allz, un zo vorsanar ber 'z izta gest gestorbet dato ke si iz sèmm gest alla ingåntz un gesunt, balda iz zurgelofft dar hunt, miss nazz un gevrott azpe a tschörk, biz ånka iz gest summar.

Alóra habar vorstånt. Daz arm vich, boda hatt gebizzt ke bar soin gest au dom z'slava, iz gest khent, in pon vodar nacht, höarante allz daz sèll gitondra, zo machanaz kompanjia. Ma biar hâmen nèt darkhennt, bar hâm lai pensàrt in armen sealn un hâmen gelazzt auz untar in slavàdjo. Di måmma izzese sa gest vorgèzzt vo üs, si hatt ginump a par lailechar von höbe un hatten abegetrükhan. Pezzar asó, ombrómm bar soin gest roat, gel, plabe un alle di varm vodar bëlt, pensàrante biavl bar soin gest stokhat.

No darzúa saibaraz givörtet zo khönda ke bar hâmz gihatt gihöart, 'z vich, ma ke bar hâmen nèt offegitånt, umbrómm az berat darkrånkt, di måmma hebatzaz nèt vortziget. Si hatt hèrta khött ke vo alln soin khindar, daz liabarste hattze gihaltet dar hunt. Nò nò, dar hatt nèt gelest letz, dar hunt hattze gihaltet liabar baz alle soine khindar gilekk panåndar. I un moi sbestar soin neméar gånt z'slava ummar pa beldar, un no est, khützemar si, umbrómm i barnsan nèt, inslave gitzüntet pinn liacht. Ma si, ke si iz pratika, macht di khear vo alln in khåmmarn un darleschtmarz.

Eleonora Nicolussi Castellan | Elisabetta Marangon

Di Berta un daz baiz röasle

---

nar bòtta izta gest a khlummaz un armez lentle boda hatt gihoast Lusérn. Njánka Gottarhear hatt nia nicht gitånt zo helva a khostle disan armem laüt.

Atz Lusérn allz iz gånt in nidar, di haüsar augemacht pitt holtz hám ghîhatt zo tüana zo stiana geradeàu; di èlbar soin gest krump un allz hatt parirt rodln nidar in Astetal. Dà iz gest persin sber gian vür pinn khüa, ombrómm 'z iz vürkhent mearar baz a bòtta ke apparùmmana iz girodlt nidar pa laitn. Daz gelaiich iz vürkhent pinn öm. Bennda nèt hatt giplast a starchar bint bose hebat giströbet kissà bo, izta khent a slavàdjo bose hatt gimacht rütschan nidar pa tal; di armem laüt vil vert hám gimocht èzzan gras, ezzln odar gian zo pëttla ummar pa bèlt.

Nidar zünrest in lánt, in a gántz khlummaz haüsle, hatta gilebet pitt soin nevôdo Nâne, di stria Berta; ma hattze gisek biane vert, ummar pa lánt, ombrómm alle mòrgas izze gánt pa balt zo süacha gras, löapar, pern un schoatln zoa zo khocha an pastù boda hebat giholft vor allz: beata in khopf; in pauch, in zen un in hèrtz o. Ankùnt hattze givånk a snit pult, patàtn, appara rödela skodegi odar a povòile.

Di Berta hatt gebizzt ke alln 1000 djar berata gikreschart in pa Fréttla a baisez röasle boda hebat gimacht a groaza madjia. Legante ditza röasle in khezzl pitt åndre löapar, azma hebat drinngedjukht eppareppaz, khöbar a patàt, beratnda zuarkhent vor an gántzan månat alle di patàtn von lendar sèmm nåmp.

Di Berta iz gest nà zo pensàra ke pitt disan khlumma röasle beratnda khent raich alle di laüt vo Lusérn. In sèll abas di stria iz partìrt apéna 'z iz khent tunkl; in hümpl dar må iz gest groaz, ma alle di vichar von balt soin gest lugàrt ombrómm sa hám gibizzt ke 'z iz di nacht von strie.

Di Berta hatt gisüacht un gisüacht ettlane urn. Si hatt abegimacht daz gántz Fréttle un gikukket hintar alln in vaüchtn, müade gerift, traure azpe nia, izze gest nà zo kheara bidrùmm, ma allz in an stroach vorå soin vüaz izta gibest eppaz boda hatt giglentzeget; 'z iz gest bol daz baiz röasle boda hebat zuargirüaft kissà baz. In sèll tage niamat hatt ummargisek

di Berta, ma datz abas in soi khezzl izta gest augimacht dar pastù von madjie. Dar khulumma Nåne hatt gimocht hüatn in khezzl da gåntz nacht; da alt tånte hatten gihatt aukontärt bazta berat vürkhent azzar hebat eppaz dringidjukht. Dar arm pua izzese lai gihukht nåmp in heart un hatt ågiheft zo pensàra bazta iz gest ummar pa haus zo maga mischan au pinn pastù, ma sa soin gest asó arm ke njånska di maüs hámse gilatt seng. 'Z hebaten givàllt hám eppaz zo spila, bia a fortile...

Allz in a stroach hattar gimacht an sprung un iz gánt auz attn bege zo süacha a khnöttle, ma atz Lusém soindarar gibest aromai biane, ombrómm sa soin girodlt alle nidar pa bisan. Akhöstile spetar izzar bidar gánt in di khuchl pitt a khnöttle in di hånt, dar hattz bahémme gilazzt valln in khezzl un no mearar bahémme hattarz bidar auvarginump un lai gitrakz au zöbreast in lånt, in attortemitt inar groazan bis.

Atz mórgas di Berta hatt lai gibarnt bazta iz vürkhent. Damå izze khent zo darvéra bazta hatt gitånt dar Nåne, un disperärt izzese gispèrrt in haus pinn nevódo. Atz abas, laise laise, alle di khnottn boda soin gibest untar earde soin khent auvar. 'Z soinda zuarkhent o alle di sèlln von Vesan, vo Lavrou, vo Maséttun von andre saitn. Vor an gántzan månat hattma nicht åndarst gihöart baz a giróddla, un alle dise khnottn soin gánt au boda dar Nåne hatt gihatt postårt in soi. Ma palle, alle di bisan soin gest voll un alóra hámse ågiheft zo rodla in zbisnen in haúsar un in pa gert.

Di Lusérnar hám niméar gibizzt baz zo pensàra, ma döpo an gántzan månat allz diza hatt augihöart. In tage darnå dise armen läut hám ågiheft zo traga vort dise khnottn. An earst soinsa khent augihaüvert vort bait von lånt, ma laise laise di lusérnar hámse ågiheft zo nütza auzomacha di maürla von èkhar, asó di earde berat niméar girütscht nidar in tal un di èlbar beratn gikreschart girade. In an tage dar alt Peatar hatt pensårt zo macha darmitt au di maur von khéldar, un vo sèmm vort daz gántz haus. In biane zait alle di armen hüttun vo Lusérn soin kent abegíerrt, un augimacht starche haúsar, a groaza khirch, zboa tschistérne, an prunn un ploaze maürla uminùm in lånt. Dar Nåne hatten lai augimacht soi fortile zo spila pinn tschelln, åna zo bizza ke vil djardar spetar di månnen hebatn gimocht aumachan an djüstn förté vor 'z kriage, ma ditza iz an åndra stördja.

Sichar in Lusérnar beratz nia khent in sint zo djukha an khnott drinn in khezzl pinn baiz röasle, ma est döpo vil djar, azma åschauget Lusérn, makma khön ke pitt soin haúsar pitt khnott iz propio a schümmaz lentle.

Riccardo Stefani

Di vasöln von faff

Moi nona iz gest vo Pedescala, a lentle von Astetal, nèt bait vo bode stea est. I gedenkh ke vil vert pinne gánt ka ir ombrómm si iz gest bittova un hatt gelebet alùmma. Si hattmar kontärt vil stördjela azpe da tüan alle di non.

I hân asó gebizzt bazda hatt getånt dar Sambinélo odar biavl khindar 'z hatta gëzzt dar Ork un asó vort. Si hattmar kontärt verege sachandar o, azpe da sèll von narrate Matio Mationi, boda an earstn hatt gement 'z höbe, dena hattz gedort un an lestn hattz geprennt ombrómm di laüt hám geböllt zo gemen kartza gelt. Odar da sèll vodar altn Tschiauska, boda iz inkant ka Visentz peng in earst kriage un sèmm alle di khindar un di baibar soin gest darschrankt, höarante 'z balbe boda hatt nia gelirnt beles, ren alùmma azpe biar.

Biavl stördjela, moi nona!

Da peste stördja, però, iz gest da sèll von vasöln von faff.

Bada hatt gemocht khemmen a naügar faff, ombrómm dar alt hatt iz vortgånt odar iz gestorbet, di laüt hám geböllt an earstn bizzan azzar berat gest djung odar alt, azzar hettat geredet azpe biar odar lai beles, un an hauf åndre sachandar. Dena alle di laüt soinse gevuntet vorå dar khirch, haltante in di hent sbartze un baize vasöln.

Sèmm izta passårt nidar un au dar mesnar, pinn sèkhle von geopfra boda di laüt, boda hám geböllt, hám drinngallekk an baizan vasöl, di sèlln boden nèt hám geböllt, an sbartzan; azzar iz gest kartza djung di boràtatn männen, kissà ombrómm, hám hèrta gelekk drinn sbartze vasöln.

Ma dar faff iz gerift, ånka azzar hatt nèt gevällt in meararstn!

Niamat però hatt gedenkht vo bo 'z izta khent da sèll traditziong!

Est, anvétze, boaztma ke a bòtta, vor vil djar, Pedescala, atz Lusérn, hatt gehoazt "Kammestoan", azpe zo khöda "kan khnottn", ombrómm di earstn häüsar soin gest augemacht umme drai groaze khnottn. Da sèll zait di öm hám gevڑezzt 'z grass ka "roonle", di pircha iz genützt zo zünta 'z vaür un di khindar hám gekhaüget 'z "pèch" zo halta di zen baiz; ploaz alte börtar boda khemmen khött no häüt a Pedescala.

Un vil laüt hám geredet azpe biar!

'Z iz vor ditza ke, balda di laüt hám gehatt zo zornìra in näuge aff, berda hatt gehatt liabar an aff boda hatt geredet taütsch, hatt gelekk drinn inn sèkle von geópfra an baizan vasöl; berda hatt geböllt an aff boda hatt gehatt da belese zung, hatt drinngedjukht an sbartzan. 'Z izta gerift dar aff boda hatta gehatt mearar vasöln.

Gianante pinn djardar, da alt taütsch zung iz laise laise vorsbuntet un izta lai gestånt di traditziong zo lega baize un sbartzze vasöln zo khöda bida dar aff gevällt odar gevällt nét åna zo halta kunt vo soin geréda.

Ma lüsan, lüsan: no est balda dar aff tüat eppaz boda nèt gevällt, vorå dar tür vodar khirch makkar vennen appàra sbartzan vasöl.

Note: la parola italiana “cimbro” è stata sostituita con “azpe biar”.

Ornella Gasperi

Gloam in lem

Tschèrm, inn tiaf in stoll von pèrge, di drai puam hám gisüacht zo rasta. Rastn iz gest a bort bosa se hám gihatt vorgèzzt sidar azta di Muatar hattze gihatt girüaft un ena in an bort hattzen girekht in sekhl pitt eppaz z'èzza un di tschükk voll pitt timpla gerst.

Afti vall vodar armen hütt hattzen gëtt in seng umman afti bòtta un hattze gilekk in di hent vo Gottarhear, dar sèll von armen.

Di tünkhł vodar nacht, un dar nebl von herbest hám givrèzzt di drai puam. Est se hebatn neméar gimak hám auhabe in soi gántzes lem, azza no ummaz hebatn gihatt, a lem.

“Haltetaz a mint ke di bölf vrèzzanse nia anåndar” di börtar vodar Muatar håmen gisaüst durch auz inn pa khopf in di sèln lestrn tage.

Si hatt gihatt gisüacht auzzohaltase fin an lest von vaür boda iz gest auzgiprocht in sèll längez un boda in bintsche zait hatt ingivånk teldar un pèrng. Vo bobräll soindase gest zuargimacht gántze grentzan laüt boda hebatn giböllt azzen khemmen vortginump di dètzime un di steure, di zisan un dar piovego, un darkhennt 'z rècht zo maga töatn 'z gibilt in di beldar un vischan in di bazzadarn.

Alle dise soin gest arme laüt, söttane boda hám giarbaret di earde un in balt odar gigrabet inn pa pèrng na in silbar un gizert soi lem zo macha hèrta mearar raich di patrù un di faffan. Pittar earde, azpe vichar, dise hám gimak khemmen vorkhoافت vonan patrù un gikhoافت vonan åndarn.

Vodisevür ditza hebat neméar gimocht auzvalln, alle hám gimocht soin gilaich umbrómm alle soin gest sünn von geläich Vatar, Gottarhear.

Auzginützt fin an lestrn umbrómm daz sèll boda di earde hatt gidjukht, boatz, khabaz, vasöln, di milch von goaz un di öala gilekk von hennen, 'z holtz un 'z gibilt von beldar, hámsaz gimocht toaln un dar gröazarste toal iz gitrofft in patrù. Balda soin auzgivallt di djardar vodar dürr di altn un di khindarla soin gistorbet vo hummar un se, di raichan un di faffan, hám gihatt di schroindar voll pitt mel un di vèzzar giplent pitt boi.

In sèll längez von djar 1525 di armen hám giheft in khopf un di drai djungen pitt åndre meararne pèrkhnapm soinse zuargimacht pinn gréntzan baké boda soin gánt pitt groazan lerm zuar Tria pitt haung un budaildar zo lega in stich in veskovo un di könt boden hám augihaltet.

Nå de bege, in di nönes, nidar kan khröpf, uminùm Përsan un Tria izta khent gëtt vaür in slözzar, in khirchan un in konvéntn boda hám gihatt gihaltet darstikht in hummar di armen.

Pitt Gottarhear hebatnsaz auzgimachan spetar sèlbart, in daz guat un in di sünt, ena zo haba zo tüana daz earst pinn faffan.

In gántz summar hám sada gihaltet, sovl azta dar veskovo, balda di trianar hám offegitånt di tordar vodar statt, hatt gimocht vonkian zo süacha hilfe.

Dar izzese givörtet, dar veskovo, ke in di khutta laüt boda hatt givorst, pitt rècht, a pezzarz lem, beratada o ingigruamp bazta hatt gipridiget dar Luther in di taütschan.

Dar duka Ferdinand hatt alóra girüäft vor alle di sindake vo zboa lendar zo untarschraiba vorå imen a naüga kart boda hebat darkhennt in armen o appara rècht mearar ankünft azza no hebatn givolget.

Dar veskovo, anvétze, hatt girüäft un gizalt di pestn durchvüarar pinn soin soldàn, obar di noüntausankh, un hattze gischikht zuar in laüt zo vornichtase. Un vorå in sichar toat un allz daz sèll boda nå berat khent, di baké un di pèrkhnapm hám gipükht no mearar in khopf.

Di Muatar, bodaz hatt giboazt sidar hèrta ke dar khoasar un dar veskovo beratnse nèt givrézzt anåndar, hattze gihaltet lugårt, di puam, fin in da nacht voll pitt nebl. Pa dar nacht se hám givånk in stikhl staige von pèrng bodase hebat gitrakk af d'åndar sait von konfi, bosa furse se hebatn gihatt auhabe.

Un est soinsa gest inn in stoll, lugårt sovl biz beratn gest lazaru.

Vorgèllz Gottarhear boda hatt gimacht a söttana lur au torthålm in khrötzi! Pinn hent boden hám giplüatet, di schinkh sber vodar müade un pittar vort z'soina darbisch von pintar boden hatt gipoltzt in di gorgl, di drai hámnen nèt gimak impàitn åndarst baz zo maga rastn.

Sa soinse darhaltet fin zo slinta in slunt gerst abe vodar tschükh vodar vort zo khemma abegidekht un hatten gimacht zorn dar gusl von Aste djüsto gibortet boda sèmm untar hatt gimak rütschan un gorgln fri.

Azpe Gottarhear hatt giböllt izta vorgånt di nacht. Dar djung hatt gihatt giränkt un gibeabet durch auz da gántz nacht. Armez Kristle, asó djung un mochan vonkian, ena schull, azpe a lazaru!

Dar Tita, khennanten, hatt sichar gipetet zoa zo bohüatanen soi seal dopò soin toat.

Er, dar Djakko, aniaglana bòtta bodar hatt gispèrrt oage, izzen vürkhent z'soina pinn khopf postärt affon stokh untar dar hakh von boia, asó azpen 'z iz auzgivallt, vor sovl djar, in Haile boda est hebat abegimochtsaung, djüsto umbrómm dar hatt gihatt soi nám.

Dar hattz gihatt darvérkt ke soin tschelln, in Kristanèl un in Djékkele vo Kaden, in khopf hám sasen sa gihatt vortghakht ena zo machanar sovl un in sèll vo Terlago, boda vor arbat in lem hatt auzgimèkket in

khnott, hämsen auzgizèrrt di oang. Zèrte, pitt soin gäntzan famildje soin khent vortgitribet vor hèrta vo soinar huamat.

Est, in timpl liacht von takh, alle di hailigen hebatnen gimocht nähelvan durchzomacha daz bill tunkhl Astetal. Dar hattz gikhennt er 'z tal un hatt giboazt ke aftz prükkle beratnsa gest tschèrm von pintar von veskovo un hatt o giboazt ke betar nidar berata gest apparùmmaz boden hebat gihelft.

Er hebat gizoaget da ledran kovèrta, drinn pittar kart boden hatt gihatt gimacht hám soi patru, umbrómm soi patru hatt gihaltet mearar pan laüt baz pan veskovo. Dar hatt nèt giboazt dar pua bazta iz gest draugischribet, di armen iz gest guat in di sèlln zaitn azza nèt khånen lesan un schraim, un vor ditza hattar nèt giboazt bazzen berat vürkhent.

Nå de bege 'z tal izzese gimacht huamesch un se hám darkhennt di begela un di stöldar vodar arbat von pèrkkhnamp. Boda 'z tal izze offegitånt un dar schatn hatt gimacht platz dar sunn, izta gest a khnopfle häusla, boda häüt hoazt Forni, augimacht gäntz pitt khnott, finamài gidekht pitt khnöttane plattn, un sèmm soinsase zuargimacht laüt bodase hám givüart kanan hear. Dar Djakko hatt gizoaget da ledran kovèrta un lai est hattar gisek ke drau, gidrukht in da roat zèra, izta gest dar stempl von vogl boda hèrta soi patru hatt gimacht untar soin gischräiba, sovl azpe di faffan in seng biza hám gihatt vérte to peta.

'Z muas von sèll abas iz gest daz güatarste bosa nia hám gihatt gèzzt un di pritsch da destrarste boza nia hám gihatt drinngischlaft.

Di nacht iz bidar vorgånnnt un di sunn boda iz augistånt hintar in Hasplkhnott hatt gizoaget in drain in bege "Lazzt nia disan staige" hattaren khött dar Zera, dar patru von stöldar.

Au un au, dar staige in lentege khròtz hatten parìrt hèrta stikhlar. In lest, sèmm bosa nia hebatn djudikårt, iztase offegitånt a baitar pon.

A khesar gimaurt pitt knott un gidekht pitt stroa, izzen vürkhent in aftimitt in an groazan gart. Bille öpflluamen un frouumpuamen soin gest khent ingisetzt auz nå inaran bis gisent pitt habar. Hoache stoanplattn hám inngizoünt allz ditza. Da dar Zera hatt gihaltet di ross un hatt gihatt èkhar un gert von kraut un boatz. No in ta' vo häüt, sèmm in sèll pon, boda hoazt "Bröl", in di gert von laüt zbisnen dar salat un in rebla hi un her baksta au dar habar.

Da berata gest a naïga huamat vor di drai puam.

Vor in Zera, boden hatt gëtt bidrùmm'z lem, da hebatnsa durchgivüart di khesar, gihaltet 'z vich un gimacht in khes.

Vor diese pèrkkhnamp von silbar beratnse gimacht manèkkar un kholar, hebatn vorkhoافت gihültz un kholl in laüt von tal, da hebatnsa augihenk di bel un gilebet frai, se, soine khindar un di khindar vo soin khindar.

Nadia Nicolussi Paolaz

Moi peste tschell

'Z iz gest abas spet un i pin nägest zo tritzla in di tünkl von an balt. 'Z iz gest schäüla khalt un di löapar von èlbar soin nägest zo zittra. Dar bint hatt gimacht höarn daz alt un vorgèzzan 'z gibrtla vo dar nacht, un iz gest sèmm bode hàn gibarnt z'soina alùmma un z'soiname vorlört. I pinme givörtet hèrta mearar; di vichar hámse gilatt höarn asó starch ke i hàn ágiheft vürzotreta bahémmege, fin zo loava, süachante in bege zo maga khearn bodrùmm huam. Dar djüst bege, però, izta neméar gest.

Allz in an stroach, züntrest in balt, hànne gisek a liachtle: 'z iz gest gántz khlumma un debl ma daz bichte iz gest ke 'z liachtle izta gest! I hàn ágiheft zo loava hèrta bahémmege zo riva in daz sèll haus daz pellarste bode hàn gimak: azta å iz gest a liacht hattz giböllt munen ke innzalt berata gest apparùmmaz bodamar hebat gimak helvan, gemar eppaz z'èzza un zo trinkha, zoa zo bërmame, un dena z'zoagamar in bege zo kheara bodrùmm huam. Loavante vürsnen, 'z liacht iz khent hèrta nempar. Balde pin girift nämp in haus moi hèrtz hatt gimèkket gántz starch un bahémme, ma in biane zait hànne bidar gizoget pezzar in atn. I hàn lai gibizzt ke alméno hebate gimak sèmm stian z'slava vor da sèll nacht un süachan in bege zo kheara bodrùmm in ta' damå.

I hàn ágiheft zo mèkka at di tür a bòtta, zboa un nà drai. Ma nicht, niamat hattmar nèt offegitånt! I hàn ginempart 'z oar dar tür zo maga höarn azta berat gest epparùmmaz, ma i hàn nicht gibarnt, Asó hànne pensàrt z'schupfa a pizle di tür, offe zo tüanase un drinn zo legada di nas. 'Z izta gest niamat ma hatt njänka nicht gihöart. "Mage inngkhemmen?" hànne lai khött. Ma niamat hattmar nèt rispündart. I hàn agisek a para khertz hintar un vür, ma sèmm hattz parirt ke 'z izta gest pròpio niamat. "Ista apparùmmaz?" hànne bidar khött. Ma nicht. "I pinme vorlört! I vinn niméar in bege zo kheara bodrùmm huam. I hàn ágisek a liachtle in ditza haus un hàn pensàrt ke 'z magata soin apparùmmaz zo helvamar. Azme höart apparùmmaz, i pittaz, khöttmar eppaz!" hànne bidar khött, ma azpe di åndarn vert allz hatt gisbiget!

Daz sèll haus iz gest ler! 'Z izta gest niamat! Ma ber hatta gimak züntr di sèlln khertzan? 'Z hebat gimak soin azta sai gest apparùmmaz attóbar. Inan kantòu hånne gisek a stiage un asó hånne detzidart zo giana au obar. I pin girift in a groaza khåmmar drinn pittnan khast un an tisch, a par karéng un biane betar durch a heartle. Sèmm nåmp izta gest eppaz: 'z hatt parirt a kèssle, furse nèt, a skattl odar a baül? I pinme ginempart zo vorstiana pezzar bazzez hebat gimak soin un sèmm hånne pròpio vorstånt ke 'z iz gest a baül. I hån nèt gimak bizzan vo biavl zait dar iz sèmm gest umbrómm dar hatt draugihatt ploazan stoap. Ma umbrómm niamat hatten nia offegitånt? Vo biavl bartar sèmm soin gest? Ma vor allz, baz hettata drinn gimak soin? I hån giböllt bizzan baz da drinn berat gest ma dar marlöss iz gest gåntz hert un malaméntar offezotüana. I hån bol provårt lai pinn hent, ma i hånz dartånt lai pittnar zång bode hån givunet biane bait vo sèmm. A bòtta dartåntz offezotüananen, pinneme a pizle givörtet zo heva 'z lukh. Un azta berat eppaz vürkhent a bòtta offegitånt? Un az berat gest eppaz nèt zo mocha bizzan? I hån lai pensårt ke i hebatme nèt gimocht vörtn; i pin gest groaz un starch. I hån lai gizoget tiaf in atn un hån offegitånt 'z lukh. Drinn hånneda givunet an uantzegen libar, ma i hån nèt vorstånt djust vo bazzar iz gest. Drau izta gest an hauf stoap un hån gímacht fadige z'sega bazta iz gest gischribet. I hånnen vortgibischt pittnar hånt un hån lai ågiheft zo niasa un zo huasta, ma asó hånne alméno gimak lesan bazta iz draugest gischribet: Stördjela vor moin sun. "Bi schümma," hånne lai pensårt. Sichar hebatz gimocht soin eppaz bichte un schümma! Ma pait a senjele, baz izta gest sèmm nåmp? A karillòn. "Bartar no gian?" hånne pensårt fra miar un hån lai gidrent 'z rödele zo machaz gian un izta auzkhent a gåntzez gefàiva. "'Z gidenkhtmar eppaz, ma baz iz? Vo bo khintz?" pinnemar givorst. Biane spetar hånne offegitånt in libar. Drau soinda gest gischribet an hauf stördjela, ummaz nå in andar; i hån zornirt ummaz un hån ågiheft: zo lesaz.

'Z iz gebest in an vraita dòpomittartage un in sèll tage, verte di schual, pinne gikheart bodrùmm huam alùmma. Di åndarn vert pinne gebest pitt moin tschell Jakob ma in sèll tage izzar gebest krånk. In aniglan åndarn tage beratz gebest allz schümma un luste, 'z iz någest zo snaiba un dar pèrge iz gebest allar schümma baiz, eppaz njånska zo maga gloam! 'Z iz gebest hèrta schümma seng allz baiz un seng arvalln von hüml ploazan snea, ma in sèll tage pinne gebest alùmma. I hån vorstånt biavl 'z hattmar gimenglt moi tschell un biavl i pin gebest alumma åna imen.

I pin någebест zo giana huam, gipükht pinn khopf, traure un alùmma, balde züntrest in bege hån gisek an månn. 'Z iz nèt gebest da earst bòtta boden hån gisek, ma di åndarn vert hånnemarsan nèt girendant kunt umbrómm i pin gebest pinn Jakob. Fra miar hånne pensårt ke dar iz hèrta gebest alùmma, ma i hånnen nia gihatt gisek traure, åntze, dar iz hèrta gebest luste un hatt hèrta gilach vor aniglaz sachan boda vürizkhent. Bia hattar gimak tüan z'soina hèrta asó luste?

Laise laise pinneme ginempart un hån gihöart ke dar iz någebest zo singa laise laise; untar in arm hattar gihatt an khlumman orgl un hatten gímacht

faivan luste. "Vorzáimar; bia tüasto z'soina hèrta asó kontént un luste? Sisto nèt ke 'z izta niamat attn bege häüt? Ma mage nèt soin luste".

"Oh liabar moi pua!" hattmar lai khött dar mānn, "bia tüasto nèt z'soina kontént un luste asó djung? Dar pua åna zo paita åndarst hatt lai khött: "Ma azze pin alùmma bia tüade z'soina kontént? I pin luste balde pin pitt moi tschell Jacob, ma azze pin alùmma boaze nèt baz zo tüana!".

Asó dar mānn hatten lai gilatt seng in khlumma orgl un hatten khött: "Boasto bazzez iz ditza?" un dar pua hatten lai rispündart: "Ja, a khlummandar orgl". Dar mānn hatt lai gischüttlt in khopf un hatten khött: "Nò, liabar moi pua; 'z iz nèt a khlummandar orgl, disar iz moi tschell. Sisto, i o balde pin gebest khlumma, hân hèrta pensàrt ke daz peste saitma gisstånt pinn tschelln, ma dòpo hâinne gibarnt ke 'z iz nèt bar. I hân nia gihatt vil tschelln un asó pinne gebest vil alùmma. An tage moi vatar hattmar khött zo haba gikhennt an tschell un ke dar hebaten nimear giböllt lazzan. Dar hattme giviuart in a khåmmar un hattmar gilatt seng disan khlumma orgl. I hân nèt lai vorstånt bazzar hatt giböllt munen, ma biane dopo hattar ågiheft zo faiva. "Z gefäiva iz moi tschell-hattarmar khött, - disar iz a tschell bodame nia bart lazzan!".

Pua, 'z iz proprio bar! Von sèll tage pinne niméar gebest alùmma. 'Z gefäiva iz hèrta gisstånt pitt miar pitt disan khumma orgl. 'Z gefäiva steatar hèrta nåmp. 'Z soinda kantzù vor benn du pist traure, luste odar zorne, vor benn du pist alùmma odar pitt åndarn laüt! Du pist nia alùmma. Gidenkhtarz!

Dar mānn hattmar proprio khött asó, un furse hattar proprio gihatt resóng. Umbrómm hânneda nia gihatt pensàrt? 'Z gefäiva stirbet nia, 'z iz gereda von hèrtz. Pinn gefäiva masto khön allz daz sèll bo do höarst. Steat hèrta pitt diar, aniaglaz sachan boda mage vürkhemmen in lem!".

*Doi vatar,
ludjo 1958*

Verte zo lesa 'z stördjèle hâinne gibarnt z'soina nà zo gaüla, i hân gihatt di oang voll zeacharn. Est izta gest allz hoatar: dar sèll karillòn daz sèll gefäiva, in sèll libar pitt drau gischribet "Stördjela vor moi sunn", daz sèll gischraiba "Doi vatar".

'Z djar 1958 hâinne gihatt viar djar. Von sèll djar soindarar pasàrt åndre noüne.

Daz sèll iz gest daz peste geschenkh bodamar hatt gimak lazzan moi vatar. Hattarme gimacht loavan er fin kan sèll haus tortemitt in balt? Zo venna in sèll baül drinn pinn libar vo stördje gischribet vo imen? Hattarz gitånt nèt zo machame insorîrn vo imen, est ke dar izta niméar?

Ja, est hâinne vorstånt allz. Da sèll stördja hânnese gidenkht kartza gerècht un daz sèll gefäiva iz khent von karillòn bode hân gihatt nåmp in pett vo khlumma.

Un asó, gaülate pinn zeacharn in di oang, hâinne vorstånt ke dar mānn vodar stördja iz gest moi vatar un hân vorstånt umbrómm moi muatar hatta hèrta asó gihaltet zo lazza in sèll khlumma orgl in moi khåmmar; von sèll orgl bode i hân nia nicht givorst.

Marialuisa Nicolussi Golo

Muator

Haltestome gearn, māmma? Nèro, ke du haltestme gearn?” Biavl ’z hattar gekhostet, liaba muatar, khönmar in sell “ja”, laise laise, in an oar.

I pin gest a khlumma khinn baldodamar nā pist gelofft pinn pesom, umbrómm i hān gihatt gestritet pitt moin prüadarle. Moi pruadar iz hèrta gest argelazzt, un furbat. Dar iz gest guat zo gaüla sovl biden berat gest gistorbet epparùmmaz, lai vor a bétt. “Miar”, hattar hèrta khött, “Khemmenmar ar di zeacharn lai drukhante di oang, un alle gloam ke i gaül, asó, balde eppaz tüa bode nèt schöllat, zoa azzamar nèt zuarstraitn...” Ja, zoa azzen nèt zuarstraitn, iz gest allz a gihetzega un a gikhlaga, umenicht

Asó iz gest da sèll bòtta von pesom o. Bar hām gestritet umbrómm dar hatt gespèrrt da alt khatz vodar nona drinn in a hültzrana kassa von patätn, denna hattarse gedekht pittnar vlekh, hatt auzgezoget, zbischnen in prettla in sbántz von arm vich, un hattz gimacht khearn uminùm pittar gántzan kassa. Eppaz ke in ta’ vo haüt rüavatnsa “la protezione animali” vor di khatz un in “telefono azzurro” vor ’z khinn. Di muatar gianat geràde untar protzess nèt zo haba gihüatet azpe ’z hatt z’soina khinn un khatz. Alóra anvétze pinnemarse gihöart i umbrómm, zoa azzar lazz in sbántz, hānne gidjukht moin liabe prüadarle di matza aftn vuaz. Zo lirnanen, nèt zo tüananen bea, ditza az sai hoatar.

Moi nona, daz arm mentsch, izzese lai gisenk. Est, saiz gest zo vorsa in Gottarhear azze nèt lai habe dardrükht alle di zearn in khinn, saiz gest zo khödanen vorgelzgott azzarar habe gilazzt lente di khatz, ditza magez nèt bizzan. I hān njånska gehatt di zait zo vorsasar, umbrómm si senkse, ke du māmma, pist auzgisprunk von haus pinn pesom, hokante un lürnante ke dar pua est iz “schupàrt” vor hèrta (azzeda draupensàr, haüt, furse hasta gihatt rècht o: liabar moi pruadar, kesà astoz barst lesan, an tage, ma ditza steatar å bol).

Baldede hān gesek af di tür, alla roat in snabl, pinn har boda soin giloft auz von zöpf (sa soin nèt gistiånt drinn in di strelela, baldode pist

darzürnt) pinne lai inkånt durch pa bisan. Ampò, i hâñz gibizzt ke du hebastme nèt gevånk. I pin gest bahémmegar... Asó hâinne gegloabet dise djar.

Moi nona hattar bol khött ke dar “arm pua” izzesen gest gisüacht, odar, pezzar, si hebatarz giböllt khön, ma du hastar nèt gëtt di zait, du pist lai gest a spron batù nà miar. Daz alt mentsch iz lai gilånk zo bitschla, zuar in djung: “Daz arm khinn, ’z bart soin daz sèll bodar gitt daz lest trüpfle bazzar”. Daz arm khinn pinnez i un ’z trüpfle bazzar iz vor di, måmma.

Antånto azze schraibe khintmar in sint ke, baldomar näpistgeloft, mearar baz zo vångase pinn pesom, pinme gevörtet asto vallst, ja, liaba måmma, ber berat gest guat zo nemmade au?

Ber izta no guat, häüt, zo nemmade au?

’Z iz allz ågiheft pinn kafè, gidenkhstodar da sèll bòtta in birthaus vo Slege, biavl i pinme gischemp... i halt ke i håndar zuagestritet o. I böllat seng, aumischan in kafè pinn vingar!

Haüt böllate bidar soin pitt diar in sèll birthaus, pinn kafè broénte attovorå, un missaten au i o, pinn vingar. Azzma magat traim bodrùmm di zait...

Balde pin gest khlumma hâinne hèrta pensärt ke di zait iz dar orolódjo augihenk obar di tür inn da alt khuchl, azzar iz gånt vür di zait iz gånt bahémme, azzar iz gestånt hintar, azpi ’z iz hèrta vürkhent, dar iz nèt gest “digitale”, di zait iz gånt lesregar. Haüt boasez, ke di zait loaft azpe na narratz ross, un biar boda drausoin, muchanaz haltn starch zoa nèt zo valla abe, bibar åンka nèt bizzan bozaz trakk.

Haüt iz a schümmadar tage, di sunn iz hoach in hüml un bërm disa arm earde. Si bërmaz üs o, si bërm ’z hèrtz. I khüdarz, muatar, laise laise, un du schaust me å inn di oang. Da glentzegen, doine oang, plabe hülbla inn di bisan ka längez.

Barstome khennen, barsto bizzan ber i pin?

I haltar starch di hent, i bërmadarse pinn moinen, dise arme hent boda sovl hâm gearbatet. Dise hent bodame hâm gehaltet balde pin gest a khinn, bodame hâm sovl vert gebèscht un ågilekk. Karetzårt nia, ’z soinz nèt gest sachan vor üs, dise.

Di hent, muatar, bodo neméar hast darkhennt baldose hast ågeschauget un hastze lugårt inn untar dar franéla. “Schauge”. Hastomar khött: “Bettane borüntschatte hent i hân, baz barte mang túan zo pezzra disa haut, i scheme von laüt”. Liaba muatar, hânnedar rispündart, du mochast khemmen djünigar anvétze baz eltar. Ma du hastme nèt vorstånt, un njåンka i hân nèt vorstånt. Nèt alóra...

Du pist gest djung, du hast gihatt zbuanzekh djar un pist nèt gest guat zo vorstiana umbrómm i, baldo hast gesüacht doi muatar, hânde gevüart afn vraithof. Baldo hast gegaült umbrómm si iz gest toat un du hastz nèt gebizzt, asó hasto khött, hâinne gesüacht zo machadarz vorstian, ke si hebat gihatt mearar alz hundart djar. Du piste gikheart zuar miar un hast khött, squase kontént: “Ka, baz khüsto, izze khent

asó alt, moi māmma?" Du hast nèt vorstānt vo baz i hānde nia gelazzt ausitzan afta sèll koriara boda iz vortgånt alle tage un boda, furse, hebate givüart dahumman.

Oh, muatar, un i, ber beratez gest i, asto du hettast gihatt zbuanzekh djar? Di hent soinz gest di sèlln vonan altn mensch, givrèzzt von fading un vodar zait, ma du da sèll zait hastze gelazzt nà de bege, odar iz di zait bodade hatt getrètz?

Liaba Muatar, bem hasta ågiredet, bem hasta ågischauget, baldome hast gepittet zo lazzade gian dahumman? Du hast geböllt doine laüt, un i hānz gebizzt, un pin nèt gest guat zo khödadar ke "doine laüt", est, saibarz gest biar. Un alóra pinnedar nakhent un laise laise hānne gesüacht zo vüarade humman, daz moi humman, umbrómm daz doi, vor di, izta neméar gest. Du azpe na khinn hastmar givolget, pinn zeacharn in di oang. Traurege hülbla in balt ka herbest.

Un i håndar vorhoazt ke dahumman berasto gånt, muatar, ma du hebastmar gimucht lazzan di zait, da moi, zo boróatame.

'Z lem iz azpe a spil gimacht pinn stèllela, un di ünsarn, muatar, hām nonet alle gevuntet in platz 'z stiana. 'Z soindarar no stèllela zo lega panåndar.

'Z barta khemmen dar tage bode, laise, laise, padar hānt, afta sèll koriara, liaba mamma, barsto mang ausitzan, un doi muatar, in sèll tage bart neméar hām über di hundart djar un du barst soin 'z khinn bodar sprink in arm.

Haüt dar alt orolódjo izzese augehaltet z'schauganaz å, baldomar hast khött "ja". Di hülbla, in di bisan ka längez, soin hoatar azpe dar hümpl.

Un laise laise, pittnåndar padar hānt, azpe lai muatar un tochtar soin guat zo haltase, geabar zuar dar längen nacht voll stèrn.

Walter Nicolussi Paolaz

'Z faifle

Di sunn iz någebest zo giana oine hintar in pèrge un daz lest liacht von sèll barm tage hatt gehatt ågezüntet in hüml von herbest un hatt geglenzteget attaz liachtege plèch boda di arbatar hâm gehat gelekk uminùm in khemmech. A schümmandar khemmech, augemacht pitt khnottn, azpe di sèlln vo dise djar, ma naïge, azpe allz daz åndar.

Dar eltlate månn hatt ågeschauget kontént 'z haus vo soin altn. Sa hâmzen gehatt khött ettlane in lánt ke dar hatt gehatt getänt gerècht zo richtaz auz daz sèll alt haus boda iz någebest abezovalla.

Di arbatn soin gebest verte un 'z haus hatt neméar gelicht, njânska vo baitum, in sèll boden hatt gesek bortn, pittar sèlln altn khnöttan stiage ke aniaglana bòtta boma sait gânt nidar un au hattmase gehatt zo vörta, mearar baz allz pan bintar, balda atti stèpfln issese draugemacht a lisple ais, un pittn sèlln altn gepükhatre maurn boda hâm gëtt z'ezza in rakh un dar bermat boda iz hèrt augebakst hoach ka längez attn barbakò, untar 'z vestar vo dar khåmmar.

Pittn oang dar månn hatt gesek allz naïge, di schümman maurn, alle gerade un apéna gebaizart, da lèrcharn sparångl boda hatt inngezoünt in naïge pontesöl un da groaz stiage, di liachtegen spirèlln boda inn hâm gehaltet schümmmane dikhe lastre, zo halta auz in vrost balz berat gânt bint un snea, daz naïge tach, pittn dikhan travan un pittn tunkhln kuppn boda hâm gehatt genump in platz von boróstegate plèch, voll löchar, ke balz abeizkhent in zikkln, azzma sait gânt au atti tetsch, hattma gehatt zo túana zo darkhenna bima sait odar mindar schèrm.

Allz ditza hattarz gehatt sèmm attovorå, un hattz gemak seng, ma innzalt soin hèrtz izta hèrta gebest soi altz haus, 'z haus bodar iz gebortet, bodar hatt ågeheft zo giana ummar, bodar iz gekreschart, boden hatt gesek khemmen roat da sèll bòtta boda soine oang un di sèlln vodar djungen diarn boden hatt gevàllt soinse bokhent, daz eltarste haus von lánt, hâmsen hèrta khött baldar iz gebest khlumma, un vor ditza izzarse hèrta a puzzle geschemp.

Alt iz sichar gebest daz sèll haus, un alt izta sichar gebest o daz sèll khlumma hültzra skèttele bodar hatt gehatt gevuntet lugàrt inn hintar in travan, in tage bosa hâm abegeputzt di tetsch.

'Z izta augebest alla dar sòrt atta sèll tetsch untar in vauln travan gepükht un gevräzzt vodar zait, sachandar vo balda soi vatar iz gebest djung, un no hintarbart, geplèttra vo soin non boma nimmar mear hebat pensàrt no zo venna!

Balsa hám vortgezoget in sèll boróstegate khezzl boda hatt gehatt mearar löchar baz a saigar, hattarz gesek auarvantzàrn, inn in kantòu, hintar in lest traf. Ber boastz vor biavl zait 'z iz gebest sèmm!

A khlummaz bostóapaz skèttele gemacht pitt holtz. Dar hattz augenump un abegebischt pittar hánt, laise laise, sovl be'z berat gebest augemacht pitt zükkar. 'Z lükhle iz gebest zuargespèrrt pittnan khlumma hekle boda hatt inngevånk a gepükhaaz negele un di khlumman lömmaa soin gebest a puzzle borósteget.

Baldarz hatt gehatt postàrt attn tisch vo dar khuchl, hattarz ágeschauget gerècht un soine oang hám gesek hintarbart in di zait vorgånnit; da hán gesek laüt boda di sèlln altn maurn hám furse njánka nia gehöart atn odar trizzln inn un auz, un baldar iz gebest ná offezotüanaz, hámnen gezittart a puzzle di hent.

'Z lükhle iz offekhent dèstar un di sèlln altn boténfate kartn boda soin gebest drin in skèttele, alle voll geràdege liachtege rigela pitt khlummane pümbela ágehenk pitt gántz khurtze sbentza inn zabisnen, hám gesmekht vo gedorratne sbem.

Ke 'z iz gebest geschràiba vo musika hattarz boll gesek subito, un att ummaz von sèlln kertla hattar darkhénnt o bela musika dar hatt gehatt attavorá in oang: a gántz bichtege melodìa, pittn nòtn bada soin gánt zovorlùr in di fitzan vodar zait. Bia bartnsa hám getánt zo riva au att soi tetsch?!

Dar iz gestánt no mearar gebetart pittn maul un ána börtar baldaren hatt gevuntet in di hent daz ándar sachan bada iz gebest drin in skèttele, ingemudlt in a tüachle, lugàrt untar in kartn.

'Z hatt gelicht in an faifle, ántze, zo khödaz pezzar, in an halm faifle. 'Z hatt parirt ke affna sait hatten gemenglt 'z dekhele, un ke di khlumman aisandla boda hebatn gemocht faivan plasante in di sèlln khlumman löchla, soin gebest azpe di dünnen durrn raisla vonan lérch, da beratn vortgeprocht azmen hebat dringetroft.

Ja, 'z iz gebest gemacht azpe a faifle, azpe di sèlln faifla boda, in di djar vorgånt, di Santa Lutzia hatt a tiabas a bòtta gelatt drin in pjatto pa dar nacht un boda in tage damå di khindar hám gehatt in maul vo morgas fin abas, ke 'z gefàiva, azmaz hebat gemak hoasan asó, iz khent auar pa oarn.

Pitt disan khlumma ordénjele in di hent un pittn oang attaz sèll boda iz gebest geschribet attaz tankhl kertle, hattzen parirt zo flattra hintarbart in di zait vor dèstar zboahundart djardar.

Di earstn khlummane flökla soinse postàrt laise laise atti lestrn röatlate löapar von khërschpuam boda no hám gehaltet hert un soin nonet gebest gevallt danidar.

'Z hatt parirt ke di sèlln liachtegen tökkla hümpl hám nèt geböllt sberen attaz sèll boda no iz gestánt von herbest un ke dar bintar hatt schiar gevörtetze zo treta vür, ma dar djung månn hattz gebizzt ke dar sèll beratz gebest soi lest tage arbat; in aldar vrüa beratnsa partirt zo kheara bodrùmm da bumman.

A schaülanा arbat iz gebest da soi. Darhatta nèt gehatt gelekk vil zo vorstiana vo baz sa håmsen gehatt gevoalt! Inn untar di earde, gegrabed azpe di büalar, zo stütza pitt hültzrane saüln di engen galerie boda di åndarn arbarat hám gemocht trizzln durch un her fin azta auzzalt di sunn hatt no geglästart un hatt gemacht glentzegen di sèlın liachtegen khnottn voll saltz.

Dar iz gebest müade; müade ma kontént.

Daz sèll djar iz gebest da earst bòtta boda ettlane djunge mårnen hám gemocht gian vort von lånt zo gebinnanen eppareppaz.

A längar viazo, a sbera arbat, a khnopf in di gorgl un zeacharn boden hám gemacht bèzzarn di oang balda datz abas izzen khent in sint soi huamat, soi lant, soi haus, da sèll nauge stiage gemacht pitt schümmane baize khnottn. Biavl vert bartarse soin gesotzt attaz lest stèpfle, un pittn sinn boden iz vonkånt hoach obar in bolkhnen un 'z hèrtz boden hatt getembart innzalt, hattaren vürgestèllt zo habase sèmm nåmp, attavorå, di hent in di hent un di oang in di oang.

Dar iz nagebest zo pakha zuar soi armez geplèttra baldaren hatt gevunbet in di hent, åna njánka zo barnaz, daz sèll khlumma ordénjele bodar hatt gehatt gevånk geschenkht in sèll sunta abas balsase soin gebest gevunbet vor da lest bòtta in di khirch zo faiva in alt orgl.

Di musika hatten hèrta gevàllt, no vo baldar iz gebest khlumma au. Ettlane djardar vorånahi, dar sèll djung aff, boda iz gebest khent auar von tal, hatten gehatt gelirnt vil sachandar. Biavl urn atta sèll khlumma alt *spinetta* bodar hatt gehatt inn in khémmarle, durch in di kanånega! Dar hatt gehatt gelirnt lesan di nòtn un faivan desedeguàl, ma daz sèll boden hèrta hebat gevàllt mearar baz allz beratz gebest soin guat zo schraiba di musika.

Laise laise, pittar zait, hattar gehatt ågevånk zo khemmada drauz un est beratar gebest guat zo schraiba aniaglana dèstra melodia bodar hebat gehoart odar boden berat khent in sint.

Da sèll nacht o, baldar nèt iz gebest guat zo intschlava vo bea in rukkn un hatt gehatt augemocht stian zo macha zboa passan, segante glåstarn di stèrn in an schümman tankhln hüml auz pan khlumma vestarle vo dar barakk, izzen khent dar lust zo schraiba.

Dar izzese gesotzt danidar auzzalt, un pittn oang boda hám gemacht fatige zo darkhénna di rigela, hattar ågeheft zo vånga di nòtn boden soin geflattart uminùm azpe khlummane gevèrbate sarèttela, un hattze gemacht postärn atta sèll boruntschate kart, asó azza se o hám gemak slavan azpe alle di åndarn sachandar, vest in da sèll tankhl nacht.

Sèmm, in khlumma lente bosa soin gebest gerift balda nonet iz gebest zorgånt allar dar snea, in djung mesnar hattaren gehatt gekhennt balamång subito un, baldar hatt darvérkt ke dar faift in orgl o, hattarda neméar gesek dala kontentétsa.

In biane zait soinsa sa gebest azpe tschelln un di sunta abas, baldar iz gånt ummar vorsante z'zega beda epparùmmaz hatt gehatt gesek in Frånz, di meararstn vert hattaren gehoart khön ke dar iz au in di khirch zo faiva.

In lest abas bosase soin gebest gevunbet, baldar hatt auargezoget vodar darzèrrate gadjöff di sèlln augepükhatn kertla, hattarse schiar geschemp zo legasen sèmm attavorå un zo vorsanen z'sega besa mögatn provàrn zo faiva pittn orgl bazzar hatt gehatt gehoart pittar seal in tankhl vo dar nacht.

'Z iz gebest alóra bodaren hatt gehatt geschenkht 'z ordénjele.

Dar hatten gehatt khött ke 'z iz eppaz naügez, boda zuar iz khent boastar njånska vo bo, un boma möge no nemmen bobräll boma ummargeat, un hatten gehatt gelirnt zo plasa drin in di khlumman löchla asó azzar vo sèmm vür hebat gemak lüsnen pittn oarn o bazzar sa hebat gehatt gehoart pittn hèrtz.

Pittn sèll khlumma dingele in di hånt, dar djung månn hatt gerift zo pükha zuar soine arme stratzan un, baldar hatt gehatt verte un hatt geheft in khopf, hattar gesek ke auzzalt in vestarle hatz augehatt gehoart zo snaiba un an andarz röatlatz löaple, laise laise, iz geflattart vort, gedenkhante alln ke dar bintar iz bidar någebест zo khlopfa atti tür.

Di nacht hatt sa gehatt lugårt untar soin tankhl måntl daz gåntz lånt un dar snea hatt gehatt gedekht pitt soin baiz laila alle di tèchar uminùm. Sa håmz gehatt khött ettlane tage voranahì ke vor in tage vo Boinichtn hebatz gesnibet. Baz vor a Boinichtn beratz gebest åna snea!

Inn dèllant izta ågebrest di televisón ma dar eltlate månn hattze njånska gehoart, asó azpe dar iz gebest gevånk zo schauganen å daz sèll alt "halbez faifle", gesotzt atta naüge poltróna von studjo bodar hatt gehatt auzgezoget sèmm boda inaran bòtta izta gebest di dispénsa, atta rècht, au zöbrest in stiang.

"Z hatten gevàllt stian sèmm, gesotzt nidar, zo gedenkha di zaitn vorgånnit schaugante auz pa vestar oinegian di sunn hintar in Åndarn Pèrng.

Dar hatta nét gehatt gelekk vil zo darvéra ke daz sèll khlumma ordénjele bodar hatt gehatt gevuntet au atti tetsch a puzzle zait vorånahì, iz gebest ummana von earstn *aeoline* boda soin gebest khent gemacht in Taütschlant, un ke von sèlln beratnda abekhent spetar alle di faifla vo haüt zo tage: di khlumman, lai pitt zen uantzege löchla, di *trémolo* pittn duppln löchla, un di gröazarn, di *chromatische*, pitt zbölf, viartzza odar sèchtza löchla un pittn schiabar, boma hatt gedrukht inn un auz, zo möga faivan alle di nòtn.

"Z iz neméar gebest azpe dise djar. Est, pittn Internet, in di zait von an plitzegar, hattma gemak vennen zo lesa vo alla dar sòrt un hattma gemak gian pittn oang anórt dar bëlt, åna njånska zo mövrase vo dar karége.

Dar hatt gehatt gevuntet o ke, haüt zo tage, soinda gebest groaze musitzistn boda pittn sèll khlumma strumént soin gebest guat zo faiva alla dar sòrt, hevante å vo dar musika *popolare*, un vürsnen pittn *blues, folk, country*, fin zo riva atti musika *classica* un, in di lesten zaitn attn *jazz* o. Groase nem boda hám perfin gehaltet bichtege kontzèrtn durch da gånz bëlt.

Dar hebatz nimmar mear gegloabet!

Attavorå hattar gehatt di sèlln altn botenfate kertla o, un hatt gesüacht zo stéllanen vür in tage, vorlört in di nebdar vo dar zait, boda eppanùnmaz, pittn lapes in di hent, hattze gehatt geschribet.

Di oang soin någånt in liachtegen rigela un di dèstarn nòtn von sèll lied gekhennt in da gåntz bëlt hâmen gefift innzalt in khopf, baldar hatt gehoart ke auzzalt, atti televisióng, hatta ågevånk dar *Concerto di Natale*.

Dar hattz gestentet zo gloaba, un iz schiar darschrakht baldarda drau iz khent, ma di oarn hám ågeheft zo höara bazzar iz någebrest zo lesa pittn oang.

"Z izzen aukhent di hennehaut un, åna njånska zo barnaz, izzar augestånt un iz gånt inn dèllant pittn sèll alt faifle in di hent un hatt ågevånk zo plasa laise laise in di sèlln khlumman löchla un desedeguàl dar kòro hatt ågeheft zo singa: "*Stille Nacht! Heilige Nacht! Alles schläft, einsam wacht...*".

Viola Nicolussi Golo

'Z Ròsele un soi Khinn

'Z Ròsele, in sèll mòrgas, iz augestånt palle. 'Z hatt nèt gehatt vèrt 'z stiana no in pett, dar slaf iz gest vorgånnnt. Di khua hatt gihatt zo khelbra, 'z soinz gest zboa tang bosase hâm gihüatet, si un 'z Khinn. Da lest nacht 'z baibe izzen nèt gëtt patze, 'z iz gânt inn un auz von stall, ma 'z iz lai sa gest takh un allz iz no gest stille. Di khua izzese boll gidrent, benn aft ummana un benn aft d'åndar, ma von khalbe njânska in satn.

Azzta di Ròmma nèt hebat gekhelbart vor 'z iz gest mittartage, hattz gimirumlt 'z Ròsele, hebatz girüaft in vetrenårdjo.

'Z Khinn o izzese gest auzdarbekht un höarante di muatar tritzln hintar un vür, hattz girüaft: "Mâmma, mâmma, iz ampò gebortet 'z këple, umbrómm hastome nèt girüaft? I hân gemacht an söllan intrüam..."

'Z Khinn, asó hatten khött di muatar, un asó izzese gihoazt vor daz gântz lánt, izzese bidar gezoget untar in dekhan. 'Z iz gest bintar un dar bint hatt gefuket nidar pa khemmech un inn pan altn spirèlln.

'Z Ròsele iz gânt nidar in hoff zo nemma no a par tesla umbrómm pinn sèlln boz hatt gihatt boróatet in abas pellar, izze nèt gest guat zo macha vången 'z holtz.

Oh, azta no berat gest lente dar Karl, sichar hebatr nèt gilazzt vriarn soine baibar. Dar iz augistånt vorda hatt gisunk dar hå, z'zünta 'z vaür. Balda 'z Ròsele hatt offengitånt, a bòtta an oage, un dena, zen minùttn spetar, daz åndar, 'z haus iz sa gest schümma inngebèrmp, un, vorse iz gilânk zo djukha auz von pett in earst vuaz, dar Karl iz gest afti tür pinn barm kafé: gerstarn kafé, in guat hattmen gehaltet vor da alt nona un vor di khua balze hatt gekhelbart. Sichar, ditza pan bintar, baldar iz gest humman, umbrómm ka lângéz balda iz auzgevrott dar balt, hattar augivånk soin rukksakh un iz gânt über di bëlt z'arbata. Inn rukksakh, dar Karl hatt drin gehatt bintsche arme sachandar, a paran ordénjo, an tòkko khes un a hertez proat, vor in viazo, ma dar hatt nia auzgelazzt a foto von Ròsele un von Khinn.

Sa soinse gehaltet gearn, un 'z Khinn iz gest a geschenkh vo Gottarhear, gerift balda 'z Ròsele hatt pensärt ke aromài hebatz lai geziugt khelbar

un goaz vor hèrta. Un anvête est izta gest, daz sèll khinn, balda niamat mear izzesen impitet.

Balz iz gebortet, dar Karl iz gest humman. Oh Lamadånna, bellana gratzia du hasten gëtt, zo lassanen seng bortn soi Khinn.

La gratzia iz nèt gånt lang, dar arm mānn iz darkrânkht un zait an bintar, izzar gest gesùnt un toat. Dar hatt ågiheft zo huasta, hèrta mearar un hèrta bisrar, bazzar nèt hatt auargedjukht in di sèlln mānat. Dar taüvl, boda nèt iz gest gilånk zo haba soi seal, hatten givrèzzt in laip. Ma dar Karl hattzen nèt gëtt gebünnt, dar hatt gipetet un nia, nia izzen auzvonkånt an vluach, bidar ånka, vil vert gesotzt nidar in hoff, hattar geschauget durch afte Åndarnpèrgn un hatt gehoket zuar in hümpl: "Bo pisto, bo pisto, baz billdo vo miar, Gottarhear!!! Lazzme gian, lazzme gian, i hultz neméar auz!" .Z Khinn izzen hèrta någest, in vatar, in di sèlln längen krânkhan mānat bodar iz gest da humman, azpe soi schatn.

Dar Karl hatt gihatt a sölla schümmaz buritschlatz har un 'z diarndle iz gistänt urn zo strelasen auz... pezzar beratz khön ke dar mānn hattz auzgihaltet urn un urn, umbrómm niamat åndarz hatten gimak leng di hent in har. Dar berat khent töbekh. No baldar iz gest khlumma, balda soi muatar hatten gibollt auzmachan di tschöttela, 'z soinda nèt gest "sciampo per capelli ricci" odar balsame in da sèll zait, dar arm Karl iz inkånt zo lugàrase nidar in khëldar vodar altn Katì, inn untar in bege von hoff. 'Z püable, in tunkhl rovòlt, hatt gischnattart vo vort un vo vrost, ma allz hebatz auzgetrak, pur nèt zo lazzanen leng di hent in pa har.

In sèll bintar, boda dar Karl iz gest humman krânkhan, 'z Khinn hatt gelirnt bia zo macha di snearoaf, un di slitr, ma daz peste iz gest lirnen machan di fikarla pinn nuzzpuam. "Pinn sèlnen" hattaren khött dar arm vatar: "Barstome mang rüavan daz abas, balde bart soin gånt zo venna in SèllAuDom, bodame sovl lazzt patîrn abe da".

'Z Khinn hatt nèt vorstänt bo dar berat gånt un benn 'z hebaten gimak rüavan, ma pinn fikarla izzece asó gegòdard ke 'z izzen njånska sovl agånt zo vorstianaz.

'Z Ròsele, in sèll gevrorate mòrgas, hatt pensàrt in Khinn, in Karl, un zoa nèt zo lazzase seng gaüln, balz iz gikheart bidrùmm humman pinn tesla un hatt gihatt gemacht rinvenirn 'z vaür un übaregilekk in havan vor di khua, hatz ågiheft zo hakha nidar tschovölln. "Vor in vormaz", hattze khött in diarndle bodar hatt givorst, vodar khåmmar auz, 'z iz no gest kartza khalt zo lazza in barm padjù, bise iz gest gånt auz von sinnen, tschovölln mòrgas in aldar vrüa antånto azze hatt gipitet azzta khelbar di khua.

'Z Khinn iz nèt gest stokhat, 'z hattz boll gebizzt umbrómm 'z baibe hatt augehakht di tschovölln, ma 'z hatt nèt geböllt machan schemen di muatar zo khöda ke 'z sikse gaüln.

In sèll mòrgas iz gest khalt, un, pittar khua boda hatt gihatt zo khelbra un pinn khalbe bodasan nèt hatt giböllt bizzan zo khemma aft disa bëlt in an söttan trauregen tage, izzta nicht gest zo impàitanen guatz.

Darzuar, da sèll nacht, 'z khinn iz gest gánt in an intrùam von vatar. Dar iz gest djung un gesùnt un hatten zuargedeted. "Liabez moi Khinn, sai nèt traure, palle barpar machan naïge fikarla un du barstme bidar mang streln". "Oh tatta, ma i hàn nèt gefikart, bia hasto getánt zo venname alz ummaz?" "Liabez Khinn, gidenkhtar ke ber 'z haltete gearn, vorliarte nia..." Un sèmm iz auzdarbekht allz gesbitzt, biz ånka iz gest a djatzèra.

Balz iz innest schümma gebèrmp, 'z diarndle iz augestånt un iz gánt auz ka dar muatar, boda no hatt nidargehakht tschovölln, zo kontáranar bia un baz 'z izzen vürgestkhent in slaf. 'Z Ròsele izzese lai gesenk un hatt gebitschlt an Rèkie. Dena, schaugante å 'z Khinn hattz khött: "Az mucht soin, azzta gea 'z khalbe". 'Z diarndle iz darstånt, "bia 'z khalbe", baz hattze geböllt munen di muatar. "Ah, häut izze nèt allz aft daz soi, si hakht nidar tschovölln in aldar vrüa, si bill azzta gea 'z khalbe, ma bo boaztmaz nèt, mah".

"Dei mämma, geabar in stall, alóra, vorz geat dalbång, 'z khalbe, magare nidar pa hoff gerade in di metzegarai von Peatar". Asó hattz khött lachante 'z diarnle, ena zo vorstiana, odar, furse, ena zo bölla vorstian.

Saiz azpe 'z hatt giböllt, in sèll mòrgas di khua hatt gikhelbart a schümmaz stiarle, sbartz azpe dar kholl, boda iz gistånt lai zo vuaz un hatt ågiheft zo taida no vorda di khua hatt nidar gihatt in barm kafé, dar guat, pinn boi.

Dena iz gest allz a gelóava, baibar un männen, inn un auz von stall, pittar tschela von havan, pittar dekh zo dekha 'z khalbe, pinn gestarn kafé vor 'z Ròsele, a baibe alùmma pittnan khinn un pittnar khua. Un est pittnan stiarle.

'Z baibe hatt ågeschauget 'z vich ena zo reda, gerekht azpe a khertz, pinn oang khalt un pinn hent plabe, asó azpe se se hatt gidrukht ummana pittar åndarn. 'Z hatt gestrenzart di trialn, gezogt tiaf in atn, un asó azpi na khertz zorgeat atz vaür, 'z baibe iz umgivallt.

Di baibar soin lai gelofft pitt åndarn kafé, guatn disa bòtta, un hokante ummana zuar dar åndarn, iz gest allz a "trakk vort 'z Khinn, nemmp 'z Khinn, 'z impresionàrtze".

Dar metzegar, dar uantzege boda nèt hatt gehoket un boda nèt iz gelofft hintar un vür, hatt genump 'z diarndle panar hånt un hatt khött: "Ai bela, häut moi spusa khocht da patatan pult".

Un 'z Khinn izzzen nagánt, ena zo reda.

'Z Ròsele izzese augezoget, niamat hatt vorstånt bazzen iz vürkhent, daz müade, håmsa alle khött un pensàrt. 'Z iz nonet a djar boda dar Karl hattze gelazzt alùmma pittnan diarndle un pittnar khua. Ummana alùmma, umbrómm dar stall iz gest khlumma. Un ke di khua hatt gikhelbart in fevràro, senónda, azze no hebat gihatt 'z sboi, hebatze lai gemocht süachan zo geba vort 'z stiarle, un di merként azza seng ke ma hatt gech, höslnde. Ber da hatt 'z sèkhle von gëlt in da innate gadjøff von rokh, hatt nèt platz vor 'z hèrtz.

'Z Ròsele, balz allz iz gest verte, iz gânt aftn vraithof, un alle hâmz gesek atz grapp von Karl, augeluant azpe a vaücht, ena zo reda un ena zo mövrase, pinn oang gerâde atz aisran kraütze. 'Z iz sèmm gestânt a baila zait, dena, sovl bize berat auzdarbekht allz in an stroach, hattzen gezoget in schiàll attn khopf un iz gekheart bidrûmm humman. Da sèll nacht, 'z baibe hatt nèt zuargelekk oage, un njânska di nècht boda beratn nakhent: 'z Ròsele, von sèll tage vort, hebat neméar geslaft.

'Z iz bidar gest palle lângéz, in di bisan hattz geplètz, un 'z Ròsele, 'z Khinn, di khua un 'z stiarle, soin vürgânt azpe sa hâm gemak. Sichar, 'z soinz gest schaülane zaitn un beratndarar khent no sberarne, ma niamat alôra halt gemak gloam daz sèll boda hatt kontârt da alt nona: "'Z bartnda khemmen traurege djardar, 'z barta nicht mear soin z'èssa un in di èkhar barta nicht mear aukhemmen, dar taüvl bart auzvorprennen allz, un di prüadar bartnse töatin ummaz pinn åndar azpe njânska di vichar soin guat zo tüana." Ékko, dise soinz gest di zaitn boda beratn khent, nicht guatz vor daz sèll khlumma lânt vorgèzzt von Gottarhear. Ma disa iz an åndra stördja.

Di sbestar von Ròsele iz gest z'stiana in Squizzera, un sèmm, hattze gemacht bizzan, hebata gemak vennen arbat 'z Khinn, boda aromâi iz gest au a schümmana diarn.

Vângen au un gian über di bëlt, lazzan di muatar, di khua, da alt nona, in Kati, in metzegar, in hoff, iz bol gest traure ma vor 'z Khinn hattz parîrt soin daz peste sachan zo tüana.

"Z khintmar vür sber, muatar", hattz khött 'z diarndle, "ma i pin sichar ke dar tatta bartmar soin nâmp durch in Squizzera o."

'Z iz gest dar tage von kaudiâno von vatar un in sèll mòrgas 'z Ròsele iz augistânt, azpe alle tage. Ma mage nèt khön ke 'z iz darbekht, umbrómm, azpe alle di nècht, da sèll o, hattz nèt zuargilekk oage, ma 'z iz auzkhent von pett un iz gânt zuar in heart z'zunta 'z vaür.

Allz in an stroach hattz gihöart a ramaschâda ar pa khemmech. Un dena nicht mear. In quéla, afti lastra von vestar, hattz gesek a liachtle birbln durch un her. 'Z baibe hatt lai gipetet an Rèkiemetèrna un izzese gisenk. 'Z liachtle, azpe 'z iz gest khent, asó iz gânt. 'Z hatta nèt giböllt pensâm, 'z Ròsele, ma 'z hatt sa gebizzt allz. Bia un bo, ditza nèt, ma baz, baz, ditza bol, ditza hattze gebizzt.

Dar intrùam hatt nèt gevelt, oh Karl, di intrùam velnse nia.

'Z Khinn, in sèll mòrgas, iz darbekht allz gevrott, biz ânska iz inngest barn, di muatar hatt gihatt gezüntet 'z vaür un übargilekk in kafè. "Mâmma, mâmma" hebatz geböllt rüavan, ma 'z bort izzen darstikht in di gorgl. 'Z Ròsele iz gilofft zuar in pett, 'z Khinn hatt gihatt di oang gabetart von schrakh: snattarn vo vrost un nèt soin guat zo reda iz nèt schümma vor niamat. Ma daz birsarste iz gest da sèll khelte in gântz laip, di vüaz un di hent soin gest aiszökkela.

'Z baibe iz lai gisprunk atz vestar zo rüava in Kati, nidar in hoff. Un dena izta girift dar dokhtur, dar faff; dar metzegar, da alt nona, alle soin zuargilofft. "Oh Gottarhear", hâmsa gipetet di baibar: "Ditza nèt, ditza mastoz nèt zuarlazzan, nèt in Ròsele, nèt 'z Khinn". 'Z Ròsele izzese

nidargilekk nämp in diarndle, zo darbèrmaz pitt soin laip, un dena, laise laise, hattz gisunk an altz kantzüle, daz sèll boda dar Karl hatt hèrta augesunk in Khinn zo machaz intschlaván, balz iz gest khlumma un balda 'z lem hatt parirt soin no allz zo leba: "Laise laise, liabez moi Khinn, laise laise". Alle hám gesbiget, 'z hatta njánka niamat mear gipetet. Alle soin gest stille, augiluant au nà in an pett, boda na muatar hatt gebiaget soi Khinn. Dena, azpe dar per bodase djukht zo diféndra di khlumman, 'z Ròsele iz augesprunk un hatt auzgètt an hokar zo macha zittarn di altn maurn.

Est iz gest allz verte, 'z Khinn hebat neméar gihatt zo giana in Squizzera, di tang boda 'z lem hatten gehatt vorhoazt balz iz gibortet, soin gest khent gestolt vor hèrta "Setticemia", hattar khött dar alt dokhtur, un dar faff hatt geschüttlt in khopf.

In stall izzta gestant 'z stiarle, 'z Ròsele hattz gebizzt, no von sèll schaüla tage vo fevråro, ke 'z berat gestánt pittnar khua un pittnan khèlple.

'Z iz khent alt, 'z baibe, un hatt neméar geslaft. Alle abas izzese gesotzt auzzalt in tor un hatt geschauget durch zuar in Åndarpèrnng un alle abas hattz gepitet zo höara di fikarla von nuzzpuam. Ma 'z iz hèrta gest 'z gefuka von bint boden hatt gemacht kompanjia.

Fin in sèll abas, balda di sunn iz lai gest gánt oine übar di pèrng. In sèll abas, di fikarla hattzese gihöart, daz alt Ròsele.

Dar metzegar hattz givuntet asó, gesotzt atz penkhle, vorå in tor. Est hattz gemak slavan.

'Z iz gest in tage von kaudiåno von Karl un von Khinn.

2010201:

Tönle
Bintarn

12012201

Andrea Zotti

A foto, a viàzo, a lem

Sofi hatt nia gikhennt soi bisnona. Si hatt lai gebizzt ke soi famildja hatt gimocht lazzan daz khlumma lentele vo Lusérn in di djardar dopo in kriage. 'Z gèlt iz gest bintsche, di arbat vort von lânt hatt girüaft un ma hatt nèt gimakk khön vo nò. Di bisnóna Ånna hattzan nèt geböllt bizzan zo lazza soi lânt, Lusérn, un asó dopo a par djardar in da naïge bëlt izze gestorbet umbrómm soi hèrtz iz gestânt atz Lusérn, lai dopo azta di tochter Maria izzese boràtet pittnan Merikå.

Sofihatt est 19djar un iz khent gezüglit in a stëttle vodar modérnegen Mèrika. Soi gântza famildja iz est sèmm, in da sèll earde vort bait un asó gântz åndarst baz da sèll vodar Ånna, boda Sofi hatt nia gesek ma hèrta gihörtzan ren: in haus izta hèrta khent giredet vo Lusérn un vodar bisnóna o, bia schümma un guat si iz gest, hèrta luste ankå azze hatt gihatt durchgimacht zboa kriagar, vorliarante allz, soine djungen djardar o. Sofi hatt lai a foto, an uantzega foto, vodar bisnóna Ånna, givuntet kissà bo ma ke est traktze hèrta ummar pitt irn, inn in libar vo Romeo un Giulietta, soi liabarste libar. In disa foto sekma di bisnóna, a djunga un schümmana diarn azpe biane, à pittan boróaslatn konsött, schümma gestrélt pittnan sakå in har. Nidar nà dar bisnona izta a schümmandar månn, höachar baz di Anna bodase åschauget in di oang, zboa oang voll liabe. Dar månn hatt åghatt a rüst, gesichart ummana von soldàn. Ma a bettadar soldàdo? Un umbrómm a soldàdo?

Uminùm soinda gest ploaz åndre laüt, alle luste, sovl bi sa beratn nà zo vaira eppaz, eppaz boda bekslt soi lem. Hintar dar foto izta eppaz geschrifet ma squase sbiadirt peng dar zait, ma macht fadige zo lesaz, furse a data: Lusérn, 25 aprile 1945. No balse iz gest khlumma Sofi hatt gevorst dar nona Maria baz hâmda geböllt munen di sèlln nümmar: "Ziz gest a schümmandar tage: 'z kriage iz gest verte a bòtta vor hèrta" hattze rispündart di nona Maria. Ékko umbrómm alle schaung auz asó luste, hatta pensàrt Sofi. Niamat hatt però gebizzt eppaz von sèll soldàdo nidar nà dar bisnóna in di foto. Sofi iz hèrta gest bravat ka schual, palle bartze partirn zo giana in ummana von bichtegarstn universitétn vodar Mèrika zo studjàra. Asó di nona Maria, in an khaltn Boinichtn voll snea, schenkht dar diarn a busta drinn pittnan

bildjétt vor an viàzo. Sofi pensàrta nèt sovl, soi viazo hattzen in sinnt sidar a baila: nèt di Karaibe, nèt Parìdji, nèt di Tschina. Lusérn bart soin soi viazo: daz sèll khlumma lânt asó baitvort in Beleslånt.

Seks mánat spetar izze gisotzt attnan aeroplâ. Zbölf urn viazo separarnse von plètz un von lem vodar sèln bisnóna, boda Sofi hatt nia gesek ma bose hèrta hatt gihöart in hèrtz. 'Z iz a schümmmandar un barmar summar balda di Sofi rift atz Lusérn. Vil izzese boróatet zo khemma da, vil hattze gelest übar di stòrdja von lânt, von laüt, von forte un von kriage ma daz sèll bose hatt daz mearaste in sint iz zo darvéra ber 'z iz gest dar sèll mânn nidar nà dar bisnóna Ånna in di foto gimacht squàse sintzehk djardar vorånahi.

Pittar foto in di hent hattze gimacht abe daz gântz lânt, hintar un vür, durch un her, bobràll.

"I khennen nèt, i gedenkh di Ånna ma nèt in mânn" hattzar gihöart khön vo alln. Ma vodar Linetta vodar Tetsch hattze darvèrt eppaz mearar:

"In di zaitn von kriage, vil diarnen vo Lusérn hâm gitrakk eppaz guatz z'ezza un soin gânt zo macha kompania in soldàn attn forte, magare auz pa dar nacht o, un asó vil stòrdje d'amor hâm âgeheft fra di soldàn un di djungen diarnen vo Lusérn. Ma dise stòrdje soin subito gerift balda 'z kriage iz gest verte un di soldàn hâm bidar gemocht gian vort" khüttä da alt Linetta. Furse di bisnóna o hatt gekhennt soin soldàdo. Di zait zo macha disa schümmana un lustega foto ke peade hâm gimocht gian vort vo Lusérn, si in di Mèrike pittar famildja, er berbillbizzan bo.

Di tang atz Lusérn soin vürgânt gerècht, Sofi hatt givuntet o in djüst platz boda di foto vodar bisnóna iz khent gemacht, a khlumma begele vo bo ma sek in groaz Platz von lant. In an barmar dòpomittartage Sofi detzidart zo giana au affon forte, a platz sichar vo kriage, pluat, gehôka un bea, ma, azpe 'z hatta khött di Linetta in di tang vornahì, a platz vo liabe o, vo entrüam, vo schümman diarnen un soldàn, vo stòrdje d'amor azpe Romeo un Giulietta. Un pròprio inn hintar in an khnott, augedekht von rakh un von löaparn, sèmm sidar an hauf djardar un boda Sofi izzese gest gisotzt in satn zo rasta, sekma a gantz khlummana kluft in di maur un nidar nà vantzarta auz a tòkko kart, augemacht uminùm pittnan roatn pentle ma gel aromài vodar zait un schupàrt von bëttadarn. Baz bart'z soin? Sofi ziaget vort in khnott un nimmp auz vodar khluft ditza kertle, si tüatz offe un heft å zo lesa.

Lusérn, 23 aprile 1945.

Liabar Tonino, 'z kriage iz palle verte. I boaz asó ke du mochst palle vortgian, khearn bodrùmm in doi lânt, karzta bait vo da. I böllat inkian pitt diar ma allz bazze hân iz da atz Lusérn. Vorzaimar azzeme vört kartza vil zo lazza moi famildja alùmma in dise sbern zaitn. Gedenkhtar hèrta però ke moi hèrtz khinnt vort pitt diar un barte neméar vorgèzzan.

Doi Rosa

Sofi stentet zo gloaba bazze hatt apéna gelest. A traurega lettar vo liabe, geschribet lai zboa tang vor 'z izta khent gemacht di foto vodar

bisnóna Ånna. Da sèll nacht Sofi stentet zo vånga schlaf. Ber soinz Rosa un Tonino? Baz barta soin vürkhent? Bartz soin gånt zo geriva propio azpe di bisnóna boda hatt gemocht åhevan a naïgez lem åna soin mānn?

In tage darnå, in aldar vrüa balda di sunn iz no timpl, Sofi boazt sichar bo zo giana.

“Ja, i khenn di Rosa, ma i sise nèt sidar vil djardar. No vo djung izze gånt zo leba vort, ma nèt bait vo da. I gidar soin indiritzo” khütta a lustega Linetta.

No in sèll tage dar posti trak vort an sakħ post von lusérnar, boróatet zo giana berbillbizzan bo un fra dise a lettar vor di Rosa. Sofi hatt gischribet disa lettar.

Liaba Rosa,

'z soinda tang in lem bo 'z parirt ke ma hatt getånt eppaz gåntz djüst un anvézte boaztma nèt ke 'z soinz própio di sèlln tang boda palle odar spetar bartnaz tormentärn vor daz gåntz lem. I boaz nèt bia 'z izta gånt zo geriva doi stördja pitt Tonino ma asten hast gehaltet starch gearn, alóra iz nia kartza spet. Du hast lai mångl a segnele koràdjo zo lüsna doi hèrtz un nicht macht di vort azpar hām nåmp a mensch bobar haltn gearn pinn gåntz hèrtz.

Sofi

Di tang darnå atz Lusérn gian vür kartza bahémme, Sofi iz però kontént zo haba darvért eppaz mearar übar soine burtzan un soi bisnóna Ånna. Pròpio in tage vornahì bose hettat gemocht vortgian, apparúmmaz süachtze. Di tüat offe di tür vodar khåmmar un attavorå irn izta a djungar schümmendar pua.

“Pistoz du Sofi?” vorstar “Bia izard khent in sint zo schraiba moinar nona? Biar bizzan nèt ber 'z iz dar Tonino. Est saibar a groaza un lustega famildja. Vorgèzz allz un lazzaz soin” khütta zorne.

“Hasto gemacht an söttan langen bege lai auzokhödamar?” respündarta Sofi.

“Nò, i pin khent da zoa azta moi nona nèt khent alumma”. Sofi sik nåmp dar stiage inn in groaz auto von pua, an eltrana ma no schümmanna vrou: 'z iz di Rosa. Di diarn kontärtar bia si hatt gevuntet di lettar un ena zo pensàrada drau sovl khütte: “Est geabar zo süacha in Tonino”. Di oang vodar Rosa soin glentze balse redet von mann, ånka azta a gantzles lem iz pasårt sidar dar lestn bòtta bosen hatt gesek un intånto izzese gest boråtet un hatt gezüglit khindar un nevòn o.

“Deråndre sait gåntz narrat” khütta dar Lorenzo, no zorne pittar Sofi un est pittar nona Rosa o. ’Z hefta å asó a langar viàzo vor di Sofi, di Rosa un in Lorenzo, bodase trakk nidar un au pa Beleslänt zo süacha in sèll soldàdo boda 'z baibe hatt gihaltet asó gearn. Sa hām gisüacht bobräll, sinamài inn pa vraithöfar, hèrta pittar vort zo vennanen ormài gestorbet.

“I pinz i – i khennen nèt! – 'Z iz moi mānn ma dar maken nemmen!”

Aniaglaz ummar pa lentar khütta daz soi, machantese vil lachan finn zo gaüla, ma nia finn zo vorliara la speråntza zo vennanen. Intånto dar Lorenzo, boda hatt hèrta gisek malaméntar disa stråmbata idea

von zboa baibarn, heft å zo tüana offe soi hèrtz, segante ke soi nona iz asó luste zo maga khearn alméno a puzzle bodrùmm in di lustegen un djungen zaitn vo soin lem. Dar heft å zo sega pitt åndarn oang da djung Sofi o. Balsa soin namp Verona dar viàzo iz palle verte, åna zo haba gevunet in mann. Di Sofi, boda palle mocht khearn bodrùmm in Mèrika zo heva å zo studjåra, vorst zo maga gian bahemme z' sega in pontesöl vo Giulietta, an åndarn entruam bose hatt sidar azze iz gest a khinn un vor daz sèll hattzar hèrta någetrakk in libar.

“Ja, tüabarz” khütta dar Lorenzo “Ma süachpar zo tüana bahemme, di nona iz müade un kartza alt zo maga gian vür zo viazàra asó vil”.

In an khlumman birt sèmm nåmp in pontesöl vo Giulietta, Rosa, traure ma aromài sichar zo mocha khearn bodrùmm dahùam, detzidart zo rasta un pròprio drau attn zettl vodar bòzza von guatn Bardolino bosa soin nå zo trinkha, izta dar nám von Tonino.

“Z bart soin di müade, dar boi boda gitt in khopf, dar schümma pontesöl vo Romeo un Giulietta, odar furse propio di stördja von zboa djungen, boda züntet å eppaz in hèrtz vodar Rosa: “Ja, bar hâmen givuntet!”. ”Z hefta å asó an åndadar viàzo in pa khèldar un vignél uminùm Verona. “Khesto furse an Tonino?” vorsta Rosa in an månn boda iz nå zo bimma. “la, ’z iz moi vatar”, Niònka zait zo riva zo reda ke drau afnan tratór rifta a eltadar ma rèchtadar månn. Rosa vorstéat subito ber ’z iz un Tonino o khennzte subito: dar hatt hèrta gehaltet an platz in soi hèrtz vor di Rosa. No in sèll abas, Rosa un Tonino ren vil, von lem dopo in kriage o. Peade soin est alùmma un peade in disa långa zait hâm nia vorgèzzt daz sèll bosen soin gest vorhóazt no vo djung intåto in kriage: ke sa beratnse boràtet atz Lusérn. ”Z iz pròprio zait vor Sofi zo giana. Lorenzo iz traure umbrómm dar hatt vorstånt ke dar halteztze gearn un asó iz vor Sofi o ma niamat von zboan billtz khön. Ma di nona Rosa hatt vorstånt allz. “Liabar Lorenzo, tüa nèt asó azpede hân getånt i, pait nèt vüchtzehk djar zo khöda doinar Sofi ke du haltestze gearn. Loavar nå est. Subito. Boazto nèt biavl tausankhtar Sofi ’z soinda in di bèlt? Bia barsto tüan zo vennase?” khüttzen.

Drai bochan spetar, atz Lusérn höartma alle di klokkn laütn starch: dopo sovl djar Rosa un Tonino boratnse. In di khirch, attavorå alln, Rosa ziaget auz a kart.

“Vor vüchtzehk djar hâinne geschribet a lettar un lai vor zboa månat hanne gevank risposta; åna disarn lettar niamat vo üs berat da est. Sofi, mage lesan baz du hastmar geschribet?”. Di lestessegan börtar boda Sofi hatt geschribet vor di Rosa, soin est vor si: “...zo halta gearn apparummaz pinn gántz hèrtz iz nia kartza spet...” Sofi un Lorenzo schaunse å, pinn oang boda glentzegen. Åna zo khöda nicht vorstiansa ke vor se o hefta å a naïgez lem panåndar pròprio in daz sèll schümma lånt boma sek in da sèll foto vodar bisnóna Ånna un soin soldàdo.

Franco Nicolussi Rossi

Daz roat sbemmble

'Z izta gest in ar bòtta, vor vil vil zait a vaücht atti mitt in ar bis.
Disa vaücht iz gest groaz, hèrta grümma un pitt gántz lângen
raisarn boda hâm tokàrt fin danidar.

Untar disa vaücht,hatta gilebet a sbemmble, pittnan groasan baitn
roatn huat pitt vil baize pünktla. Disar sbåmm, hatt giredet di gántzan
tage pitt dar vaücht, dar hatt gibizzt ke di vaücht höart, ånka azze nia
hatten zuargiredet.

'Z sbemmble hatt giredet un di vaücht nicht; 'z iz gest sovl bida di
vaücht berat gest mütat.

Dar roat sbåmm, izzese gihöart sichar un gischützt untar di raisar, ma dar
hattze gihöart alùmma ombrómm z'soinda nèt gest åndre sbemm az be er.

Hèrta mearar traure, in an tage izzar hiintschläft untar an starchan reng.

Allz in an stroach izzar augihozzt höarante mövarn allz umanå. Dar hatt
gischauget hintar on vür, un spuarante nicht izzarse bidar gilek z'slava.

Ditza gischüttla un girümbla iz khent hèrta sterchar un z'sbemmble
hatt gihöart 'z hèrtz mekkn starch.

'Z hatt givorst dar vaücht: "Baz iz allz ditza girümbla?" Di vaücht hatt
gisbiget azpe hèrta.

"Z sbemmble hatt gischauget umanå un allz in an stroach hattz
gihöart "Tschoao, tschao, tschao." 'Z izzese inngidrent un, untar in
raisar hattz gisek ettlane sbemmbla boda nèt soin gest dikh, pittnan
groasan pauch un pitt an a khlumman kafèdatn hüatle.

'Z sbemmble iz gest gántz kontént zo haba sovl naïge tschelln, uns a
hâm lai ågiheft z'spila, zo vaira un hâm neméar augihöart zo klapfa.

Daz roat sbemmble hatt nèt vorstånt vo baz di vaücht hatt giredet
pittn åndarn sbemm un pitt imen nèt.

In åndarn hattzen kontàrt 'z stördjele, si hattze gigrüazt, un hatt
giredet azpe a vatar un pittn roat sbemmble nicht, un ditza hattz
gimacht darzürnen un hattz gimacht traure.

Di tang soin vorgånt un alle soin gest kontént.

In an mòrgan, daz roat sbemmble iz darbékht un hatt gihöart di vaücht

khang untar in reng åna zo vorstiana vo baz. 'Z hatt girüaft soine tschelln, niamat hatt respündart un di vaücht hatt gikhlaget hèrta sterchar.

Daz roat sbemmble, traure un zorne, hatt gihoket "Höar au! Khumar baz da vürizkhent!" Di vaücht, girift von vil gigaüla, hatt khött: "Baz bildo du? Du pist a tschell von laüt!"

Daz roat sbemmble hatt gihoket: "Baz? Ber zoinz di laüt?"

Di vaücht: "Doine tschelln, di sèln boda da khemmen un hevan moine raisar un tüamar bea!"

'Z sbemmble: "Baz böllnsa, vo baz tüanzaz?"

Di vaücht: "Zo stolamar moine khindar sbemmbla... di tokàrnsade nèt ombrómm du pist soi tchell un khüsten ke da soinda di guatn sbemmbla."

'Z sbemmble: "Di laüt soinz nèt moine tschelln du un di kafèdatn sbemm sait moine tschelln!"

Di vaücht: "I gloadar nèt, höar au zo lunga!"

Daz roat sbemmble, traure, hatt neméar giredet pittar vaücht, 'z hatt någidenkht bisó 'z iz giplibet iz alumma un ombrómm 'z iz nèt khent augilest pittn åndarn. Di tang soin vorgånt un in an mòrgan di vaücht hatt gispüärt laüt boda hâm augiheft di raisar, un soin lài vortgånt åna zo tüana nicht.

Allz iz gest stille, ma hatt neméar gihöart ren daz roat sbemmble.

Di vaücht hatt gibarnt ke daz roat sbemmble izta neméar gest. In soin platz izta gest a lettar un drau izta gest gischribet: "Moin peste tschell: di vaücht." – I hân vorstånt vo baz du hastme nia ågiredet un vo baz di laüt hâmmme nia auginump. I hân an roatn huat, di laüt bizzan ke i pin nèt guat, ditza iz nèt bar. I hân a hèrtz azpe alle di åndarn sbemmbla, ånka azze auzschauge znicht. 'Z iz nèt bar un i bartar zoang biavl i halte gearn.

I hânmar boschitzt in roat huat mit tschokk un pin khent kafèdat azpe alle di åndarn sbemmbla. Da hâmmme lai augilest asó, in laüt, barten khemmen a starchar pauchbeata. Ditza tüadez zoa zo zoagadar biavl i halt gearn ünsarne tschelln sbemmbla un di o.

No a sachan, balda di sbemmbla bartn khearn bodrùmm untar doine raisar, lazz valln dai pèch aft soine kafèdatn hüatla un du barst seng allz in an stroach di trupfan pèch bartn machan khemmen roat di hüatla un di laüt bartn neméar tüandar bea hevante di raisar un du barst neméar soin alùmma. – Daz roat sbemmble.

Di vaücht hatt gilirnt von sbemmble un iz gistånt alùmma, a par djar.

In an vriscchan herbesttage di vaücht iz darbékht un hatt gisek untar soine ledränen raisar ploaz kafèdate sbemmbla.

Di vaücht izzese gidenkht von séll boda hatt gihatt geschribet daz roat sbemmble un hatt lai gimacht valln trupfan pèch af di hüatla, un dise soin khent lai roat. Von sèll tage vort khùmma mentsch hatt neméar ågischauget di vaücht un hatt neméar giheft di raisar vodar vaücht.

Di vaücht, alla kontént, iz gibakst hèrta höachar. Si hatt giböllt rivan zo tokàra in hüabl boda sichar hebatze givuntet soin peste tschell, daz roat sbemmble boda hatt augiopfart soi lem vor soine tschelln.

Ditza iz moi stördja. Ditza iz moi lem. Di vaücht.

Giada Nicolussi Galeno

Haltnse gearn in Bisele

Ziz gest khalt in sèll mòrgan a Robån, dar herbest iz sa gest gerift un dar nebl hatt dedekht allz: di bisan gement un di etzan pitt biane khüa no zo governàra. Karl iz gest augestånt palle, azpe alle tage, dar hatt getrunkht a tatza bazzar un iz gánt nidar in stall boden hám gepitet di drai öm un di zboa khüa pitt soin khélpla. Voronahi hattar gemèlcht di khüa un dena izzar gánt kan öm: dar hatt gemèlcht da gröazarste un gebèscht di zboa lempla.

'Z berat gest a sberar tage dar sèll, disar viare von otobre 1914, dar Karl hatt gebizzt gerècht, dar hatt nèt geschlaft vil pa dar nacht, dar hatt gehatt kartza vil sachandar in khopf. In sèll tage hebbtar vorkhoافت di zboa lempla, di erstrn gebortet in soin stall, dar hattze gesek bortn un dar hattze augezoget daz peste bodar hatt gemak, un est mochtarse vorkhóavan. Ditzia umbrómm in sèll summar hattz gerenk biane, gántz biane, 'z izta khent gemacht biane höbe un di patàtn soin gest biane, khlumma un auzgeträkhant. An abas soi vatar hatten geräuft un hatten khött: "Du sist du o Karl bia bar soin gelekk, biane höbe, biane patàtn un di khabaz o soin nèt vil; bar mochan vorkhóavan allz daz sèll bodaz nèt servirt zo ziaga vür fin ka längez." Alóra, ånka azzen hatt åntgetånt, dar Karl hatt detzidart zo vorkhóava di zboa lempla, gebortet vo dar öbe bodaren iz gest gekhoافت arbatante an gántzan summar in a khesar.

Dar hatt gehatt gevorst vil ummar, un an lestrn hattar gehatt detzidart zo vorkhóavase in an schavar vo Kalnètsch, in Österreich, boda iz gest nå au zo lega an gregge.

Dar Karl iz nia gest gánt auz von konfi, dar hatten lai gesek vo baitum von beldar, baldar vo khinn iz gánt na sbemm pitt soinár muatar un bodar, pitt soin tchelln, hatt augemacht haüsla afti èlbar antånto azza hám gehüatet di khüa. Un att d'åndar sait von konfi, soinda gest se, di taütschan; sa soin nèt gest znicht ma sichar soisa gest stráni, sa hám geredet a zung boda hatt gelicht dar soinen ma nèt hèrta soinsase vorstånt un vil vert balsa soin gest khent in Beleslånt iz gest zo khoava

z'èssa un hèrta vil boi, boden hatt gevàllt vil. Ma disa bòtta hattarz gemocht tüan, vor soine öm un vor di sòlde boden hettatn servìrt vor soi famildja boda ormài zelt lai aft imen: di sbestar iz gest boràtet pittnan maurar vo Slege un soi vatar un soi muatar hevan å zo soina alt. In sèll mòrgan von otobre, dar Karl iz partirt durch in balt, pinn zboa öm gepunet pittnar kubl un an prosakk pinn proat, an tökko khes un a bòtza boi; dar bòi hatten nèt gevàllt vil ma dar hatt pensàrt ke, azzar hettat bokhént di taütschan hebataren genützt zo machasen tschelln. Dar nebl iz gest obràll un dopo a par urn bodar ummar iz gest, dar Karl hatt vorstànt zo soinase vorlòrt: dar hatt neméar gebizzt bodar iz gest, dar hatt gehatt pasàrt in konfi vo zboa urn, ma est pitt disan nebl hattar gesek lai vaüchtn, lai vaüchtn un nicht åndarst. Dar hatt gehaltet starch di kubl von öm un iz gánt vürsnen nå in staigele: attna parana sait hettatar getrakk. Dopo a baila hattar gesek tåmpf, dena zboa khemmechar un a par khlummane haüsla: sa soin gest biane, drai, viare nèt mearar. Dar tåmpf iz auzkhent lai von an khemmech. 'Z tal iz gest proprio schümma: eng un pittnan staigele pitt khnott un atti saitn dise khlumman haüsla, nèt azpe di séllnen vo Robân alle ågehenk zo halta di hitz, ma alle distakàrt un pinn etzan uminùm. Dar hatt gebarnt ke lai in a haus izta gest a puzzle liacht boda iz khent von vaür, un sèmm nämp soinda gest zboa khüa boda laise laise hám gevräzzt tortimitt in nebl. Dar Karl hatt nèt gebizzt bo zo giana, dar hatt nèt gebizzt bodar iz, daz sèll mage nèt soin gest Kalnètsch, 'z hámda gebölt soin zboa tang zo riva, un vor ditza hattar gehatt a dekh zo haltase barm pa dar nacht.

Di Maria in sèll mòrgan iz gest augestånt palle, azpe alle tage, si hatt getrunhkt a tatza bazzar un iz gánt nidar in stall bodar hám gepitet di zboa khüa, si hatt gëtt a puzzle milch in khélple boda aromài iz gest nå zo lirna vrèzzan 'z höbe, un dena izze gánt humman, hatt gëzzt an tökko proat un hatt gepetet 'z petle pitt soinár muatar. 'Z iz gest a tage stråno dar sèll, di Maria hatt nèt gebizzt umbrómm ma in air izta gest eppaz, un ditza hattar gelekk a puzzle ánsia, si iz gest gestånt alùmma pitt soinár muatar, zo ziaga vürsnen di famildja: soi vatar iz gest sa vo vünf djar zo arbata in Svizzera, un di zboa prüadar, dar Frånz un dar Hermånn, aromài männen da humman soinsada gest hèrta mindar.

Dar sèll summar in Bisele iz gest sber, 'z hatt gerenk biane un 'z gras hatt gemacht fadige auzokhemma, lazzante hummarn di khua un di laüt åna bazzar umbrómm di sorgente sa vo agosto vort hatt gedjukht biane bazzar. In setembre, pinn brentån von S. Matio, hattz a puzzle gebëkslt, 'z hatt gerenk a par tage un di Maria un di Muatar hám detzidart 'z stiana in Bisele fin in tage vo S. Giustina. Atz Lusérn iz nèt gest åndarst baz in Bisele, mearar izta gest a khlummana botége vo proat, a snaidraren un a drai laült boba a bòtta attn mänat soin pasàrt pinn karétt zo vorkhoava a puzzle boll, boda di baibar hám genützt zo macha kaltzött vor in bintar, un khlummane pildar pittar Madonna boda nia hatt gemenglt in di haüsla vo Lusérn.

In sèll mòrgan di Maria hatt gehelft in prüadarn auzolesa holtz vor in bintar, zo traga in lånt pin ross von Peatar, dar pruadar von soin vatar. Dar Frånz un dar Hermann soin djüsto gest partirt pinn ross balda di

Maria hatt gebarnt eppaz bodase iz gemövart in nebl, un nèt vorstianante bazzez iz hattze ågeheft zo hoka: "Ber pisto? Asto pist dar Sanbinélo stea vort bait vo miar! I boaz bode pin un bartar nia näkhemmen!" Dena hattze gebarnt ke 'z iz gest a mānn pitt zboa klummane vichar. An earstn izzese gevörtet dena balse hatt gesek pezzar in schümma pua izze darstánt: di tiavan oang, kafèdat azpe zboa brigàlde untar in vaüchtn, in part zo macha, un a puzzle timme un unsichar boda hatt gelatt vorstian soine guate intentzionen. Di Maria iz nèt gest a diarn boda hatt geredet pitt alln, di muatar hattzar gehatt khött ke in balt soinda schaülane läut boda lai bölln khennen di plètz von brigàlde zo stolase.

Ma disa bòtta iz nèt gest asó, dar pua boda di Maria iz nägest z'sega iz gest åndarst, dar hatt nèt parirt znicht, dar iz gest schümma un hatt nèt gebizzt azzar hatt gemocht ren odar sbaign. Dena er hatt gemacht in earst tritt, dar hatt geheft di hånt zo grüazase, un si hatt getånt daz lestéssege, dena hattar ågeheft zo reda a zung boda si hatt nèt vorstánt gerècht. Di zung iz nèt gest azpe da sèll bosa ren zo Kalnètsch un ka Tria, boda di Maria iz gest gånt meararne vert zo vorkhóava pern un brigàlde, ma si iz nèt gest guat zo vorstiana allz un hatt gemacht fadige zo rispùndra umbrómm si hatt hèrta geredet lai daz zimbar, un pittn taütsch hattze gemacht fadige.

Asó, dòpo a par urn, dar Karl un di Maria soin no gest sem gesotzt in di bis von Bisele zo reda vo soin lem, bazta iz gelaich un baz nèt, er schavar vo Robån, a belesar, un si bakenen vo Lusérn, a taütscha. Vor se, soinse getroft, hattz geböllt munen nicht vo particolare, 'z soinz lai gest zboa djunge boda hám geböllt bizzan bazta iz att d'åndar sait von konfi: di läut bodada lem, soine traditzion, un bazza hám getånt. Vil åndarst ma o vil gelaich. In Beleslånt azpe in Tirol håmsa gelebet vo vichern, èkharn un daz sèll biane boda hatt gëtt dar balt. Obràll di baibar alle mórgan, pan summar, soin partít palle vo da humman pittar zumma zo giana in balt auzolesa brigàlde un pern zo vorkhóava ka Tria odar a Basså zoa zo maga lem. Di baibar soin gest alümma, a Robån azpe atz Lusérn, umbrómm di männen soin gest vort zo arbata un se hám gemocht auzülgln di khindar, haltn 'z haus un tüan nå in vich. Dar Karl un di Maria hám geredet vo disan, von biane höbe von summar, a Robån azpe in Bisele, von khüa un vo allz daz sèll boda hatt gevüllt alle soine tang. Allz in an stroach dar Karl hatt gevånk di hånt vodar Maria, hattze gestrenzart starch un hattze gehüsst. Di zboa soin gestånt bratzàrt a langa baila åna zo pensàra affn nebl un affn bint boda hèrta iz in Bisele, boda trükhan palle 'z hobe ma boda nèt pükht 'z gras.

Dena di Maria hatt gemocht gian humman zo boróata di tschoi vor di prüadar boda soin gest nå zo kheara bodrúmm vo Lusérn pinn ross von Peatar. Dar Karl anvézte iz bidar partirt zo giana zo Kalnètsch, peade hám pensårt hèrta in séll tage, in séll khüss, in sèll drukh un in séll bint boden hatt gemacht kompaniia. Niamat vo imenåndarn hatzan nia geredet pittn åndarn umbrómm peade hám gebizzt ke ånska azza soin gelaich, hámmsa gelebet ummaz vor sait von konfi.

Vor mearare tang di Maria iz g  nt in da s  ll bis sper  rante z' sega rivan in Karl, ma si hatt nia gesek nicht vo imen. Er def  tte hatt   geheft zo arbata kan schavar vo Kalnètsch boden hatt vorh  ast schümmane s  lde zo schikha in soinen, zo giana pinn   m nidar in tal boda n  t berat gest snea zo schauvla un boda iz gest vil zo vrèzza.

Dar Karl o hatt h  rta pens  rt afti Maria, in s  ll tage pittn  ndar, un att soine oang, plabe azpe zboa trupfan bazzar.

Ka l  ngez izzar gekhear bodr  mm er o in Bisele, in da s  ll bis, ma dar hatt niamat gevuntet: 'z izta gest daz groaz kriage. Daz s  ll sch  mmma tal est hatt gesek di granàtn boda soin part  rt von K  mp un von Verle zuar in belese F  rte. Dar hatt lai geloff atz Lusérn bo di Maria hatten gehatt kh  tt ke si hatt gelebet, ma dar iz gest gerift kartza spet umbr  mm di khirch iz gest khent gev  nk vodar gran  t un vil ha  sar soin gest n   zo vorpr  nna. 'Z izta gest niamat, m  nnen, baibar, kh  ua, sboi, nicht lai app  ra henn tortemitt in khnottn.

Dar Karl g  ntz traure, izzese gesotzt attnan khnott un hatt   geheft zo ga  lla, pensàrante af di Maria un pensàrante biavl dar hettatze bidar geböllt seng un boda arom  i hatt gehatt vorst  nt ke 'z sberat nia auzgevallt. S  uchante au zo h  ora zo ga  la izzar part  rt zuar Rob  n z' sega bia 'z soinda gest  nt di soinen un soi haus, lazzante hintar daz s  ll boda von s  ll tage in Bisele iz gest khent soi peste intr  am. An intr  am boden hatt gehaltet kompanjia alle di tang un di n  cht von s  ll lång bintar.

Anonimo*

Lem vo dise djar

Di altn baibar vo Lusérn kontàrn no haüt ke 'z lem vo dise djar iz sichar nèt gest destar. 'Z izta nèt gest vil z'èzza un njånska vil arbat zo maga gibinnen a puzzle gëlt. Di männen hám gimöcht vortgian, in auzlänt, zo süacha arbat un zo maga gibinnen mearar gëlt zo schikha in baibe boda iz gistånt in Beleschlånt auzozüglia di khindar.

Dise sbern djar makmase nèt vorgëzzan un, no haüt zo tage, di baibar vo Lusérn hámse hoatar in di oang.

Èkko baz mar hatt kontärt in ar bòtta moi nona.

"In sèll morgan, azpe vil åndre vert, moi mämma iz khent in moi khåmmar zo böllame darbékhan: "Dei bela, stea au, 'z iz zait zo giana in balt na sbemm". I, no halbe inslaft, hån alóra gisüacht au z'stiana tüanante gántz laise, zoa nèt zo darbekha moi sbestarle un moi prüadarle boda hám gislaft nämp miar.

Laise laise, pinneme ágilekk un biane dopo pinne sa gest attn bege zo giana in balt. 'Z iz gest gántz palle ombrómm 'z iz no gest allz tunkhl; ma sait partirt in alldar vrüa no pittar tünkl vodar nacht, ombrómm tüanante asó saitma girift in balt ke 'z hatt ágiheft zo khemma takh.

Pitt moinar mämma, laüchtante in bege, saibar gánt au zuar in Boan, durch von Kasèrme, nidar in Bisele un vo sèmm durch in Posler un in Trügele; sèmm, dopo squase zboa urn bege, habar ágiheft zo süacha sbemm. Bar hám gisüacht hintar un vür in gántz mòrgan un benn 'z iz gest mittartage habar ágizüntet 'z vaür. Bar soinaz gibèrmp un soinaz auzgirastet a puzzle èzzante a fledele geprätata pult un khes. Denna saibar gánt vürsnen.

Da sell bòtta, datz abas, i un moi mämma soin gikheart bodrùmm dahùam gántz luste ombrómm bar hám gihatt givuntet ettlane roatling: sa bartn soin gest an achtunzbuantzehk khile un pinn sèllnen habar

* Purtroppo non è più stato possibile risalire all'autore di questo racconto, nonostante intense ricerche d'archivio. Ce ne scusiamo vivamente.

gihatt givüllt viar zumman gimacht pitt ünsarn hent, legante panåndar ettlane eschraisar.

Datz abas spet, benn ma sait gikheart bodrùmm dahùam saitma bol gest müade girift ma kontént zo haba givunet alle di sèlln sbemm; però 'z iz nonet gest verte, ma hattze no gimocht putzan un auzzornirn zo vorkhoavase. Dopo hám gitrunkht a kikkara barma milch, pinne gánt in pett z'slava bizzante ke in tage drau beratz gest no sberar. Defàtti, dòpo drai tage, hebpar bidar gimakk gian ka Tria zo vorkhoava sbemm.

Fin in sèll tage hattma nét gimak gian nidar pa Las ombrómm 'z izta argest khent a kròtz bo da hatt gihatt nidargiprocht in bege.

In tage drau moi måmma izme khent zo darbékha daz umma in di nacht: "Darbékha liaba, 'Z iz zait zo giana ka Tria, 'z soinda sa di åndar baibar in platz bodaz paitn".

Ja, 'z iz gest asó, bar soin hèrta gánt in sim-acht laüt ombrómm dar bege iz gest lång un sber. Alle pittar truage at di aksln saibar gánt zo vuaz zuar Monterùf; vo sèmm habar givånk in bege von Las un soin girift zo Kalnètsch. Alóra pinne sa gest müade, di truage hatt ågiheft zo sbera ånka azpar hám gihatt in zikklstà bo daz hatt a pizzle argiringart di zumman. Moine vüaz hám ågiheft zo tüanamar bea, i hán agihatt a par alte schua boda hám aromài gihatt khummana mear sol un moine vüaz hám gihöart alle di knöttla bo da soin gest at di staigela.

I hán ågiheft zo bruntla un moi måmma alóra hattmar khött: "Bela, halt hert, bar soinda squàse. Est pasàrbar vür in fluss vo Khalnètsch un vången in treno. Sèmm mabar rastn".

Ja, 'z iz gest asó, ma zo maga pasàrn in fluss saitmase geboacht, 'z bazzar iz girift fin at di khnia un zo pasàra att d'åndar sait hattmada gimöcht drinnritzln. Alóra saibaraz argitzoget di schua un di hosan un augitzoget in konsótt zoa nét zo darnetzanen. Denna habar durchpasàrt in fluss un soin girift att d'åndar sait.

Dopo azpar hám givånk in treno, saibar girift a Povo. Sèmm saibar argisotzt un soin gánt zo vuaz fin ka Tria. Alle di laüt alóra hám gihatt gech zo riva daz earst in di statt zo nemma in peste platz; alóra moi måmma hattmar khött: "Gea liaba, loaf du ke du pist djung un bachelmegar baz i un süach zo nemma in platz attn khantòu ombrómm sèmm iz destrar vorkhoavan sbemm". Un asó hánne ågiheft zo loava nidar pa staigela zo riva daz pellarste bode hán gimak attn merkà boda iz gest in platz von grigrés un sémm, azpe hèrta, izta gest a soldàdo boda hatt augilest di frenk zoa sèmm zo maga stian zo vorkhoava 'z geplèttra.

'Z iz gibest 'z djar 1944, zaitn von kriage, un di statt iz gest voll soldàun alle hám gimöcht stian au pinn oarn ombrómm ma hatt nét gibizzt bazta da hebat gimak vürkhemmen. In sèll tage moi måmma un di åndarn baibar soin gest mearar augerekht baz di åndarn vert, sovl azza eppaz hebatn gihöart.

Da earst ur izta gánt allz gerècht; bar hám vorkhoافت ettlane sbemm in laüt vo dar statt, in fremmegen un in hearn.

Allz in an stroach, però, hattma gihöart a gántzes gelaüta un gelürna; alle di laüt hám ågiheft zo loava durch un her, zo vonkiana un zo

lugàrase. I hân nèt vorstânt bazta iz någest vürzokhemma ma i hân gisek alle di lusérnar bo da nå hâm gihatt sbemm, boda se hâm lai gikheart umparauparst vodar zumma un hâmse lai gilatt attn bege. Denna, alle hâm auginump soine stratzan un hâm ågiheft zo vonkiana zuar Povo.

Moi mâmma hatt lai ågiheft zo hoka un zo süachame: "Bo pisto? Ai bahémme da, steamar nåmp! Helfmar auzonemma 'z geplèttra, bar mochan vonkian!". I hân lai givolget ma i hân nindart vorstânt baz da iz någest zo sutzédra. In biane zait saibaraz alle lugårt. Di statt iz gest ler ombrómm alle hâm ågiheft zo vonkiana un zo loava ummaz nå in åndar. 'Z izzaz gånt guat ombrómm bar soin gest nåmp boda soin pasårt di schin von treno un alóra a månn boda hatt giarbatet sèmm hattaz khött: "Khent da untar pitt üsåndarn, bar mangaz lugårn da untar in schin von treno; khent da untar". Biar hâmzaz nèt gimacht khön zboa vert, bar soinen lai någånt un in biane zait saibar gest untar earde. Sèmm untar però iz nèt gest asó hoach, ma saita nèt gistånt geradeåu, ma hatt gimocht stian a puzzle gihukht. Sèmm untar izta pasårt a fluss bazzar o un biar soin sa gest alle dartrünkt. Benda 'z Mariale hatt gihöart 'z bazzar hattz lai khétt: "Ma saitar narrat z'stiana da untar? Azta arkhinnt a granåt stérbar dartrünkt lai da untar earde! I stea nèt da, i gea au sèmm bo da iz an albar". Un iz iz vortgiloft au pa balt. Ja, bazzez hatt gihatt khött iz, iz gest bar, ma vor üs iz gest kartza spet vortzogiana vo sèmm.

Ma hatt gihöart a gânzez getémbra, 'z gevispla von granåttn boda arsoinkhent, di laüt boda soin ummargånt hokane, 'z soinda gest bolkhnen stoap ummar bobräll... un alóra hânnne ågischauget moi mâmma un vor da earst bòtta hânnne gisek di vort in soine oang. Si hattme gistrenzart starch in soine arm, si hattme gikhüsst un hattmar givitschlt in di oarn: "Stea hèrta nåmp miar, ditza gelürna iz zo macha vorstian in laüt ke 'z iz pezzar stian lugart ombrómm 'z soinda nå zo flattar da nåmp in hüml di aroplé von inglesan. 'Z bartaz nicht vürkhemmen azpar stian lugårt da untar".

I hân gigloabet bazta hatt khött moi mâmma un hânnar auzgilüsant, ma da sèll bòtta mearar baz nia hânnne gipetet az gea azpe se hatt khött si.

Bar soin gistånt lugårt a par urn un dopo na puzzle di earstn laüt hâm ågiheft auzzogiana zoa z'sega azta vürizgestkhennt eppaz.

Moi mâmma hatt gihatt khött djüst. Di katscha hâm giflattart obar dar statt un hâm gihatt argidjukht a par granåttn biane bait vo bo bar soin gest biar un vo sèmm habar o gisek di kontraërea boden nåhattgiscozt ma åna zo macha groazan schade. Da sèll bòtta o izta gest gånt allz gerécht.

Asó saibar auzgånt biar o un hâm gisüacht di åndarn lusérnar. Sa soin gistånt alle gerécht un alóra habar detzidart zo kheara bodrùmm dahùam kan ünsarn laüt.

A bòtta girift in lånt, soinsaz alle khent inkeng zo vorsa bazta vürizgestkhennt ka Tria. Bar hâmen alóra kontårt allz, bia bar hâm

gitånt zo vonkiana un bia, an lestn, bar soin gest alle kontént z'soina gikheart bodrùmm lente atz Lusérn.

In sèll abas, vorde pin gånt in pett, hånne gipetet Gottarhear: i hån nia gihatt gisek asò eppaz. 'Z kriage prink nicht guatz, niamat; lai vort un hummar in armen laüt.

Von sèll tage vort hånne gipetet alle abas zoa aztase rif 'z kriage; i pin no gest a tschovitt, i hån gihatt lai viartza djar, ma in di oang von åndarn laüt hånne sa gihatt gisek genùmma vort. Sovl azzez habe na mint no haüt ke 'z soinda pasårt mearar baz sintzeh djar.

Ja, asò iz gest dise djar. Niamat magatz nèt gloam azta nèt berat apparùmmaz bodaz mage kontàrn no haüt. 'Z lem vo vor a sintzeh-hundart djar iz gest gåntz sber un nèt lai vor di groazan, ma vor di djungen o boda håm gimöcht helvan in altn zo maga auhalthn di famildja. 'Z izta gest 'z kriage un di khindar håm njånska gibizzt djüst bazzez bill munen un bazzez vürtrakk, ma sa håm gimöcht vorstian gåntz palle ke 'z lem iz bichte un ke ma hattze gemöcht stützan pitt allz daz sèll bo ma hatt gihatt.

Solo auzlüsnante in altn laüt vorstétma bia sa håm gilebet dise djar un überallz baz sa håm gilebet; di oang kontarn no pezzar baz di börtar; 'z geglentzega von oang, odar di zeacharn boda arvalln, odar di vort boda bidar auvarkhinnt ombrómm ma gidenkht bia 'z iz gest in ar bòtta.

Allz ditza hattmarz gischenkht moi nona kontàrantemar vo bal se iz gest djung; ombrómm biar djunge mochanaz machan kontàrn dise sachandar von ünsarn altn, zoa nèt zo vorgèzza ünsra vorgånnate zait un zo gidenkha hèrta ber bar soin un vo bo bar khemmen.

Walter Nicolussi Paolaz | Claudio Nicolussi Paolaz

Sillabaita

“ ’Z izta gebest in aran bòtta...”

Ja, umbrómm alle di stördjela möchan å hevan asó: “Z izta gebest in aran botta...”, ånka azta ditza iz nèt ummaz von sèlln stördjela boma au hatt kontärt dise djar in khindarn zo machase intschlavan, odar, pezzar, nèt allz daz sèll bode pin nå zo roatanaz au iz asó.

’Z izta vorgännt a söttana långa zait ke niamat mear möge khön bätzada iz auzgevallt un bazta invétze iz khent gelekk darzuar nå in staigela von zaitin in alle dise djardar.

Bar soin någebест zo khöda ke... ’Z izta gebest in aran bòtta... a khlummaz lentele au attn pérge, an altz lente, pittn tècharrn gedekht pitt pléch, borostegatz pléch boda hatt geglentzeget balda di sunn iz gebest ledrå, nå zo giana oine, pitt khnöttane enge stiang au nå in maurn, pitt khlummane vestarla, zo halta auz in vrost pan bintar, un pitt arme laüt boda hám gesüacht zo giana vürsnen nemmante daz sèll boda Gottarhear hatten gëtt, tage vor tage, åna zo vorsa mearar.

In sèll lentele soinda gelebet o drai khindarn pitt soinar nona. Eh ja, da hám gelebet pittar nona umbrómm da soin gestånt åna tatta un åna mamma balsa no soin gebest khlumma, un hám gehatt niamat åndzar auz baz di nona boden hebat någemaktüan.

Arma nona, di hattze gehatt genump alle drai sèm pitt irn, un hatt hèrta getånt daz peste bose hettat gemak tüan zo züglase.

Von herbest vort, balda datz morgas di bisan hám ågeheft zo soina gedekht pitt raif un datz abas di nacht hatt vürgetretet ke di baibar soin no gebest auz pa èkhar, fin ka längez, balda di sbèlbela hám boróatet ’z èst untar in uas von tach un nidar pa laitn hattma gehöart singen di grilln, di drai khindar soin gestånt pittar nona sèmm in lánt, umbrómm o di eltarstn zboa hám gehatt zo giana ka schual, ma balda di sunn hatt ågeheft zo bérma a pizzle mearar un di tang soinse gelengart, hámmsa augevånk soine sachandar un soin gant zo leba alle viare in di hütt bosa hám gehatt nidar zütntrest in tellele, inn hintar in pérge. Sèmm saitma gestånt gerècht.

Allz umanùm soinda gebest schümmane grümmame bisan ausgezoünt pitt ledrâne khnöttane maürla un hintar hattma gesek tunkhl in balt. Di khlumman hütt, boda di eltarn hám augehatgemacht pittn geläichegen baizan khnottn von maürla in di vorgånnatn djardar, un boda soin gestånt untar di dekh von snea durch in gántz bintar, ka längez soin auzdarbekht un hám offegetånt di türn in laüt von lånt, soinen khitzla un soinen khúa.

Di vichar o soinse gevunet gerècht, umbrómm auz durtn tage hâmsa gemak prokhan 'z grass lai sém auz déllant in tor von stall, un ditza iz gánt guat alln, in laüt daz earst von alln.

Di drai prüadarla, balz 'z iz khent di zait zo partira, soin hèrta gebest mearar baz stoltz.

'Z hatt geböllt muanen ke ma hettat ågemakhevan zo zela di tang boda no hám gemenglt vor da hettat geslozzt di schual, un ke di bisan un di èlbar bosa hám gehatt gegrüazt in herbest vorånahi, soin gebest nå zo paitanen auz. Baz berata gebest pezzar att disa bëlt baz springen, loavan, hokn un lachan di gántzan tang, auzzalt, untar daz plabe von hümpl?

Ja, da hettatn boll gehatt zo helva dar nona o. Da hettatn gehatt zo giana vür pittn khitzle, da hettatn gemöcht aulesan 'z holtz zo zünta å 'z vaür un gem a hånt zo khocha z'ezza, ma 'z beraten gestånt no ploaza zait zo spila un zo loava inn un auz pa balt fin azta 'z hèrtz hebatzen schiar neméar dartånt.

Zo khòdaz gerècht, beratnsa partirt in vünve: seåndre drai, di nona, un di khatz.

Ja, umbrómm dar mocht bizzan ke di nona hatt gehatt a schümmanna khatz. A groaza schümmanna roata gemestata khatz, pitt tunkhle striavan durch pan gántz laip, nidar pa zavattn un affon lång sbåntz. Vo baitom hattze gelicht mearar inaran djungen lince, pittn sèlln längen un baisan baffan un pitt soin spitzegen oarn un groasan pumblatn oang.

'Z möge soin o ke in a vorgånnatz lem, da khön ke di khatzan hâmar sibane, izze gebest an åndarz vich, pezzar baz allz, a hunt. Ditza khüdez umbrómm disa khatz iz hèrta någebost dar nona, azpeda tüanat a hüntle. Daz arm mentsch hattze nét gemak mövare ke 'z hatt gehatt di khatz zbischnen in vüaz, az iz gánt zo venna epparùmmaz, di khatz hatten gepitet auzzalt, afn bege, attavorå dar tür un balz iz gebest zait z'ezza, hattze nie gemacht rüavan zboa vert.

Ma mocht khön o ke di nona hattze gehaltet gearn schiar azpe an åndarz khinn.

I hânnaz khött vodar khatz vodar nona umbrómm 'z iz di khatz boda auhaltet ditza stördjele. Lüsant!

In an tage azpe di ändarn, di zboa eltarstn von drai prüadarla soin gebest auzzalt, hintar dar hütt, attavorå in bostóapate vestarle von stall voll telarin, zo spila pitt a par altn aisandarn bosa hám gehatt gevunet au atti tetsch untar daz durr höbe, balda da kurdjósate khatz hatt geböllt gian z'sega baz da soin nå zo tüana, sovl azpe se hettat geböllt schaffan att daz séll boda, vor si, iz gebest soi.

Di zboa khindarn soin nèt gebest znicht, änze, da hámse gehaltet gearn se o da sèll groaz khatz boda vil vert hatt genump in platz vonan tschellele in gespila, un hám no zo vorstiana häüt baz 'z izzen gesprunk in sint. 'Z bart soin gebest dar lust bosa hám gehat innzalt, di sunn boda hatt geglästart hoach in hüml, da patàtan korschéntz bosa hám gehatt gëzzt in abas vorånahì, da bartn soin någebest zo süacha eppaz naüges zo tüana, ber boaztz, ma in sèll tage hámsa getånt epparéppaz bosa neméar hebatn gemak vorgëzzan.

Åna zo bizza bia un baz, hámsa genump an alta khlummana borostegata khnettnen boda di nona hatt gehatt genützt åzopinta 'z khizzle inn in stall, un in di zait von an plitzegar di khatz hatzar gevuntet augemacht drai viar vert umanùm in laip, zuargespèrrt pittnan drat, azpe ma hatt hërtä zuargespèrrt in gattar von gertle nidar nà dar hütt.

'Z iz malaméntar kontàrn au pittn börtarn baitada iz vürkhent attavorå in gebetratn oang von zboa khindarn. Khön ke da soin darstånt iz nicht. Di khatz hatt ågevånk zo springa durch un her, zo lürna un zo plasa, zo bidase au un zo rodlase danidar in pa grass, zo kheara umanùm paizantar in sbántz, ma 'z izarda nicht gebest zo tüana, di khnettnen iz gestånt sèm bosasar hám gehatt ågepuntet un, bi mearar di hattze gemövart, bi mearar di ringla hám geskhléppart panåndar sovl beda epparümmaz berat gebest nà zo laüta a klökkle.

An lestn, daz arm vich, darschràkht un narrat peng dar vort, hatt augevånk un iz geloft durch dar gántzan bis un iz gánt zo lugàrase inn tortemitt in balt.

Azpede hán khött vorå, di püabla soin gestånt gebetart pittn maul. Nimmar mear hittatnsen impitet eppaz asó! Da hámda nèt gelektil vil zo vorstiana ke da hámz gehatt getånt groaz da sèll bòtta. Ber hebatzar khött est dar nona ke da hám gehatt gemacht vonkian da liabe khatz?

Da hám nèt getånt pa zaitn zo kheara 'z oage, ke di nona iz sa gebest sèmm, attavorå, pittar bësschüzzl in di hent, voll geradatz geplèttra, boróatet zo legaz auz zo trükhna atti dret boda soin gebest gezoget durch nà dar maur, un, njánka khöñz, zo vorsa boda iz gánt di khatz.

'Z vaür hebaten nèt asó ågezüntet di ganèssa azpe di vort bosa hám gehoart aubaksan innzalt un boden hatt gevånk in gántz laip, vo züntrest in vèrsnen fin zöbrest in spitz von lengarste herle, ma di nona hattz nèt gebarnt un se hámda nèt draupensårt mearar baz a bòtta un hámär khött ke vodar khatz bizzansazan nicht un derùzz soinsa geloft inn in di hütt un hám gestekht di nas gerade drin in libar vodar schual. 'Z iz nia gebest vürkhent, un nimmar mear beratz no auzgevallt.

Di sunn, laise laise, iz gánt oine in sèll tage o un, balz iz khent zait z'ëzza di tschoi, vodar khatz hatmasan gebizzt nonet nicht. 'Z iz sa gebest tankhl balda di nona hatt audarbist di lantèrn un, åna zo reda, hattze offegetånt di tür un iz gánt auzzalt, un dena hattmase gesek loavan azpe a töbega seal nidar un au pa bisaan hokante: "Sillaabajaaa! Sillaabajaaa! Bo piiistoo? Ai daaa!".

Ja, i pinme vorgëzzt zo khödanaz ke di khatz hattze gehoazt Sillabaita. Ma boazt nèt vo boda iz zuarkhent dar sèll nám, daz uantzege sachan

boma sait gebest sichar iz ke di nona hattze hèrta gerüaft asó, un in sèll abas dar sèll nám hatt auzvorprocht di tunkhl vodar nacht un i halt ke dar iz gerift fin au aftn må.

Daz arm baibe iz zuarkhent balz iz gebest palle mittanacht, alùmma, ler pittn hent, müade un avilirt sovl besaz hebatn gehatt gevazzt pit nistln.

Balda di tür von eng khüchele iz offekhent laise laise sovl beda berata gebest hintar a diapa, di khindarn soin no gebest bachant un balsa hám gesek di nona tretn vür djukhante di schinkh att ummana sait un att d'åndar, håmsasen neméar dartånt zo haltaz auz un ham ågeheft zo gaüla un zo khlaga disperårt un zo roata au allz daz sèll bosa hám gehatt getånt dar khatz.

Da hâmen impitet ke di nona hebatze lai gestroacht, un invétze, saiz ke di iz gebest halbe getöatet peng dar fadige, saiz ke 'z iz gebest sa tunkhla nacht, saiz ke da hám neméar augehöart zo hetzega von dispiatzér, odar, mearar baz allz, ke di hattze gehaltet asó gearn, di nona hattze tasentårt un hatten khött ke, an tage odar in åndar, di Sillabaita berat sichar gekheart bodrùmm da huam.

Dar tage darnå iz o gánt oine åna naïgez, un asó dar åndar un dar sèll andar bidar un di bochan, ummana ná dar åndarn, soin gevallt drinn in di mül vodar zait åna zo macha bizzan nicht mear vodar khatz.

Di nona hatta schiar neméar pensårt, odar asó hattze gemacht gloam, ma di khindar soinse nèt gëtt vor vorlórt un hatta nèt gemenglt tage azza, gianante inn pa balt zo lesa au durre raisla odar nidar hintar dar hütt zo nemma an kåntar bazaar, hám gehoket in sèll nám durch den gántz tellele, ma 'z iz gebest sovl beda dar bint hettat ingevånk di börtar un hettatze getrakk vort bait boda niamat mear hebatze gemak höarn.

Da hám o hèrta gelazzt auzzalt dar tür eppaz z'ëssa, azta di khatz, pa dar nacht, balsa alle hám geslaft, berat zuarkhent. Ettlane vert datz mòrgas izta nicht mear gebest in piettle, ma 'z iz gebest malaméntar vorstian ber daz hatt gehatt gevrezzt. I halt ke di meararstn vert dar vuks hatten gelékht di baffan.

Di tang soin gánt bahémme un dar herbest iz bidar gebest ná zo khlopfa atti tür. Palle hettatnsa gehatt zo kheara bodrùmm in lånt un vodar Sillabaita njánka dar satn, ma, azpe 'z vürkhint ettlane vert, an lestn iz auzgevallt.

In an morgan, dar alt bakå boda iz gestånt in di hütt sèmm nåmp, hatt aukontart ke in abas vorånahì, baldar iz gebest au obar in skaffan ná zo zorniranen a püachaz rais zo richta di pèrla zo maga zuarprenge 'z holtz, hattar gehöart allz a gekhlingla in attimit in nebladar von balt un izzen schiar åkhent a podjò umbrómm dar hatten lai gesek attavorå di armen sealn von purgatördjo boda soin någebést zo khemmanen zo nemma.

Dar hatt gedjukht sèmm 'z rais, gelatt gian in pail un vorgëzzt in rukhsakh o un iz vonkånt nidar pa bisan khödante au di requie.

Di lestn börtar von mån hámda nèt gelånk zo vorliarase in vriss air von herbest ke di püäbla hâmen ågezoget bahemme di pérkschüala un

pittn rökhla in di hent in zboa sprüng soinsa sà gebest au zöbreast in bisan zuar in stikhl balt untar in skaffan. Di nona hatt boll gemak hokn un lürnen azza khearn bodrùmm, 'z iz gebest sovl bese hebat geredet zuar in an khnott.

Balsa soin gerift au hintar in skaffan, pittn hèrtz in di gorgl vor di fadige, soinsase gesotzt zo ziaga in atn un ham ågeheft zo rüava di khatz un zo lüsna besa hebatn gehöart mövarnse epparéppaz.

Saiz gebest bazzes hatt geböllt soin, 'z izta nèt vorgånnnt vil azzen soin gevunntet di khatz sém attavorà dar nas. Si iz gebest geradeau affnan stokh, stille at soine viar zavàttn, geheft pittn khopf azpe a general un pittn oang gerade in di oang von khindarn. Di iz boll gebest a pizzle megrar bazzasen hám gedenkht, ma da hám gesek ke di iz nèt gestånt asó letz azpesasen hám gehatt vürgestèllt.

Di khatz hatt ågeschauget di khindar un di khindar hám ågesauget di khatz un soinse schiar gevörtet. Da hámnen gemacht koràdjo ummaz pittn åndar un soin augestånt zo böllanar gian nempar, ma di khatz hatt gemacht an sprung hintarbart sovl bese nèt hettat geböllt azzar gian sèmm nämp.

Da soin gánt vürsnen asó vor a par vert un balda di khindar ham vorstånt ke da beratn nia gebest guat zo vångase azta di khatz nèt hebat geböllt, soinsase gesotzt danidar un hámmar khött: *"Lusan Sillabaita, bar hám gevelt zo tüanadar daz sèll bobadar hám getånt un vorsandar vorzäing. Bar böllatndar vortnemmen di khnettnen un böllatn asto khearst bodrùmm da humman pitt üsåndarn."*

I boaz nèt vo baz, beda di khatz hatt vorstånt bazda hámmer khött, besar hatt gedenkht alle di vert bose hatt gehatt gespilt pittn sèlln püabla, besen hatt gelest in di oang, odar baz åndarz, ma laise laise izzen gánt sèmm nämp un hattar gemacht vortnemmen di khnettnen, un dèna, sovl besen hebat geböllt khön "Vorgëll'z Gott!", izzen gánt inn zbischnen in vüaz a drai viar vert, azpese hatt hèrta getånt pittar nona.

Di prüadarla soinse ågesauget luste. 'Z iz gebest dar peste tage vo soin lem.

Da soin någebest zo pensàra dar nona, balsese hettat gesek khearn bodrùmm pittar Sillabaita, balda di khatz pittnan sprung izzese gezoget durch dèllant, hattze ågesauget an åndra bòtta, hattze gegrüazt azpeda nur di khatzan soin guat zo grüasa, un, ena zo lazzase hòarn, azpe di röatlatn löapla von puachan boda soin gebest nà zo valla danidar, izze bidar vorsbüntet hintar in tschümp.

Di khindar soin gestånt sèmm gebetart pittn maul, vest azpeda soin gebest vest di skaffan. Da hám nemear gebizzt baz zo tüana, sovl besa beratn gebest vorlört in di nebladar von herbest.

'Z hattze auzdarbekht 'z getritzla vodar nona boda laise laise, plasante, iz gerift si o au zöbreast in skaffan un vo baitum izze darschrakht segantese sèmm, asó, schiar åna lem.

Balsase hám gesek zuarrivan hámsta ågevånk zo gaüla von dispiatzér un hámmer augeroatet allz bätzada iz gebest auzgevallt.

Di nona hattze gelazzt tüan, un dena, balsase soin gebest a puzzle augezoget, hattzen khött: *"Sait nèt traure moine liabe khindar. Dar hatt gevelt, azpeda veln alle di laüt at disa hèlt, ma dar hattz darkhénnt, un hatt getänt allz daz sèll bodar hatt gemak tüan zo pezzra auz in velar bodar hatt gemacht. Attaz sèll boda iz vürkhent an lestrn, erändre hatta gemak tüan bintsche. Di Sillabaita in dise zaitn hatt gelebet friai, inn in balt, un est hattze zornirt zo giana vürsnen zo leba asò. Tüanapar'z nèt berändre o?"*

At dise börtar di püabla soinse gehöart pezzar un, khearante bodrùmm da huam, nidar pa bisan boda soin nägebest zo khemma gel, a puzzle traure vor bia 'z iz gånt zo geriva, håmsa nèt gemak tüan pitt mindar zo höarase se o stoltz, azpeda sichar izze gehöart di Sillabaita, pensàrante attaz näuge lem vodar khatz un sichar ke in an tage odar in åndar hettatnsase bidar bokhént durch pa staigela von balt.

Asó iz gånt da sèll bòtta, liabe moine laüt, un no haüt, balda, in soine alte djar, baiz pittn har, ma pittn gelaichegen hèrtz, ummaz von sèlln prüadarla, gedenkht di sèlln tage vorlört in di fitzan vodar zait, bèzzarnen di oang un a khlummaz khnopfle spèrrten a puzzle zuar di gorgl.

Sillabaita

Nilda Nicolussi

Springen in hümlring...!

Ai bahémme, bahémme, loaf! Schauge ditzä bol iz eppaz schümmaz sega, nèro?

Sisto bela, dar sèll iz dar hümlring, ma baldo geast ka schual muchsto khön dar maistra ke dar hoazt “arcobaleno”!

Boasto, liabéz moi khinn, da khön ke asto springst in ring, khisto a püable, un astz sa pist, khisto a diardle, au sèmm izta khummana zait, allz ist est, häüt, ’z izta neméar dar mòrgn un dar gestarn!”

Moi tata iz gest gezotzt auz zalt, in di vrisch boda hatt gelatt dar reng, soi tschikk hatt getenft no mearar un dar bint hatt geheft in roach au, au hèrta höachar un hatt gesprunk in hümlring.

Dena ’z haus iz kent khalt, gröazar, ler!

I pin gánt vort von moi lânt; a naïgez lem, an åndarz haus, ma anialgiana bòtta boda iz gest a rengtage un hån gebarant an glöstar sunn kukkn auz, hintar nar bokhnén, pinne no hèrta geloft, azpe a khinn, attnan vestar, zo süacha in hümlring.

Est boaze ke atz taüsch hoastar “Regenbogen”, di inglesan rüavanen “rainbow”, un di französian “arc en ciel”, ma åndre laüt hâmarz gelirnt ditzä, nèt moi tatta, un di starchan varm soinda neméar gest.

Alle djar kheare bodrùmm un stea an gántzan summar in moi lânt; daz earst bode gea z’sega bide rif, iz hèrta in akhar, sovl bide berat a vich boda süacht di earde, anvézte baz a mensch boda offetüat soi haus..!

Sèmm, vinne no hèrta a khlumma gertle boda moi måmma hattmar gelatt machan bide pin gest khlumma, allz vor mi!

Drin hånné hèrta gesent bazze hatt gevenzart von soin buste: a drai rebla, bomar nia soin augánt; a para pötzele von rabanéln un vil vasöln umbrómm, di sèlnen khemmen vür bahémme un hèrta.

’Z gertle iz no gezoünt ke ’z paritmar a grèpple, ma untar izta nèt ’z khinn bode pin gest, i vorsteaz schaugante å in groazgart bode hèrta sen i est, dar schauget auz azpe dar sèll boma hatt gemacht vo khindar in alt asilo, gehelft vo dar Maria Moretto: vil kuadröttla, vil begela un di stèkhla pinn “contrassegno”, i hån gehatt an albar.

-“Daz moi gertle iz pezzar!”-

-“No daz moi iz pezzar, i hân a khebazle åna rüng un a reble sà zo maga èzzan!” -“Astomar gist ’z reble, nimmene nà in di bis von Camiln, hèrta azta is di sunn...?!” Disar iz dar furbate Gion, er vintzartze hèrta, umbrómm dar vintara auar ploaze pur zo maga hâm a reble un du valsta drinn, ma ’z iz moi tschell, i halten gearn azpe a sbestarle, a prüadarle, ’z geatmar guat asó.

Bida iz gest starch di sunn hâinne hèrta gesek gian di puam in da stikhl bis von Camiln un sèmm soinsase gehukht, ummaz da, ummaz danå un soin gestånt vest asó, a bolt ‘a pizzle.

Soinante a diardle pinneme geschemp zo giananen nà, ma i hettat ampò geböllt bizzan bazza tüan sèmm, taichante, taichante!

Aniagla bòtta bodese hân gevorst, soinsase ågeschauget fra seåndre puam un hân lai geléchlt, åna zo rispùndramar.

-“Sea, schauge,bettana groaza rabe, izz, un hoint khimme i o in da stikhl bis Springen in hümlbring...!

-“Ja, ja, gedenkhte zo nemmadar nà a büssele pinn lukh.”

Büssela i hånnar hèrta gehatt vil, di sèlln bode hân genützt z’spila “måmma” pittar Elia.

Est boll, höareme azpe a djüsttar cawboi, i khânz schraim o, umbrómm da hâmar hèrta gevällt di “Western”. Asó’ iz schümma! Gian vort bait, in da groaz “prateria von Camiln”, nèt stian hèrta z’spila “cawboi-indiani” nidar attn Pil pittnar pistola gemacht vo zboa vingar un hokante lai: “pa Gion, pa Gius, pa Ton!”

Z iz gest da earst bòtta bode hân aupasårt in stradù pittnar gåntzan “bånda” puam, a senjele pinneme gevörtet ma i hân gehaltet geschauget zöbreast dar stikhln bis, z’sega bida furse beratn auzgespitzart di indié pinn baizan ross, z’ziaganaz di frecce!

Baz izta in di bis von Camiln?

In da stikhl bis, soinda di löchar von sbartzan grilln, di sèlln pittnan khlumman pumblatn köpfle ke ’z parirt a sbartzez mèrmale postårt drau.

Bida iz di sunn sekma in da tiaf tåna, un asto steast stille, khinta auvar dar grill zo sünnsase un du masten vången.

Miar, soinsamar hèrta vonkånt bodrúmm inn in soi loch, ma pezzar asó, i hettat nánka gebizzt baz zo gebanen zo vrèzza dahùam! Di puam anvétze hâmar gevånk ploaze, di büssela vol umbrómm, seåndre hâm gestekht a mezzar in di earde, hintar dar tåna, asó dar grill iz gestånt auzgeslozzt un hatt niméar gemak vonkian bodrúmm.

I boaz nèt bazda hâm getånt di puam pitt soin grilln, ma a bòtta hâinne gesek a pizzler tånf. Un vo sèmm vort hâinne neméar giböllt soin a Cawboy ma an indiò, i hân diméar gesüacht di grilln ma ’z hâmar gevällt di zürlela.

Khemmante bodrúmm vo tartzéutto, in mánat vo madjo, biar diarnndl, hâm hèrta geschüttlt di èlbar nà di bege, un asó izzese hiinviart a schaur zurle, ja da soin abegevallt von raisarn azpe schaur, zérte soinmar gestånt in pa har o!

Di zurle soin pezzar baz di grilln, da stian squase vest un pittn tschëttla, boda parirn skovëttla, machansadar di gutzl atti hânt, ditza o hânnez gelirt vo moin tschell Gion.

An: - “Pisto zuar?” - hattme gemacht khearn attaz moi, bidar vorå in khlumma gertle, est parirtzmar pròprio a djüstz grapp, ’z soinda di roasan o.

Azpe a bahémmegar grill, izzarmar vortimplikst moi tschel Gion, in an tage voll sunn, si iz no gest hoach in hüml, ’z berat nonet gest zait zo lugàrase! Von sèll traurege tage vort hånnen neméar gesek né zurle, né grilln in lånt; i halt ke dar hatzen någenump alle er.

- “Ja i grüazte, est steade bidar da an gántzan summar!”

- “Ai da du o, asto bill lachan, höar bazzemar aukontärt da, di Herta!”

Ihöarme sovl bide berat abegeisipft von hümlring, sovl bide hebat vorlört, allz inan stroach di stachan varm, er invetze moi tschell, dar bahémmegar grill, hatten gesprùnk in ring un iz in di schümman liachtegen varm!

- “I grüazaz, bia steatar, auzgetribet gerécht in bintar? Vobaz lachtar asó vil fin zo haba abe di zeacharn?” Asó di Herta heft å zo kontàra vo dise djar.

“I hän djüsto khött, da dar Leta, ke est sekma vil augesperrate häusar, ’z soinda auzgestorbet etlane laüt, ma balbaraz soin boràtet i un moi månn, habar gemocht gian zo leba pitt soin altn, alle pittnåndar.

’Z iz nèt gest pròprio allz daz peste!

I gedenkh ke, in an tage, zoa zo helva in haus, pinneme gelekk zo bëscha abe gerécht da alt vedrina; di iz gest asó tankhl, pròprio sbartz, alla getempt.

I hänse geputzt asó gerécht ke di iz khent schümma liachte ma bida moine non hámse gezek, invétze baz zo khödamar “vorgëllz Gott”, hámsta takärt z’straita ke i hånnen darrizt ’z holtz vodar vedrina un azze schauche bolàu nimmarmear zo putza!” Alle drai biar fan, hám gelacht de gusto.

Di hatt èstro zo kontàra di Herta häut, un geat vürsnen: - “I un moi månn, hám gehatt lai a khåmmar in sèll haus, da hámzaz gezedart soine altn, da sèll z’slava. Alle di abas, dar alt hattaz gerüaf nidar in di khuchl, mèkkante in pesom au untar ünsar khåmmar, zo khöda z’petle. Alle di abas iz gest asó. I halt ke ’z petle von alt, hatt någehelft, dena habar gehatt nèt ummaz, ma zboa häusar, alle vor üs!”

Di Leta hatt lust zo reda: - “Ja dise djar soinz gest di månnen auzohalta ’z petle, müade, gerift vodar arbat ma ’z petle hattmaz khött.”

Est izze neméar guat zo reda di Leta, di lacht un lacht, di riftz neméar; segantese si lachn asó de gusto, habar gelacht biar o, åna zo bizza vo baz.

Bise hatt givånk a khöstle atn, geatze vürsnen di Leta:

- “Ja, ’z berat nèt pròprio zo lacha ma ’z khintmar in sint ke, in moi haus o, moi tatta hatt augehaltet ’z petle, biar khindar soinaz gesotzt nåmp imen, ma moi måmma anvétze hatt hèrta gehatt gech zo riva di mistiarn: auzosiada di patàtn un ’z gegrés in sboi. Moi tatta hatt ågeheft: “Ave Maria...”, ma moi måmma, gevånk azpe se iz gest, hatt rispündart kartza palle di: “Santa Maria...”, un alóra moi tatta hatt abegezoget an vluach khödante azze nèt rispündar di: “Santa Maria...” bidar er hatt no zo riva.

Un asó pittnar Ave un an vluach habar gerift ’z petle alle di abas! Eppaz hattz någehelft allz ummaz. I hän nicht zo kontàra un khü lai:

- “Pitt moin zaitn anvétze, hattma ågeheft z’schemase zo peta, bar hám gehatt allz...!” Da schaungme å, åna zo reda di zboa baibar, i vorstea nèt, un alóra khüde lai:

- “Bèn, est geade, i hän zo lüfta auz ’z haus, i grüazaz.”

Tönle
Bintarn

22013201

Nadia Nicolussi Paolaz

Dar må von Boan

'Z iz palle gest di achte, an åndadar sberar tage iz gest gånt un iz bidar gest abas.

'Z iz gest herbest un in di èkhar izta neméar gest vil zo möcha tüan, 'z izta gest augenump allz un est izta gest hintar gestánt zo hauga di earde, vorse berat khent kartza hert.

Haüt, pitt moinar måmma un ben da soin khent vo schual pitt moin prüadarla o, pinne gånt in balt auzolesa 'z holtz bo da hatt gehatt boróatet moi tatta in di vorgânate tang. Bar hámz gevazzt au atti aksln un hámz getrakk allz dahuam. Bar soin gest genumma hintar un vür, nidar un au pittar karge atti aksln, bar soin gest müade gerift ma est habar gebizzt ke bar hebatn gemak auzmachan in vrost von bintar.

Di pensiarn soinse gemacht hèrta sberar, i pin neméar gest a khinn, i hän ågemöchthevan zo tüana i o eppaz vor moine läüt, vor moine eltarn un vor moine prüadarla. I hän ågemöchthevan i o zo arbata in haus. I pin aromai gest groaz un vil sachandar, bo da fin est hatt gehatt getánt moi måmma, est hânnese gemöcht tüan i.

I hän gehatt voll in kopf pitt disan sachandarn benn de hän gehöart laütin di klokkn. Sa hám gelaütet acht vert. I pin gest müade, i hebat gehatt lust zo giana in pétt ma i hän nèt gemakk tüan pitt mindar zo giana sèmm bo den hän gehatt vorhóazt.

In sèll summar hânnge gehatt gekhennt pezzar in Tony, in sunn von Max. Bar hám gelebet nämp un vil vert saibaraz gevunet pittnåndar zo giana in pa balt, in di èkhar un in di bisa. In di sèlln månat, in unsarna djunga un vrischa eltum, saibaraz gevunet pittnåndar ettlane vert un soinsaz aukontart. Bar hám ågeheft zo khennanaz pezzar, zo khemma groaz pittnåndar un zo khenna pezzar 'z lem pinn oang von groazan. Bar soinaz gehaltet gearn ettlane vert un soinaz vorhóazt zo holtanaz gearn vor hèrta, aniaglaz sachan berataz vürkhent.

I pin no nå gest zo pensàra at dise sachandar benn de mar pin ågezoget bahemme a franéla un pin lai vortgeloافت von haus. I pin någest zo giana atti Boan un hän gebarnt ke di tang soinse proprio gest

gekhürtzart. Di sunn iz neméar gest au hoach in hüml ma si iz lai någest zo giana oine.

Di èlbar hám ågeheft zo haba di varm von herbest; di löapar soin ormai gest roat, gel un kafédat.

Schaugante å dise schümmen sachandar pinne gerift nidar nåmp ünsarn puach. Dar Tony iz sa sèmm gest, un ben dar me hatt gesek rivan, izzar lai augestånt bahémme un izmar zuarkhennt. Dar hattme lai geküsst un hatt ågeheft zo reda: "Lisa bar bartnaz haltn gearn vor herta néró? Aniaglaz sachan bartaz vürkhemmen?"

Dar hattmar khött dise börtar pin oang voll zeacharn un pittar stimme bo da hatt gezittart. "Ja Tony, vor hèrta, aniaglaz sachan bartaz vürkhemmen."

Bar soinaz gesotzt untar dar puach. Di sunn iz gest ormai oine un izzese gest geheft a senjele vrishchar air.

"I moch gian in Taütschlånt pitt moin vatar" hattamar khött: "sèmm izta soi pruadar bo da khent an månn bo da süacht an smitt. I magat gian sèmm, lirnen di arbat un gebinnenmar zo leba. Ormai pinne a månn."

I hán nèt gebizzt baz zo khöda. 'Z iz gest asò vor alle di månnen: di meararstn vert hámza gemöcht gian in auzlånt zo gebinnanen zo leba. Palle odar spet hettatz gemöcht tréffan in Tony o. 'Z izta nicht gest zo maga tüan.

"I pin a månn, i moch lirnen an arbat un machanse khemmen di arbat vor moi lem. Pitt disar arbat bartemar auzügl di khindar. I mage nèt khön vo no."

I hánz gebizzt, ma hatt nèt gemak khön vo no.

Bar soin gestånt pittnådar in gántz abas un da gántz nacht. Bar hebatnz auzgemöcht halltn a gántzez djar, dar berat vortgånt sa di boch drau un berat gekheart bodrùmm 'z djar drau kan Åndarhailegen.

"I bartar paitn. I bartar paitn da fin baldo khearst bodrùmm. I halte gearn."

Bar soinaz gehaltet gearn untar dar sèlln puach vor alle di lestn abas, untar in an vollar må bodaz åhattgeschauget.

In lest abas vordar berat vortgånt hattamar khött: "Alle di vert bodode barst höarn alùmma un benn da bart soin voll dar må, ai da untar ünsar puach. Schaugen å in må un lèchlen å. I bart tüan daz gelaichege i o, ånska azze bart soin vort bait vo diar. Dar må bartaz machan höarn nempar. Untar in gelaichegen må barpar soin an uantzegez sachan."

Pinn oang voll zeacharn saibaraz vorhóazt zo tüana asó alle di vert bo bar beratn gest traure un alle di vert bo da berat gest voll da må.

Daz sèll djar iz gest gántz lång, di zait iz vorgånt khartza laise. Di tang soin neméar pasàrt.

Dar herbest iz gest gántz khurtz un hatt gelatt palle in platz in bintar. Moine tang soin quasi gest alle gelaich. I hán gehelft moin prüadarla zo giana gerecht ka schual, i hán geknüpplt, augemacht zumman vor

'z holtz un vor di sbemm, i hân gemacht di bësch attn prunn un benn 'z iz gest ditzembre habar augemacht 'z sboi. 'Z iz nèt gest an arbat bodamar hatt gevâllt, ma in di sèlln tage alle di laüt hâm augemacht 'z sboi un alle hâm gemöcht helvan, ânka azma hatt gehöart gialn 'z vich un azta iz gest pluat ummar bobrâll.

'Z izta auzgevallt an paran tage bozmar hatt parìrt pezzar; 'z soinz gest di tage bodamar hatt geschribet moi Tony: "Paitmar" hattamar hèrta geschribet "I bart palle khéarn bodrùmm. 'Z velnda no biane mânat."

Asó soinda vortgånt di mânat von bintar o, a längar bintar, voll snea un vrost.

Bar soinaz hintargelatt allz gevaira von bintar, di Boinichtn, 'z vaür von "Vorprénnen in martzo" un laise laise soinse genempart di Oastarn.

'Z izta njânka pasàrt a monat åna azze gea atti Boan, ka ünsarnar puach, å z'schauga in må bo da iz hèrta gest au hoach in hüml. Solo sèmm pinneme gehöart gerècht un hattzmar parirt ke dar Tony iz sèmm pitt miar zo gebamar di kraft zo giana vûrsnen.

Di lestn mânat soin pasàrt bahémme, di tang soin bidar gest voll pitt arbat.

Ma hatt bidar ágeheft zo giana in di gert zo setza 'z gepléttra un biar baibar hâm gemöcht trang di earde zöbrest in èkhar umbrómm ka herbest, ben ma auge, khintze hèrta geschupft nidar züntrest.

In da sèll zait hattma o gemöcht ummartrang in di bisan in mist zoa zo macha khemmen pezzar di earde un zo haba guatz höbe zo geba zo vrèzza in vicharn.

Laise laise soinda pasàrt di tang un pinn sèllnen di stadjóngen o, ma ânka az ta soin gebèkslt di sèllnen i hân nia vorgèzzi zo giana au atti Boan in tage von voll må.

Moi må au sèmm hoach in hüml hattme nia gelatt alumma un izmar hèrta gest nämp bendesan hân gehatt mengl.

Untar dar sèll puach iz auzgevallt azze hân rispündart in börtar von Tony, åndre vert hânnne gelacht pensàrante ke er o iz någest å z'schauga in må vo durch sèmm un ke er o hattme gehatt in sinnt untar in gelachegen groaz må.

Vil vert hânnne gegaült umbrómm i pin gest traure un hân gevorst in må azzamar helf auzhaltn di lestn mânat boda no hâm gemenglt un hân gevorst azzar mage machan pasàrn bahémmegar di zait boda no iz gest.

'Z hatt quasi parìrt ke dar hattme gehöart un ke pitt soin gelaüchta hattar auzgelüsant moi gepéta.

'Z bart soin gest vor di arbat von èkhar, von höbe, von khüa, von holtz un von sbemm, ma di mânat von summar soin proprio geflattart.

'Z iz lai gest setembre un di schual hatt bidar gehatt ágeheft. I hân ágeheft zo zela di tang boda no hâm gemenglt zo riva atti Åndarhailegen.

Di earstn von otobre izmar gerift a lettar von Tony. Attàvorå in moinen pineme lai geschemp, i hân gemacht fenta vo nicht un hân lai gelekk di kart in di gadjòff von vûrta.

Datz abas pinne lai gånt bahémme au kan Boan un pinme gesotzt untar in må nämp dar puach.

I hân offegetånt di kart un hân ågeheft zo lesa da earst riga. Un denna di sèllnen drau åna vortzonemma di oang. I hânse gelest alla pittnan attn alumma.

Gerift züntrest hânnne ågeheft zo gaüla azpe a khinn un hân lai geheft di oang in hüml zo süacha ünsarn tschell må.

I pin gest kontént, i hânnen gehoket vorgell 'z Gott un pin gånt vürsnen zo gaüla da gântz nacht.

Dar Tony berat gekheart bodrùmm atz Lusérn biane tang drau; soi arbat in Taütschlånt z ormài gest verte, dar hatt gehatt gelirnt di arbat von smitt un hatt gehatt gelekk attna sait vil gëlt.

“Lisa, disa långa zait iz verte. In biane tang kheare bodrùmm dahùam. Moi zait in Taütschlånt iz verte, i hân gelekk attna sait vil gëlt un est lazzansame khearn bodrùmm ka diar. Disa zait iz verte un i un du hâms dartånt auzzotragaz, du hastmar gepitet un est i khear bodrùmm ka diar. I vorhóaztar ke bennde rif atz Lusérn bartede neméar lazzan alumma.”

Pinn sèlln börtarn hânnne lai vorgëzzt alle di schäulan un trauregen sachandar boda soin gest in ditza lest djar un hevante bidar di oang in hüml zuar in voll må hânnne gevitschlt: “Bar hebatnz nét dartånt åna doinar hilf. Doi gelaüchta hattaz gemacht hèrta höarn nämp.

Du pistaz hèrta gest nämp: du hastaz gehelft zo haltanaz gearn, du hastaz gehelft un gelirnt khemmen groaz. Azpe a khlummandar khoim boda laise laise lirnt bazzez bill munen khemmen a schümmana groaza roas. Da schümma roas von lem.

Mirko Pergher

Durch an glåstar sunn

Di diarn iz gånt au pa stiage loavante, hatt offegeschupft di tür un iz ingånt in di khåmmar gelekk in an debln schatn. Von vestar izta innkhénnt a timplz liacht boda hatt draugelaüchteget affna tischle augetischt. Aff di tatzan, vorvüllt pitt tankhln roatn boi, izzeze dringeoaget 'z liacht vonaran getzüntatn khertz. Da khlumma khåmmar vor di hearn, von birthaus "Zboa Hértzan", iz gest ler; attn sèll uantzege tisch izta gest nidargesotzt niamat.

Dar birt sèlbart hattze augelatt gian, åna zo lesa in zettl bosen hatt gezoaget.

Allz iz vürkhent åna zo impàitasen, zboa tage vorånahì: dar postildjú hattar gëtt a kovérta bodase hatt gevorst zo tréffase vor in séll tage, "sánzta atz 15 (vüchtzane) von aprile, z'èzza di tschoi pinntan altn tchell", lai asó izzar gest untargeschribet dar zettl, un darzuar hattar gehatt a geschraiba umminùm pitt bokkldörn.

Tortemitt in tisch o soinda gest drai schümmane gele bokkldörn, boda auzhåmgelatt a guatz gesmakh boda hatt o gerüaft in länges.

Si iz gånt, a migele umbrómm di börtar soin gést schümma, un a migele umbrómm si iz gemenglt vo na par djar vo Luséرن, 'z lånt bose iz gebortet; 'z berat gebest schümma zo tréffase pittnan altn tschéll un pittn nevan boda no lem sém.

Est, izzeze nidargesotzt ka tisch, vünf minùtn pellar vor dar zait, si hattar gevorst sèlbart, bem si hettat gesek inngian pa tür z'èzza pitt irn: an altar tschéll, dar Paul odar dar Andrea odar dar Walter, asó hatta vorhóazt dar zettl, odar di Maria, soi liabarste tschéllen, asó bia 'z iz vürkhent an åndarn stroach.

Est apparùmmaz iz någest zo giana au pa dar krèkkante stiage von alt birthaus. 'Z izta lai inngånt dar birt, dar hattar gëtt a gesperrata kovérta, si hattze genump un hatten khött "vorgell'z Gott".

"Magaz åzüntrn a liacht, diarn, odar hattar liabar åndre khertzan"?

"Åndre khertzan, vorgell'z Gott".

Denna hattar gestèllt, tortemitt in tisch, sim ågezüntate khertzan

attnan silbarn pjatto, åna åndarst zo khöda, dar månn izzese gedrent un iz gänt auz.

Drau aftna gela kovèrta bodar hatt gëtt izta lai draugest soi nám.

Åna zo impàitazen, von viar kantou von birthaus izta auzkhennt a deblz gesinga.

Sie hatt gelüsant a bailele un dena hattzese gedenkht: 'z iz gest a gesinga von Bach.

In earst stroach bosen hatt gehoart, iz gest in an abas, vor a par djar, augelekk an lestn vonaran tschoi vo schual von Walter, a tschell vo schual un vo gespila, er hattzar gehatt geschenkht an lestn von sèll abas.

In sèll timpl liacht von hümpl, 'z gelaüchtega von khertzan un 'z gesinga laise laise...di Jolånda hatt offegetånt di kovèrta. Si hatt nèt geböllt lai lesan berda hatt untargischribet an lestn, un hatt ågevånk zo lesa... sie hattar boll eppaz impitet...

Gestarn pinne gestorbet.

Jolånda, i pin gest asó alumma aff di erade asó alùmma, ke vorå in Gottarhear bartnda soin lai moine schröa vo beata z'soina asó alùmma. Haüt, drinn in disan nebl, höare neméar moin laip; haüt paite zo treta attnan glåstar sunn zuar in Gottarhear, i bill no ren a bötle pitt diar. Du pist hèrta gest a liaba tschellen, an toal vo diar iz a schümmadar intrúam, karzta schümma.

Niamat åndarst afti bëlt hattar gelicht diar. Est barте drinn trèffan in apparùmmaz boda bart soin azpe an intruam vo diar?

Gestarn pinne gestorbet, an lestn pinneme gehoart azpe a bastimént atz mer boda süacht zo halta gearn. Asó vert hånnedar geschribet, in tage bode hån darvérta baz 'z beratmar vürkhent:

"I pin a schal getrakk von mer boda süacht zo halta gearn. Un du pistmar nidarnå åna zo khename, åna zo vångame, un slipfstmar vort azpe a trupf reng gevallt att moi hånt... un bahémme geträkhant.

"Z iz kårtza palle zo stérba, 'z veltmar no hèrta doi gelacha."

I håndar lugårt in beata bode hån, asò azpe alln in åndarn, in sèll schaüla tage boda hatt gebèkslt moi lem pitt letzan bort: a sberar beata in hirn.

Moi tschällen, in disan nebel, boda paitet an glåstar sunn, vinnez malamentar ren von sèll boda bart vürkhemmen. Du barst no lem, nèt allz 'z geleba iz sber azpe daz moi.

Du barst vürgian pitt doin lem, un haüt daz sèl boda bart vürkhemmen iz a naügar bege zuar dar sunn boda geat oine.

Doi schal barst drinntreffan in åndre schaln, du barst haltn gearn, du barst stian gerècht un letzt, du barst sbitzan, du barst lachan un barst arbatn: allz mage vürkhemmen.

Moi lem iz gest åndarst, ummadar boda süacht daz guat un vinntz nèt, a vogl auz alùmma nidargehenk dar earde.

Nindart hånnne gevuntet daz sèll bode hån gesüacht, 'z mage soin azze hån gesüacht gespèrrt pittn oang odar... von gesbàiga khintada auz nicht. Dena izta khent dar toat åna zo khöda nicht un åna zo machase

höarn... Un åna zo khöda nicht, daz sèll boda bart khemmen est, iz allz sa vorgånt.

'Z khinta sèlbart zo vorsa zo sega az daz sèll boda hatt zo khemma riftze, odar azzese rift benndase rift di bëlt.

Oh, moi tschellen, 'z bazaar stirbet sèmm boda åvånk 'z mer, bodase rift di nacht vânkta å dar tage.

Sisto, i pin nonet guat zo lazzaz, i hân no eppaz gearn, eppaz zo gloaba, un no pinne nå zo süacha sachandar bodada nèt soin.

Un Gottarhear, Gottarhear o, iz no betar alz ünsarne börtar, gloamarz, betar vo alln in libadarn un von geréda von altn.

Di mearastn vert lugårtarse boda allz is stille, odar in liacht von an tage attn snea, odar in liacht von doinen oang.

In an tage du barst gedenkan von sèll bode i håndar khött, von beata boda giläicht in guat, von toat boda auzsik azpe 'z lem, von gelächha un gegäüla bodase geläichan azpe zboa trupfan bazaar, von må un vodar sunn boda soin pruadar un sbestar.

Jolånda, i bilde nèt auhalthn pitt vil åndre börtarn, est vorsedar, vor di bartz soin mèchte sber rivan disa tschoi åna miar, i hettate gemocht rüavan pellar, vil pellar, i hân darvért du pist gest hergevånk, an earstn pitt dar schüäl, dena pitt dar arbat un sichar pitt apparümmaz zo halta gearn. I, est, pin nå zo paita azta no a glästar liacht por durch disan nebl, pittnan grësele rive zuar inaran åmaz, un machtme luste höarnse gian drau att moi hânt.

Apparümmaz sichar bart lem odar pinne i est da boda lebet, ... un lebe gedenkhante. Barsto du o lem gedenkhantede vo miar?

I billdar schenkhán moin liabarste libar: i hânnen gelatt nämp moin pett, in da sèll khåmmar bo, ben bar soin gest khindar un puam, habar gespilt un geredet in di längen tage von summar, an lestn habaraz hèrta gelatt pittnan gelaichegen gruaz:

"Bar sengaz mòrng".

Bar sengaz mòrng Jolånda, i lazstar moin libar o bode hân draugeschribet alle moine tage, nimmen azzadar diar nèt iz kartza sber.

Asó riftzese moi geschraiba vo moin lem, pitt disan lestn bort bode est schraibe vordi:

"Mòrng pitt diar barte gian über di bëlt zo süacha di varm: du barst hâm a roas in doin längen har, di trialn roat un an toal hüml in di oang, du barst soin glentzegar baz di sunn.

Du, moi liabar engel, barst süachan zo machame lachan.

Jolånda in ettlane djar barparaz vennen pittnåndar azpe di stèrn in hüml".

An lestn, vor zo lazzade, zo treta vür aft disan glästar sunn zuar naüng tang, åna zo soina traure, un åna nicht zo lazzamar ånttuan, grüazede pittn börtar bodedar hân gelatt geschribet in sèll stroach bodo pist vortgånt in Taütschlånt.

Gedenkstoz?

'Z iz gest a nacht von längez azpe hoint, un schaugante å in voll må, nidargesotzt in moi khåmmar, habar gelüsant 'z gesinga, daz gelaichege

vo hoint abas, i hände gelatt vortgian, vort vo miar pittnan khüss un a gedenkh von ünsarn pèrgn. Hintar hænnedar gehatt geschribet:

“In an tage apparümmaz bart mékkn af di tür vo doinar schal: ’z bart nèt soin ’z mer, ’z bart soin a roas boda årüaft hilfe in doi hèrtz, in tortimitt in khalt bazzar von mer. An tage apparümmaz bart khlopfan att doi tür. Du schikhz nèt vort: ’z izhèrta spet zo halta gearn”.

Est hattze gedenkht allz, un hatt allz vorstánt. Von soin liachtegen oang azpe dar hüml, soinar abekhent groaze zeacharn un allz in an stroach izze khent gerüaft.

“Jolånda, i pinz i di māmma! ’Z ista auzgevalt eppaz mèchte schaüla. Jolånda, höarstome?”

“Ja, māmma, i höarde, khumar allz”.

“Jolånda, ’z hattmar djusto est ågerüaft di tånte vo Lusérn zo ködamar von Walter, gedenkstodaren? ... Dar iz gestorbet gestarn! ... Jolånda, umbrómm khusto nicht?”

“I rüafte å spetar, māmma, est mage nèt...” un hatt abedarlest.

Daz lest timpl liach von khertzan iz gånt mindrane darmitt pittn gesìnga, sie hatt auzgeleart daz lest trüpfe boi un hatt ågevånk zo süacha in si sèlbart bia un baz.

Laise, laise izze augestánt von tisch un iz gånt nidar pa dar stiage.

Dar birt iz gest auzzalt, hatt gepükht in khopf, sovl azzar hettat sa allz gebizzt.

Gianante nidar pa stiage soi gedénkha iz gånt hintar pitt dar zait, züntrest dar stiage izze gevuntet in di vrisc vo dar nacht boda hatt ågerüaft in längez. Laise, laise izze zuargånt in haus von Walter, asó azpe si hatt getånt in sèll stroach, vor vil djar, zo lüsna mittanåndar daz sèll gesìnga in liacht von må.

Luisa Nicolussi Golo

Gloam

Disa iz a stòrdja boda vürizkhent; 'z iz a stòrdja boda vürmagatkhemmen; 'z iz a stòrdja vo laüt.

Di Mardjòtta iz nèt gest guat zo vånga slaf, da sèll nacht. Si hatt augeroatet, in di tünkhl vodar stube, di tschelln bodar soin gest vürgånt, un dena hattze gegetet vor anìaglan vo imenåndarn. Balse hatt gehatt verte di toatn, izze pasàrt kann lentegen, khlummane, groaze, übarhaupt hattze gegetet vor in sunn, kesà bidar nåizgest z'slava, odar bidar bart hám insurirt er o, vo irn.

No, no, dar bart sichar hám insurirt mearar von Margarette. Dar hattz gehatt gekhnént bintsche zait vordar iz partirt; a guata diarn, guate laüt di soinen, arbatar, azpe se. – Balde khear bodrùmm – hattar khött – boràtez –.

Biavl pensiare, da sèll nacht, vor di Mardjòtta, dar slaf iz nèt gest guat zo venna in bege, dena izze augestånt un iz gánt auzzalt in tor zo sitzase afte platt. – Iosso biavl stèrn, hointa nacht, bi mearar i zelar, bi mearar i sigar – hattz gevitschlt 'z baible. 'Z hatten sin parirt ke epparùmmaz rüaftz. A stèrn mearar baz alle di åndarn hatten genump 'z oage, dar hatt gefåntzt hintar un vür, un dena hattz peersin parirt ke dar züntetze un darleschtze. In da sèll zait hattma nèt geredet vo Ufe, di laüt hám gebizzt gerecht ke aft disa bëlt saibarda lai biar, Gottarhear, boda iz bobrall, un dar taüvl. Un hám gebizzt ke dar taüvl steataz nå sidar azpar bortn, ombrómm dar billaz stoln di seal. – Un est – hattze pensàrt di Mardjòtta – Ber barta soin hintar in stèrn bodamar rüaft? Dar taüvl bodame böllat machan süntn, magare pensàrante letz vo eparummaz, odar bartz lai soin Gottarhear bodame bill pa imen no hointanacht? Dar Peatar izzar o khent in sint, ma 'z hatt nèt geböllt pensàrn, 'z baibe, no no, dar Peatar nèt, dar Peatar nèt...

In sèll morgan di zboa soldàn soin augestånt palle, azpe hèrta. Nèt ke in kriage slافتma, ma lekkse nidar zo rasta, bal 'z iz gest allz stille azpi da vorgånnate nacht, daz sèll håmsaz getånt.

Ummadar a pua iz gest a belesar, dar åndar iz gest a taütschar, vo Berlin. Da hám gehatt poade zbuantzeh djar, dar belese hatt gearbatet alz maurar, vorda auz iz geprocht 'z kriage, dar taütsch hatt studjärt in di hoachan schualn. Poade hám gehatt a püalen boden hatt gepitet, poade hám gehatt a muatar, da huam, boda hatt gepetet vor se.

Dar taütsch hatt gehatt gelirnt da belese zung, in di schualn, dar belese hatt gekhánt ren taütsch ombrómm in khlumma lentle au afte pérng bodar hatt gelebet, hámsa geredet an alta taütscha zung, a zung ena nám, da hám lai khött – Bar ren azpe biar – 'z iz gest a zung starch azpi na kubl boda hatt gepuntet ummaz pinn åndar azpi prüadar.

Dar taütsch soldàdo iz gest in di trintschèa afte sait zuar in takh, dar belese iz gest zuar in pérng boda seng gian oine di sunn. Da soinse ágeschauget, anìagladar hatt gesek soin snabl in spètscho, anìagladar hatt gesek soi huamat in di oang von åndar. Dar tage iz auzgånt asó. Laise laise soinda pasàrt di urn, ummana nå dar åndarn, allz iz gest stille, niamat hatt geredet, niamat izzese gemövart. 'Z izta njánka gest a vedar bint, dar hüml iz gest plabe, ena inar bolkhnen. Dar pon hatt geplètzt, 'z iz gest lai palle långez. Dar belese hatt gepetet, laise laise, atz belesch. Dar hatt geredet hèrta an alta taütsch zung, in soi lânt, pitt alln, ma 'z gepéta iz gest atz belesch, forse Gottarhear hattz vorstånt pezzar, berbillbizzan .

Dar taütsch hatt gelüsant – Hei – hattar gevitschlt – Hallo – eppaz sterchar, est – Tschao – schümma hoatar.

Dar belese hatten ágeschauget. Ena zo reda hattar vorstånt, un hatt ágeheft zo peta in Padre Nostro, laise laise, dena hèrta sterchar, un est, in sèll hüml bodase iz boråtet vor di nacht, dar earst stèrn bodase iz gezoaget, hatt augenum 'z gepéta vo zboa puam boda hebatn geböllt khearn 'z soina bidar zboa khindar in arm vodar muatar.

'Z iz gest a plitzegar, dena an stroach sovl bidase berat geprocht dar pérge, un lai an tiavan tånnf, a gestånh vo vorprennatz vlaisch un allz a gebéaba.

Di taütschan, di belesan, epparùmmaz hatt gedjukht a granått, un di patze iz gest geprocht.

'Z iz gest allz a gelóava, a gehóka, a geschìaza.

Laise laise, di tünkhl vodar nacht nacht hatt bidar gedekht allz, di stèrn est soin gest ploaze, au in hüml, niamat hatt neméar gepétet, niamat hatt neméar gebeabet. Dar belese izzese gezoget laise laise zuar dar trintschèa von taütschan, von "nemiko,, asó hámsen gehatt khött ke da hoazan, bidar ånska hatt nia gehatt z'straita pitt imenåndarn, bida ånska sai vatar izzen gest augemacht a schümma haus, er un soine prüadar, in lentle au zöbrest in pérge, pittn gëlt gebünnt pitt fading von an lem auz in Taütschlånt.

Dar taütsch hatten gehöart atnen, sèmm nåmp, un pinn polmù boden soin skopiårt, hattar geplast laise laise "Padre Nostro che sei nei cieli ..." – I hán nia gepetet – hattar gevitschlt – Vorgèll'z Gott, italiano" – I – hatten respündart dar belese – pin "italiano" ma moi nám, dar nám boda moi muatar hatt zornirt vor mi balseme hatt gehaltet starch atz hèrtz, balde pin gebortet, iz PEATAR ...

Di Mardjötta hatt gehöart di zeacharn netzan in snabl, si iz neméar gest guat zo haltase un hatt ågeheft zo hetzega. Dar Peatar, dar Peatar, hattar geplast dar stèrn, dar Peatar håmda gelürnt di pèrng, dar Peatar hatta gekrèkket soi hèrtz bodase iz geprocht in pètto azpi a glass boda vallt aftna herta khalta platt.

Asó, nåmp, ummadar pittar hånt in da sèll von åndar, håmsase augenump, di zboa puam, in tage darnå, un asó håmsase bogràbet, in a tèllele boda hatt getoalt tortemitt zboa huamat, in a tèllele boda hatt getoalt tortemitt 'z hèrtz vo zboa müatarn.

Andrea Zotti

Go for it

B ildo bizzan bazze hân hèrta getånt i balde pin gest djung un pinme gevörtet zo tüana eppaz?"

"Ia"

"Z iz dèstar, i hân gezelt finn aftz drai, ummaz zboa drai"

"Bia? Hasto gezelt finn aftz drai?"

"Baldo barst bölln vorsan zo giana auz inar diarn odar in an pua, gemar odar gemen an khüss odar lai baldode barst vörtn vor eppaz, zel finn atz drai un atz drai gea, tüaz! Asto paitest mearar barsto åhevan zo pensàrada un pensàrada bidar un nia tüan baz du hettast sa gemocht tüan"

Asó dar månn, David hattar gehoazt, viartzekh djar getrakk gerècht, no schümma in snabl, åna fitzan nämp in oang, hatt khött in sèll abas, gesotzt atz gras nämp nämp dar maur boda dar djung pua iz gest zo venna a mighele patze.

Dar hatt hèrta getånt asó, dar Kenni, balden iz åkhennt daz sèll sachan: a haus kartza khlumma, a famildja kartza eng, a lem fra schual un arbat boden hatt bol gevallt ma nèt asó vil zo maga stian au von pett mòrgas un khön "ia, est billeda propio gian".

In di sèlln moménte 'z hattzen parìrt asó azpeden velat dar air, di bèlt hettat gemak umvalln in an sekόndo un er hettat gemöcht trang allz afti aksln åna zo maga tüan eppaz, lai stian sèmm un paitn, odar, no pezzar, inkian, gian vort, auz un stian alùmma vor a par minüttn zo vånga bidar a migele fòrtza un stian pinn vüaz danidar.

Kenni, zboaunzbuantzehk djar, iz hèrta gest gántz timme. Soi hèrtz iz gest khent z'soina khlumma, dèstar zo vülla: a par tang in a naïga statt, zboa börtar pittnan tschell, a karéza, nicht mearar. Squase nakħant izzarse gihöart. Di tang soin gánt vürsnen ma niamat hatten khött ke proprio di sèlln tang soin gest 'z lem sèlbart.

Arbat, schual, dahùam, arbat, schual, dahùam: ditza iz gest allz. 'Z iz schaüla höarnse alùmma balma sait tortemitt ploaz läüt.

Apparana bòtta eppaz iz bol vürkhent, a glåstar sunn getrakk in lem vonan pua odar a diarn bokehñnt squase per kasu boden hatt

offegetånt 'z hèrtz. Ma diese dòpo soin hèrta gånt vort. Kenni hattze nia vorgèzzt dise laüt, nia hattar vorgèzzt berda iz vortgånt un niméar gekheart bodùmm.

Di vort z'stiana alumma, nèt zo dartüanaz in lem, z'stiana hintar, in an kantòu intånto azta di åndarn hám gelebet iz gest bazzar hatt gehoart.

“Balda Gottarhear sperrt a tür, tüatar offe an portù”, hattar pensårt balda eppaz izzen gånt letz ma an lestn dar portù izzese nia offegitånt: di meararstn vert allz daz sèll bodar hettat gemak tüan iz gest auzgian von vestarle.

Sa khön ke di laüt boda pensårn kartza vil un boda hám a tiavez hirn soin gitrakk zo pasåranar durch de ògni ma alóra baz mochtma tüan z'stiana gerècht? Spèrrn au allz un lem a lem lai tage vor tage un nemmen allz daz sèll boda khinnt? Ia, furse boll, ma Kenni iz nèt guat. Dar iz gest asó gebónt ke giansan drauz beratz gest kartza sber odar furse – nèt sber –ma skuåse gevelt, eppaz nemear soi.

Di tang, di nècht, von menta finn an sunta soin gest alle gelàich, alle müade un åna varbe.

Però hi un da khinnta vür eppaz, eppaz boda iz azpe a domånda un 'z makta pasårn an sekόndo, an minùtt, a djar ma 'z lem an lestn respündart hèrta. Eppaz azpe a plitzegar, eppaz gåntz bahémme odar bomasen nèt impåitet, boda mage machan di vort an earstn ma ke 'z iz sichar ke dòpo dòi lem békslt un di meararstn vert zuar daz peste.

'Z soinda gest genùmma a par urn gesotzt atna penkhle nåmp dar schual, pittnan barman kafè in di hent un di satattl in ståmego z'schaugase uminùmm un zo vorstiana ke siånska vo auz a lem vonan mensch mage parirn schümma un luste, alle hám soine problème un di förtza zo giana vür un zo maga auzügln di entrüam seånska azta allz geat letz venntmase in üs sèlbart.

Balbar soin guat zo darkhénna ditz, saibar sa nå de bege zo riva bo bar bölln rivan.

Zboaunzbuantzehk djar hattar gehatt mångl zo vortiana ditzar dar Kenni, ma an lestn, pitt soinar zait, izzarda gerift. Sutzédart hèrta asó, baldo gloabest zo habase durchgemacht alle un romài pistodar gelekk in khopf ke 'z iz asó, eppréppaz odar epparumandar khinnt z'soina toal vo doin lem un allz daz sèll bodu hast gegloabet finn est khinnt stravöldjart un 'z lem vånk an bege bodo nia hettastar impitet.

Vor daz sèll boda mage varlérn khön 'z iz nia kartza spet odar kartza palle z'soina ber ma bill soin. 'Z soinda khummane regln, ma mage åhevan balma bill, ma mage lem allz gerècht odar letz, lai 'z mensch sèlbart mage detzidarn bia un baz zo tüana. Azta 'z lem bodo hast detzidar zo leba gevalltar nèt, mochtma vennen di förtza zo heva å vo naügom.

'Z soinz gest di lestesegen börtar von David zo machanen auzdarbékhan, zo machanen vorstian ke eppaz hebat gehatt mångl zo békhsla est, paitn beratz gest kartza spet: “Liabar, rivez, du hast in sint ke ditzar iz daz sèll bodadar paitet vor doi gåntzez lem ma 'z iz nèt asó. 'Z

iz zait zo pensàra aft di vo naügom: du pist azpe du pist un bi pellar du barstz vorstian, bi pellar barsto soin kontént un luste. ditza magedarz pròpio vorhoazan”.

Di tang soin gânt vûrsnen allz ummaz ma dar Kenni iz gest nà zo bëksla: di sunn iz gest hoach in hüml un in soi seal o. Allz daz sèll boden hatt parirt kartza sber odar boden hatt gemacht di vort, hatt ågiheft z'soina mindar tankhl.

Dar David izta hèrta gebest, alz tschell izzar gest darkhennt vor Kenni, ummandar von sèllnen bodada soin un boda stian: seànka azma nèt boazt boma sait nà zo giana odar baz ma sait nà zo tüana, boaztma ke ma sait nèt nà zo giana alùmma. A tschell bodada iz gest genùmma.

Lai balda allz iz verte, balda dar bint ziaget neméar, balz hatt augehöart zo renga starch, sekma berda iz gest guat zo überleba. Di schaülan sachandar rivan hèrta pròpio balz parirt ke allz iz nà zo giana gerècht, in an mitta dòpomittartage azpe alle di åndarn. Ma zornirn zo leba a lem boma schauget solo vûrsnen un boda macht di vort iz nèt lem: 'z iz djüst richtn her eppaz vor di zaitn boda khemmen ma ma mochtz tüan åna zo preokupàrase kartza vil, odar preokupàrnse ma bizzan ke ditza mage helvan lai azpe a bòmbele mage helvan zo bëksla a rodl von auto.

Leng au in kasko, paitn gradeàu, pintnse å iz nicht, di schaülan sachandar rivan e basta un ma sait nia genùmma boróatet. Ma bar vorgèzzan hèrta ke asó bahémme azpe 'z rivanda di schaülan sachandar, rivanda di schümmman o. Pròpio balda di bëlt parìrtaz zo valla adosso, sutzédarta eppaz luste, gântz khlumma magàre, ma ke 'z machtaz khemmen bidar luste un starch zo giana vûrsnen bizzante ke, siànka azparse hâm gesek alle, 'z lem iz no guat zo machanaz lachan un ke biar o mang no lachan.

Ditza Kenni, in soi hèrtz hattz hèrta gebizzt, un vor ditza hattar hèrta gehaltet hert un hatt überlebt. Est però di zait zo gaüla un zo vonkiana iz verte. 'Z iz zait z'soina dar sèll männ bodar hèrta hatt geböllt soin, stoltz vo imen sèlbart un vo soin lem.

Viola Nicolussi Golo

Khindar, hennen un arme sealn

Alle di khindar muchan gian ka schual" hattze gebètzeget in sèll mòrgas moi māmma. "I bill nèt zügln au an esl, i hānzan genùmma z'zügla khüa". I berat gant liabar vür pinn khüa, odar nā holtz pitt moin vatar ma da huam hāmsazan nèt geböllt bizzan. Ma mucht gian ka schual, un ka schual, magàre maüzante, pinne gānt. Odar alméno asó hānnne hèrta getånt, fin in sèll tage. Dar iz nèt gest ågeheft pròpio garècht. In aldar vrüa, biar soin no gest alle z'slava un soinda gest bachant lai moi nona, boda hatt gerüast inn pa èsch von heart zoa z'zünta 'z vaür, un moi tatta boda hatt gebruntlt ke di èsch ziagutmase auz pittn schaüvele un djukhtze in da aisran zikkI, ma schiabetze nèt hintar un vür un durch un her pinn aisan, sovl azpi ma mischat di pult in khezzl, ombrómm si buschaitz in khemmech un dena vānkta vaür 'z tach. Di nona hatten nèt gëtt atépdo "ombrómm di èsch haltet inn bermar in heart, machanza nèt au di övan pittn plattn boma innlék lai a par schürn un dena dise bérmen in gāntz tage ombrómm sa soin voll pitt èsch? la, 'z iz nèt pròprio asó, kesà bazze hatt gehatt gesek, di nona, kesà ber 'z hatta gehatt an ovan voll èsch. Ma zo khöna, asó iz gest alle di mòrgas, in moinar famildja.

In sèll mòrgas o, un fin da, nicht naügez, az nèt berat gest vor da sèll ramaschàda bodaz hatt auzdarbékht alle. Darnå höartma an schroa vodar nona bodase iz lai gedjukht a spron batù nidar pa stiang, nā pinn aisan in di hent, un nā dar tatta, pittar aisran zikkl ler, ombrómm di èsch iz no gest inn in heart. Biar khindar soinaz gevuntet afn koridór, pittar māmma boda iz geloft auz von apòrt no pinn kontzótt in di hent. Bar soinaz ågeschauget ummaz pittn åndar, dena moi eltarste pruadar, bodase lai iz gehöart dar kapofamildja, lai sichar ke dar tatta berat neméar gekheart bodrùmm ingåntz, von rovòlt auvar, hatt khött: "Disa bòtta di nona hatt eppaz kombinàrt sul sèrdjo". Lai nā, vo aft'untar, izzaz gerift dar schroa von tatta: "Dar vuks, dar vuks, alle di hennen!!!". In sèll mòrgas, ågeheft azpi hèrta, pinn tatta un pittar nona boda hām zagàttart, un pittar māmma in apòrt zo riva zo lesa in

libar bose nèt iz gest gelånk zo riva datz abas, dar vuks hatt gemacht sagra pittn hennen. Adio, i hån lai abegehatt di zeacharn, moi Gosétta, an armez hindle auzkhent, uantzegez pulèstarle vonar kovàda vo zen öala gelekk untar dar tschòkka, moi Gosétta izta neméar gest! Di nona un dar tatta soin auvarkhent von rovólt, baiz azpe di milch peade, di nona hatt gezittart azpe a loap in bint, un hatt lai gevorst an guatn kafè pittnan trupf pråmpoi zo bëscha nidar in schrakh, dar tatta hatt nèt khött a bort, dena hattar gesaübärt in heart un hatt gezüntet 'z vaür. Biar soin no gest zovùazan, nakhant, aftn koridòr, balda di mämma hatt gehoket azparaz spedirn *ke bar muchan gian ka schual, ke di schual iz bichte, ke bar muchan lirnen lesan un schraim, ke azpar no vorspétn a puzzle rivanda di pintar zo nemmenaz pinn khnettnen...* Èkko, dar bart håm vorstånt ke biar, åntze i, ka schual pinda nèt gånt gearn, un no mindar lust zo gianada hånnezan gehatt in sèll tage, pittn vuks in rovólt, pittar Gosétta in pauch von vuks, pittar nona afte tür pinn aisan von heart in a hånt zo paita in vuks, un pittn kafè pin prömpoi in d'åndar... zo bëscha in schrakh.

Nò, in sèll tage i, ka schual berata nèt gånt, i ka schual berata neméar gånt, i berat inkånt un berat neméar gekheart bodrùmm da huam. Laise laise, ena zo lazzame höarn, hånne lugårt di libadar untar 'z pett un hån gelekk in di sakötz a par mudånde, a par kaltzött, a kanotiarle, a franéla un a pruach. Dena hånne gegrüaæt alle, moi prüadarle o, un pin gånt auz pa tür ena zo paitanen. 'Z soinmar boll arkhent a par zeacharn, ma i håm gehatt detzidart, i berat gånt vort vor hèrta.

I pin gelofft bahémme bahémme au zuar in balt. Vo sèmm vort berate gånt durch pa pon: un hebat gevånk in bait bege zo giana nidar in tal. Dena, zuar dar bëlt, boda neméar berat gest di schual, boda dar vuks hettat neméar gevräzzt moi Gosétta, boda niamat mear hettatmar geschaft.

La, est, 'z iz nèt asó dèstar gian vort un lazzan alle un allz. Augeluant in ar puach, hånne geschauget nidar zuar in lånt un... i khüzaz, i hån gegaült! Allz in an stroach, höare hintar in rukkn, inn in balt, an rüasar. I pinme gekheart z'sega, ma 'z izta nicht gest. I pin gestånt lai stille, ena zo mövrame, un soinmar khent in sint, alle pittnåndar, di stòrdje bodaz hatt aukontårt moi nona, datz abas, zo machanaz slavan... dar per boda hatt gevräzzt in katzadór, di armen sealn boda håm gebeabet ena zo venna patze, dar taüvl boda hatt auzgeschauget azpi a hirsch pittn vaür auz von maul, boden iz gelekk afte horn daz arm khinn boda nèt hatt geböllt gian ka miss... èkko, dar taüvl boden iz vortgetrakk 'z khinn boda nèt hatt gevölget!!! In sèll mentre hånne gehoart an åndarn rüasar, un dena hånne gehoart raspm. I pin khent khalt, dar schroa vo schrakh izzmar darstikht in di gorgl, i pin neméar gest guat zo mövrame. O, liaba moi mämma, i hebatze neméar gesek, un moi prüadarle, daz arm khinn bodase azó iz gevörtet vodar tünkh!, pitt bem hebatz geslaft, est ke dar taüvl boda auzsauget azpe a hirsch pinn vaür auz von maul, hebatme vortgetrakk afte horn? Un i, bo berate gånt zo geriva? "All'inferno ombrómm du volgest nia" hebatze khött di nona, pittar pet in di hent. Laise laise, hånne gekheart di oang, ena zo mövra

di vüaz, zoa nèt zo macha krèkkn di Iöapar danìdar, furse dar taüvl hattme nèt gehatt gesek, un hàn geschauget. Nicht, 'z iztada nicht gest. I hàn gespèrrt di oang, un, a bòtta ummaz, un laise laise, daz andar, hânnese bidar offegetänt. Eppaz, inn untar dar skaff, hattze ågehefto zo mövra, eppaz bodase furse iz gevörtet mearar baz i. I pin gestånt sèmm pittn oang gepuntet in khnott, un, allz in an stroach izta auzgerütscht a bala löapar, vedarn, puln... di GOSÉTTA!!!

I hânse lai genump in arm un pinmarse augekhüsst azpi a khinn, moi Goséttia iz gest lente, dar vukhs iz nèt darlånk zo vångase un si iz inkånt auz von rovòlt zo lugàrase in balt.

I pinme gerodlt ar pa lait, un azpi a schuzz pinne geloft in pa tür. Moi nona iz no sèmm gest pinn kafé un moi tatta iz gest drumauz zo giana zo richta 'z türle von ponéro, balsame hàn gesek pittar Gosétta in arm. Di nona hatt pensårt zo haba "le visióng", dar tatta hattme ågeschauget sovl azpe de berat gest afte horn von hirsch. Di mâmma iz auzgesprunkh von apòrt, pittn libar in di hent, un hatt gehoket: "Pisto nèt ka schual, esl?". Alora, i boda lai hàn di spi von zeacharn, pinme gelekk zo gaüla un hàn kontårt... nèt propio allz. I hàn khött ke, pittn hèrtz in di gorgl von dispiatzér nèt zo haba gemakk gian ka schual, ma sichar ke di Goséttia iz gest lente aftna parfana sait un höarante ke si hettat gehatt mengl vo miar, pinnese gånt zo süacha. Un est, azpe kadar "Karràmba" di GOSÉTTA IZ DAAAAA!!!

Di mâmma hebatmar gëtt an sberlù azzar nèt berat khent zo lacha, azó hattzemar aukontårt ettlane djar darnà. Dar tatta iz gånt auz pa tür ena zo khöda a bort, di nona hatt getrunkht in kafé pittn pråmpoi in an schlunt un hattmar khött: "Du pist dar peste vodar kovàda".

Von sèll tage vort pinne gånt ka schual balde hàn gehatt 'z viavar o. Lai zo pensàra ke i hettat gemak gian zo geriva kesà bo, afte horn vo hirsch pinn vaür auz von maul, hattzmar gemacht gevälln di schual mearar baz allz daz andar. la... bar bizzan ke di zait von an khinn iz nèt da sèll von an groazan, un est böllate nèt lungen: di schual hattmar gevallt lai vor a par tage, djüsto di zait bodada lekk dar pråmpoi zo bèscha nidar in schrakh!!!

Luisa Zorer | Renzo von Galèn

Otóbre

Ünsarne khindar in otobre trang in asilo di sachandar bodaz gitt ünsar earde in dise tang von djar un spetar khönsa alle Vorgëll'z Gott vor dise geschenkh.

Disar iz a strämbatar momént von djar, umbrómm allz geat lesegar, allz gitt patze. Ma sait müade, vil müade, 'z magat auzvalln ke ma mocht vorsan hilfe un asó pasàrn apparan tage pittnåndar, un ünsar famildja, ke vor üs iz hèrta sa asó voll, un bo bar hèrta schaung nå alumma, khint allz åndarz.

“Z khemmenda di non, macht di bravatn khindar...!”

I gea zo nemma in Matteo ka schual; von vestar sekarme pinn nono. Er geat zuar dar taütsch maistra un khüttar “das ist mein Opa” un dena loaftaraz inkéng un vorst no vor dar rift “bo izze di nona? Izze huam pittar Sara un sik nèt di ur z'segame?”, “Ja hèrtz, 'z iz pròprio asó”

Di nona iz huam. In soi groaz spòrtl bose hèrta hatt allz, soinda di bâmbela un di tschokolatte, ma ditza iz eppaz boda di mâmma mage nèt bizzan.

Di oang vo dar Gaia laüchtn. Est hattze a guata tschellen bo da hatt zait z'spila, zo giana ummar zo vuaz, bo da bart toaln pitt irn soi pett. 'Z iz gelaich az iz eng ... furse di nona bart valln obarauz un alóra alle bartn lachan.

Dar mórgas heft å pittar ledränen votze, pitt börtar bo ma mage höarn laiazma steat nämp untar in dekhan. Un dar khlång iz huamesch. Proprio baz ma hatt mångl. Azpe an trupf kafè. Dòpo machtma kolatziù åna geh. Est izta genumma a tètzle kafè aftn komodì zo khödanen “bondi”.

Allz parìrat soin asó dèstar da pitt imenåndarn, ma 'z iz nèt dèstar zo macha vorstian bazze bill munen. A tiabas a bòtta pensàre ke 'z soinz di börtar azpe biar bo da machan disa atmosfèra. Allz khint kontàrt pitt ploaz partikolare un in dar gelaichegen zait allz iz asó richtig un nämp. Daz bait, daz sèll, bo ma nèt khent, iz nèt azpe biar.

Da, huam, pitt alln disan börtar azpe biar boda fluttarn zbisnen gevèrbatn penarèlln, di karégla un 'z gespila von khindarn un 'z gelacha

von pikkele, haltetmase vil gearn un ditza sekma umbrómm ma sogitårt zo bratzàrase, zo khüssase, zo karetzàrase.

Ma kontårt please stördjela vo balsa se, di non, hám gehatt khlumma di khindar un allz iz gest sberar. Azpe est vor üs. Ma bazes iz gest dise djar o parirt soin mindar bait azzaz soin se zo kontåraz. Soi haus, soine mestiarn, soine sachandar, soin gesprung über di tèrmar vo dar zait un soin khent alz ummaz pinn ünsarn. Di sachandar vo alle tage vennen in platz z'soina kontårt un augetoalt in fra alle.

Di nona machtmar khemmen in sint bazzez iz gebest hám a mámma bo da dar náschauget. Un i höarme stråmbat, i billme nèt gebenen umbrómm 'z iz a sensatzióng kartza barm, kartza schümmma, un tüat eppaz bea innzalt. Ma na roas, un dar pensiaro zo böllase trang sèmm bo sa rastn gitt patze in geinsorìra o, un se un biar khemmen z'soina allz ummaz. Sa hámaz gelirnt se, pitt soin börtar.

Di zait zo partira o iz eppaz schümmaz. Di diarndla gian zuar in auto pinn non, un pitt imenåndarn lesansa au di nüzzla, asó spetar bartnsase zoang in tatta un bartnse krèkkn pitt imen. Bar grüazanaz pitt disan börtarn, bode i hán nia genützt: "Stea gerècht".

Sa hám vorhoazt ke sa bartn bidar khemmen. Ja, kheart bidar bodrùmm ka üs. Asó barpar hám biar o an Vorgèll'z Gott zo khöda disan otobre, disarn earde bo daz hatt geschenkht an starchez pånt zbischnen ber da iz khlumma, un ber da iz groaz, an haltnse gearn bo da steat vor hèrta.

"Haltestome gearn?" vorsta dar nono. "Alle di tage" rispündarta dar Matteo.

Sara, dahùam, rüaft in nono un di nona alle mòrgas balse darbékht.

Si süachtze un vintze, umbrómm sa soin gekheart bodrùmm huam, in soi lánt, ma sa soin gestånt da o.

Vorgèll'z Gott...

Tönle
Bintarn

32014201

Andrea Zotti

'Z khinn un da alt nona

Darbékh Maria, darbékh!" Di Maria iz no gest halbe intschalft balda da alt nona hattar getrakk a tatza baiza laba milch in pett. 'Z khinn, boda hatt gemak hám ume viar odar vünf djar, nicht mearar, hatt gemacht fadige zo túana öffe di oang, gespèrrt von slaf un von krèkkn. Da khlumma Maria, pitt soin rosatn kostümble vor di nacht, in da sèll gevórórate khåmmmar, hatt gesnattart azpe a loap in bint un hebat geböllt vürgian z'slava in patze. Daz arm diarndle hatt nonet gebizzt ke von sèll tage vort soi lem berat gebékslt azpe da békslt dar tage un di nacht un ke da sèll beratz gest da lest bòtta boda da alt nóna, bodaz hatt gehaltet asó gearn, hettaten gevitschilt di sèlln schümmman börtar azpe alle morgan zo machaz austian zo giana nå in khüa, balda an ándadar tage atz Lusérn iz augestánt pitt imen. Di Maria iz gest no a khinn, un baz bòltar az boaz a khinn von schaülan sachandarn boda soin gest nå zo khemma vür, baz hattz gemak bizzan a khinn von zaitn boda soin gest drumauz zo raiva un boda beratn gerift vor hérta in daz sèll boda in lai zboa djar berat gest daz zboate Bèlkriage. Di Maria hatt gebizzt nicht vo allz ditza. Da alt nona, di khüa zo hüata un di tschellela atz Lusérn soin gest genumma vor si, azpe 'z schöllat soin vor alle di khindar vo viar djar. Di mämma, di Lena, hämsase gekhennt alle in lánt: a schümma starchez baibe, djung un guat. Di Lena iz gest an infermiaren, a Crocerossina hämsar khött in di sèlln zaitn. Balda di Maria iz gest groaz genumma zo randjärase, di Lena dakördo pittar altn nóna, hatt gelatt soi lánt un soine läut zo giana z' arbata azpe vil ándre Lusérnar vor a drai månat in Österraich, bodada iz gest a kantiar zo macha a naüga aisanpán in a khlumma lánt nämp in termar. "Mach da bravate Maria, bar sengaz palle" hatta gehatt khött di Lena auz von vestar von auto bodase hettat getrakk ka Tria zo vånga in tréno. "Mach da bravate, Maria". Biavl zeacharn lugàrt züntrest in hals, antánto azta di sèlln börtar hám geflattart in di luft un soin gánt zo postarase afte hent un atz müstètzle vo soin khinn: "Mach da bravate Maria" biavl ándre sachandar di hettat no geböllt khön, ma dar sèll khnopf in hals hattar genump in atn. 'Z khinn iz gestánt sèmm, geradeàu, pinn hentle in da hert hånt vodar nóna un hatt geschaugt soi

måmma gian vort, bizzante nèt ke vor långa zait beratnsase neméar gesek. Di bëlt un soi gift soin gerift azpe a tankhla bolkhnen in khlumma lánt, boda a khinn un a nóna hám gelebet in patze. Da tankhl bolkhnen hatt gehatt in mustätz vodar nachpar boda allz hatt gebizzt un allz hatt geböllt lirnen “*Du mastze nèt haltn da, du pist kartza alt. A khinn hatt mångl vo soinar mamma, di Maria mocht gian nà soinar muatar*”. Da khlumma Maria, lugart hintar dar tür, iz nèt gest guat zo vorstiana baz di Katina hatt geböllt khön dar altn nona. A zechar iz gerunk ar von oang vodar altn nona. Si hatt khött nicht ma in soi hèrtz hattze gebizzt ke di Katina hatt gehatt resóng, si iz gest kartza alt z’ stiana nà in sèll khlumma khinn, an engele vo khinn, boda hatt gehatt mångl vo soinar mamma. “*Darbékh Maria, darbékh!*” Da labé milch hatt gebèrmt di hentla von khinn. Da alt nona izzesse gesotzt aftz pett vodar Maria un iz gánt vürsnen “*Häüt geasto nèt nà in khüa, boróate ke di Katina bart palle rivan zo nemmade, si trakte ka dar mamma auz in Österraich*” Di Maria iz gestánt stille, åna börtar. Baz bölltar azta vorstéa a khinn vo viar djar, a khinn boda mocht lazzen ‘z baibe un ‘z haus bo ‘z iz gekreschart, ena zo bizza nicht ándarst. Daz uantzege boda ‘z khinn hatt vorstánt iz gest ke ‘z berat gest alumma, di muatar bait un di nona zo vorgèzza furse vor hèrta. Asó hefta å di stördja vodar Maria, gevazzt aftnan auto, pittar Katina un pitt soin mānn, pittar vorhóazom zo giana ka dar Lena auz in Austria. Disa bòtta izta gest di nona alumma geradeau in Platz von Lånt, zo grüaza soi khinn. Daz arm, baibe hatt gehöart aftna parana sait züntrest in hèrtz ke ‘z hettat gemocht soin schult vo eppaz, in biane månat soi tochter un est di Maria, hám vort gemocht gian, ma ‘z hatt nèt vorstánt djüst ombrómm. Niamat hatt geholft dar altn zo vorstiana, niamat hattar khött ke di bëlt iz gest drumauz zo giana pinn schinkhan aubart un ke si, soi tochter un da khlumma Maria un sovl un sovl åndre soin gest lai mèrmarla boda di groazan hám gemacht rodln durch un her azpe sa hám geböllt ena vèrt. “*Bar mochan paitn, furse mòrng, furse übarmòng odar in a boch*”. Asó hatta hèrta respündart di Katina, balda da khlumma Maria hatt gevorst boda iz soi mamma; di Katina iz gest a guatz baibe ma da alt nona hettat sichar nèt gemakk bizzan ke, a bòtta gerift durch in Österraich, ‘z lem vor di Maria berat gebèkslt. Di Katina hatt gehatt vorlórt a khinn, vor di schrèkh von earst bëltkriage un an ándarz izzar gestorbet vo vünf djar vor di “spanjöla” un est hám di Maria in haus hattzar parirt a naügez lem, a naüga famildja. Daz sèll khinn hettat gemak soin pròprio soi khinn. Nidar nà in haus vodar Katina però hatta gelebet an ándra Lusérnaren, di Tona, boda hatt gekhennt gerècht di Lena un soi khinn. Umbrómm daz sèll khinn iz sèmm? Bo izta soi mamma? Umbrómm da alt nona hatt gelatt vortgian ‘z khinn? Di Lena mocht khemmen zo bizza allz bi pellar bi pezzar. “*Maria, Maria!*” ‘Z khinn iz gest nà ‘z spila balz hatt gehöart di stimme vodar mamma Lena. An lestn dopo zboa långe månat ‘z khinn hatt bidar gemak seng soi muatar. Un alóra iz gest allz a gedrukha un a gekhüssa boda hått gemacht vorgèzzan alla di zait vorgánnt vort bait ummana vodar ándarn, ma hèrta sèmm pinn hèrtz un pinn pensiaro. Ena zo khöda a bort, di Lena hatt augenump di viar stratzan von khinn un iz inkånt von sèll haus. Di Katina iz gestánt vest afti tür, daz sèll khinn iz nèt gest soi an lestn. Ditz

hattzez hèrta gebizzt un hatt o gebizzt ke dar sèll tage berat gerift: di Maria geat vort pitt soinar māmma. Di tang in kantiar soin gānt vürsnen. Di Lena hatt gehatt vil z' arbata ma in di baràkk von arbatarn soinda gest vil Lusérnar un di Maria izzese nia gehöart alùmma. A tiabas a bòtta però, padar nacht, in khinn hattzen parìrt zo höara di hent vodar altn nona bodaz karetzàrn, da labe milch in di hent, da sèll stimme boda iz gest allz liap, un huam. 'Z khinn hatt nèt gevuntet rue, alle nècht hattz insorirt hèrta mearar vodar altn nona un vo Lusérn. Sèmm in khlumma pettle in an kantiar vort bait vo alln, di Maria hatt lugårt in khopf untar in polstar un hatt gehetzeget, 'z hatt nèt geböllt azta soi māmma sez, zoa nèt zo machanar an dispiatzér, ma iz ena soin lånt, soine khüa, soine tschellela, soine beldar, soinara nona hatt nèt gemak stian! Pròpio in a khalta un tunkhla nacht, balda di māmma Lena un di arbatar soin gest alle z'slava, di Maria iz auzdarbekht un no å pinn nachtrüstle izze gānt auz vodar tür. *"Maria, Maria! Bo pisto! Khear bodrùmm"* hattma gehöart schraing in pa balt nāmp in kantiar. Di Maria hattmase neméar gevuntet. 'Z iz gest di polizai boda in tà darnå hatt gevuntet 'z khinn nå in schin von trèno, müade un gevrott, alumma in balt. 'Z khinn iz gest inkånt zo maga khearn bodrùmm ka dar altn nona boz nia hatt vorgézzt. Di Lena hatt nèt gemak lazzan di arbat in kantiar un njánka trang 'z khinn bidrùmm, ka dar altn nona. Ma Gottarhear lazzt nia alùmma di armen laüt boda gloam in imen, almåko asó hatta gegloabet da arm Lena. Un in an tage izta zuargånt affon kantiar pròpio di sbestar vodar Lena boda hatt gehatt gevuntet herbege in a lånt sèmm nāmp. *"Gimmarz nå miar ditza schümma diarndl"* hattta khött di Bèppa, *"ka miar bartz mang gian ka schual un dòpo makz spiln pitt alln in nevan un sichar insorirn mindar"*. *"Maria, mach da bravate pittar zia Bèppa besto"* hattta khött di Lena *"Halt hert no a par mānat, balda dar kantiar bart soin verte, barpar bidar khearn bodrùmm atz Lusern, i un du pittnåndar"*. Ma di Maria hatt asó insorirt vodar altn nona ke di tang soin gest kartza lång, kartza lång vor a khinn vo viar djar. ditza di Lena hattz hèrta gebizzt. *"Palle barte mang khearn bodrùmm atz Lusérn pitt moin khinn"* izzar hèrta khött ma in soi hèrtz di pensiare soin gest åndre: palle benn? *"Darbékha Maria, darbékha!"* Di zia Bèppa un di māmma Lena soin gest züntrest in pett vodar Maria, peade abe pinn zeachan. Ma disa bòtta soinz gest zeacharn vo luste. Dar Lena izzar gest khent geschafft zo khemma in Beleschlånt, pròpio ka Tria, pittnan trèno vo ferirate un krånkhe mānnen boda håm niméar gemak arbatn in kantiar. Di Maria hettat gemocht stian sèmm, ma daz arm baibe hatt gehatt auzgemacht ke 'z beratze neméar getoalt von soin khinn sin az berat gānt auz kan San Piaro un sèmm hettatz gepitet kontént alla di zait boda berat gest mengl zoa zo stiana bidar pittnåndar vor hèrta pitt soinara Maria. *"Darbékha, ke bar khearn bodrùmm atz Lusérn!"* Dar trèno iz gest übarvüllt pitt krånkhe un ferirate, un iz gest allz a gebeaba un a gegaüla, ma benn untar inar pritsch, benn untar dar åndar, hattma gehöart a khinn lachan, un iz gest azpe a pèchle boda åschiazt ka längez un sink. Un di mānenn voll beata håm nèt gemak túan pitt mindar zo pükha 'z maul in an lachar se o. Alle håm gebizzt ke, lugårt in vagù da khlumma Maria berat gekhart bidrùmm dahüam un alln hattzen parirt zo höara a puzzle mindar bea.

Paolo Pergher

Da gestólate per

In an balt vort bait, in Khoasarraich boda austeat di sunn, hatta gelebet a bántz. "Bettana graus!" bartetar khön iar. Nò, i mun nèt ummaz von sèlln vichela boma vennt in di madrètz vo zèrtn haüsarn nèt kartza saubar, ma ummaz von sèlln boda lem afti èlbar. Disa bántz iz gest zigroat, umbrómm si hatt gevèzzt nicht åndarst baz di pern vonaran staude boda kreschart lai auz davór, in Djapon.

Ma vo disan staun soindarar gekreschart hèrta mindar peng in augebèrma vo dar bëlt. Asó ünsar bántz hattzar getrofft gian in gânt tage na pern zoa zo zügla soine khlumman. Umbrómm in soi èst, hämar gepitet mearar baz hundart hummarege maüldar! No, di vrou bántz hatt sichar nèt gehatt a dèstarz lem! No darzuar, di pern häm gemucht soin schümma roat un raif, senónda di khlumman sùrblar hämse nèt gevèzzt.

In an schümman tage, azpe alle tage, ünsar vrou bántz iz augestånt in aldar vrüa, hatt audarbischt un iz gânt vil vil mètre durch pa balt na pern (haltet kunt ke, vor a bántz, an métro, iz sovl azpi a kilòmetro vor a mensch). Si hatt abegemacht in gântz balt nidar un au, durch un her, süachante bobrall: untar 'z loap, zbisnen in khnottn, untar in sbemm, affnan ámazhauf – di ámazan hämse schiar gevèzzt – ma vo pern njánka in schatn. An lestn, djüst azzez hatt geböllt augem, izzar gevallt ummana gerade affon khopf. 'Z iz gest a boltana, schümma roat, raif un safte! Darnå azze iz renvenirt (i boaz nèt, bise iz darlächtet peng dar emotzióng odar von mèkk affon khopf, furse vo pean ampò di per hatt gesbert zen vert mearar baz si!), da arm bántz hattar gevazzt bahémme da pretziosate khugl affon rukkn un, alla kontént, hattze audarbischt in bege zuar in èst. Ma nå de bege, an åndra bántz hattar auzgehüatet zo böllanar stoln di per. In an bichtlar, vorse iz gelank zo darbérase, hattzar abegenump di karge von rukkn un iz inkånt loavane. Dòpo sovl gesüacha un fadige, dar arm muatar izzar gestånt nicht åndarst baz khearn bidrúmm ler pinn tschattn, ena nicht zo geba soin khlumman z' tschoina.

Gerift azze iz huam, hattze nèt gemak gloam soin oang: 'z èst iz gest ler! Di khlumman vrèzzar, stüfi un saur zo hummara, hâm pensàrt az sai neméar zo vorlazzase aff si un soin gânt zo süachanen a pezzra muatar. Da arm bântz iz gestånt muatresch alumma in soi èst, gaülane un khlagane vor soine valoratn bentzla.

Di diapen o iz gekheart bidrùmm in soi èst, alla kontént zo prenga huam eppaz z' tschoina, umbrómm si o iz gest muatar vo schiar hundart bentzla. Gerift azze iz huam, izze darstånt: "Ka ... gisigeda duppl?" Nò, si hatt gisek gerécht: mearar baz zboachundart bentzla, sovl bisase beratn gedüpplt allz in an stroach, soinse lai ågehenk azpi di sanguétn in da groaz per un in an åmplik izarda gestånt übresch njánka a tòkkle. Asó dar diapen hattzar getroffit diapm fin soin lest tage zoa zo züglia au soine khlumman un di sèlln vo dar åndar muatar o.

Di tang soin vorgånt, di bentzla soin augebakst schümma un starch, fin azza soin gest groaz genumma zo lazza 'z èst. An lest, zoa zo khöda vorgëllz Gott soinar altn muatar vor soine fading, izzen khent in sint nicht pezzarz baz ... auvrèzzanse!

Di vichar, ma boatz, åndarst baz di laüt, soin ne guat ne znicht. Allz baz sa tüan seânka azzaz mage parirn soin schaüla odar grause, schafftz di natür un hatt soi resóng z'soina.

Ditza stördjela – dar hattz sichar vorstånt – iz nèt khent auvar vo dar vedar von Esopo un – i gibezi zuar – o hänse njkânska auvargevunet i. Sichar, a par a tòkkle, da un dört, hânnesan ågehenk i, azpi sa tüan di djüstn schraibar. Ma, gloabeta odar nèt, 'z iz allz ummaz a stördja bar, ummana von sèlln boda lai dar balt khânt kontärn un bobar nia darvératn, azta nèt beratn zérte strâmbate schientziètt, boda gian zo stekha a mikrokâmera inn in di èstarn von vichern, zoa zo studjära soi getüana.

Ma azpi di stördjela von Esopo un Fedro, ditza o hattaz eppaz zo lirna, eppaz boda varlért vor di vichar, ma vor üs laüt o: a muatar, vor in bol vo soin khindar, vörtetze vo nicht un iz boróatet zo tüana allz, sinamài zo diapa, sinamài zo schenkha soi lem, åna zo impaitanar nicht in tausch.

Sabrina Mosele

Da khlumma bëlt

'**Z** iz gänt laise laise nå in staige pitt khnottn, boda hatt getrakk zuar in balt.

'Z iz nèt gest sichar atz baz 'z hettat gevuntet ma 'z iz njänka gest sichar von sèll boz hatt gesüacht.

'Z izzen boll gedenkht eparéppaz, konfùsate börtar boden soin herkhent vo bait vort, 'z iz nèt gest guat zo darkhénnna baz 'z izzen gest intrüamt un bastada, anvétze, iz gest bar. Ma iz hatt geböllt bizzan bida dar sèll platz izta gest odar bi 'z lai iz gest eppaz boda hatt gelebet in soi hirn.

Epparùmmaz, furse in a mòrgas pittn nebl sin in di earde boda allz hatt gedekht, odar in an intrüam, hatten gehatt aukontàrt vonar khlumman bëlt, pitt begela un staigela in sbisnen in löapar, pitt trüpfla tau boda vülln di hülm, pitt roasan boda schoanen vodar sunn.

Dar hatta gemucht soin dar sèll platz, iz hebaten gemucht vennen.

Soine kurdjósatn oang hám gesüacht bobräll an glentzegar, an bichtl, boda hettat gemak khemmen vo dar sèlln bëlt, uminùmm soinda lai gest groaze èlbar, pérng un bolkhnen boda hám geloft in hümpl.

At eppara sait, in an paran kantòu vodar bëlt, disar platz möchata soin.

Iz hatt gebizzt, dar platz hatta gemocht soin, ma azzar nèt iz gest sèmm, bo hettatz gemak süachan?

Bia bartze soin gest disa bëlt? Ber mai barta hám gelebet?

Iz hatt gebizzt lai ke 'z iz gest a stråmbata bëlt, gemacht pittn gemèkka von hèrtz un pitt skrisln nidar pa rukkn.

A khlummanna bëlt, asó khlumma zo maga haltn in a gadjöff, odar furse atz hèrtz.

Aromài hattze gehatt gelazzt in platz von länt sa vo ettlane urn, un dar schatn izzese vorléngart untar soine schua. Iz hatt nèt gemak khearn bidrùmm åna zo venna nicht.

'Z böllat no süachan disa bëlt, ma di vüaz hevan å zo tüana bea un in staige sekmen neméar, furse vor di tünkhł odar furse ombrómm 'z iz gänt kartza bait vort.

Bi schaüla 'z izta dar balt balda oinegeat di sunn, un bi khalt dar iz!

'Z hatt pensàrt ke disa bëlt iz nèt gest bar, 'z iz gest an intrùam, un in sèll momént di vort un 'z geinsorira soin khent sber in soi hèrtz.

'Z izta vürkhent di tünkhl.

Ékko durch dèllant, untar 'z loap, an engez staigele un a khlummaz komisch mendle, pitt an spitzegen huat un an längen part, un pittnar roatn khugl, boda iz gánt pitt fadige zbisnen in khindarn boda hám geloft umme di sbemm un, afta hintar, a schümmana diarn bodar iz gemacht schatn pittnar roas.

'Z hatt offgegitánt di oang un hatt vorstånt ke 'z hatt gehatt gevuntet daz khlumma bëtle boz hatt gesüacht.

Bo geasto khlummaz mendle?

Dar månn pittar roatn khugl izzeze augehaltet un hatt nidargelekk di khugl.

Er hatt ågeschauget 'z diarndle, un laise hattar gelacht

"Du pist gest bravat zo venname! Bolkhént in di bëlt von balmendla."

"Ja, 'z iz a långa zait bode süach. I gea alle tang pa balt inn zo venna disa khlumma bëlt.

Epparummaz hattmar kontärt, vo disar bëlt, ma i hán gehatt vorlórt di hofte zo vennase.

Khümar, baz hasto in da roat khugl?"

"In disa khuglizta allz daz barvo moinar bëlt. Nimmse! Ischenkhtarse.

Di nacht hatt inngedekht in balt, un 'z liacht hatt gezoaget in mustätz vo soin tatta un vo soin pruadar.

"Z iz aromài vil urn bobarde süachan. Ombrómm pisto gánt alumma in balt? Schauge ... du pist gest intschlaft! Vorgèll'z Gott: bar hámde gevuntet!"

"O tatta, i hán gevuntet da khlumma bëlt von balmendla!

Da soin khlumma un soin mèchte vil. Di khindar loavan umme di sbemm un di roasan ... schauge, da hänmar geschenkht a roata khugl pitt drinn di gebàrot vo dar khlumman bëlt ..."

"Die tschötraren... 'z iz gest an intrùam un da sèll iz a skitzkagl, nèt a khugl!"

"...tatta..."

Drinn in an drukh von tatta, dar staige boda geat in platz, schauget auz huames.

'Z hatt gebizzt ke niamat hebaten gegloabet ma est izzese gedenkht ke, dar sèll mòrgas pitt nebl bo 'z iz gest gesotzt vorå in haus zo macha khutzegen di khnottn au pa dar grada pitt aisan un dar nono hattar kontärt von balmendla un vodar sèln khlumma bëlt, asó khlumma zo magase haltn in a gadjöff.

"Di gabàrot pasàrt durch doine oang", hattar khött, un est, pittar skitzkagl in di gadjöff hattz gebizzt ke disa bëlt, vor iz, iz gest bar un soine oang hámse gemak seng.

Adriano Nicolussi Golo

Di Mòra

---

hoazme Mòra, di khua Mòra.

Moi padrù hattme zuargevüart ka herbest. Khalt iz bol gest khalt un di tang soin gest khurtz, di bisan soin lai gestånt schiar in gântz tage gedekht pitt raif.

Ma sa in earst abas pinneme gehöart dahùam. Da hâme gehatt abegevazzt von kåmion affon Pill un hâme lai gevüart nidar in stall von Scheeln. "Doin stall", hattamar khött dar månn, richtedaren auz mòrng odar übarmörng. I hân gehatt djüsto gratzia zo stiana alùmma lai an ur ke, ummaz nå den åndar daz gântz lånt iz khent z'segame. Alle hâm gehatt zo khöda daz soi, ma daz sèll bodamar hatt gevallt daz mearaste iz gest ke di laüt hâm alle khött ke: "Söttane horn, in lånt, hatta nia gehatt khummana åndra khua".

"Dar hattarse bol zuargeprénk di horn, doi månn!" hâmsa khött, lachante un spöttante, di baibar moinar padrünen, ma i gloabe ke si hattze njänka auzgelüsant, si hatt gehatt bol åndarz zo pensàra, pitt drai khindarn boda soin gesprung durch un her, hattze gehatt zo tüana genùmma azzamar nèt khemmen untar di zavattn. Di khindar hâm gehoket alle pittnåndar: "Ünsar khua, ünsar khua, biar o hâm a khua!" I moch khön ke 'z iz gest propio schümma. Spetar 'z baibe iz khent un hattme gemolcht un zuar in khindarn hattz khött: "Vodase vür eråndre o mak trinkhan biavl milch dar böllt."

Balda di mannen, di baibar un di khindar soin vortgånt un hâm darléscht di khertz, hânné pensårt, bènn est legeme nidar zo rasta, ke häüt iz gest mèchte a sberar tage. Anvetze...

Allz in an stroach iz gest allz a getritzla, a gebrüntla, a geboaka, a gelürna; alle di vichar boda hâm gehatt gelebet in sèll stall vor miar, di sèllnen vor hundart djar o, soinme khent zo venna. I boazez ke dar gloabetmarz nèt un alora khüdaz nicht mear. Ma siänka azzamar nèt gloabet khüdaz ke 'z iz gest eppaz njänka zo gloaba. I hân vorstånt un gereted pitt alle, ombrómm di vichar vodar gântzan belt ren da geläichege zung.

Mòrgas 'z baibe, moi padrünen, iz bidar khent zo mèlchame, un balz hatt gehatt verte hànnez gehöart khön zuar in baibar boda in abas voränahi hâmz gespöttlt: "Schauget da, åndarz baz lai horn, schauget biavl milch 'z machta moi Mòra". Un, ma ditza hâmsamarz khött a par månat dòpo, di baibar soin gestånt alle offe pinn maul ena zo bizza baz zo khöda un hâm gesluntet tozze.

Dòpo a bailele zait moi padrù, dar månn, hattme gevüart in soi stall, pezzar, in moi stall. Dar hatt gehatt auzgerichtet in rovolt vo soin nono, dar hatt gehatt gelekk alle di ordenje auz untar in pontesöl, augekhastet di gabie von konédje, gekhlümmanart in stalott von sboi, allz zo machamar platz miar, dena hattar gegrabet an bal un augerichtet an parn pitt zboa vlekhan.

I pinda gestånt azpe a Redjina!

In da sèll zait pinne gest trenkh un vorda auzizgest dar bintar hânne gekhelbart. Azzar hettatet gesek bia kontent da soin gest alle, groaze un khlummane, alte un djunge, da hâm lai gerüaft pòppele 'z khèble o, ma 'z hatt durärt bintsche. In an trauregen mòrgan moi khèble izta neméar gest un nimmar mear hânnez gesek. "'Z izta gerift dar merkânte" hâmsa khött alle. Ditzia pinnemarz neméar vorgëzzt.

Ka längez izta gerift di zait zo giana au afte etzan. In mòrgan bozaz hâm auzmolärt, mi un alle di åndarn khüa von lånt, di laüt hâm gemucht stian au nå in maurn, odar afte vestadar, ombrómm, di beng soin gest alle ünsar. Bi schümma 'z iz gest schèrtzan, un stiarn, seng bidar di sunn, höarn zbisnen in har in vrisch air, lürnen pitt alln in atn. E eppaz pròprio zo gödraze.

I hân gehöart khön von khüdjrar ke bar beratn gânt alle genóatn in an platz bodaze hatt gehoazt Kåmp. Dòpo dar sèlln earstn bòtta bobarse hâm augetånt alle, saibaraz gelekk in patze. Alle mòrgan izta khent 'z baibe zo mèlchame un hattme abegehenk vodar khnettren. I un di åndarn khüa, est pinne gest tschelle pitt alln, soin gânt affon prunn tortemitt in platz zo trinkha, dena ummana in sbântz vodar åndarn, habar gevânk ünsarn bege. Bar hâm hintargelatt an hauf buàtzan, ma 'z izzaz lai nakhent a menndle pittnan pesom un pittnar kardjöla. Iz hatt gehatt khummane khüa ma soi misthauf iz gest dar gröazarste von lånt!

Vorå alln hâmda hèrta geböllt stian zèrtedune boda di khüdjrar hâm gehoazt "di khüa von Piazarölln", nå soinda khent di sèlln von alt Bigé, dena di sèlln vodar Draitznaren, miar anvézte hattzmar gevallt stian vor lest, asó hânne gemak lüsnen bazta hâm aukontärt alle di sèlln khindar; ber hatt kontärt von vatar auz in Squizzera boda hatt zuargeprenk eppaz gântz guatz gehoazt tschokolata, gemacht pittar milch, ber hatt kontärt vodar muatar boda hatt gevuntet a gântza zumma sbèmm, ber hatt insinamai aukontärt ke in platz, bodada iz gest dar prunn, hattz gesek an karétt boda iz gânt alumma ena 'z soina gezoget vo niamat, boda hatt gehoazt auto, ditza però hânnez njånska geglobabet i, ke i pin a khua!

Daz eltarste von püabler hatt gehatt draitza djar un hatt gehüuatet viartza khüa von Ekk, daz djüngarste viare. 'Z püable bodame hatt gehüuatet mi

un åndre vünve, hatt gehatt simm djar un izze gehoart a månn, 'z iz augestånt in aldar vrüa, 'z hatt auzgemistet in stall, un dena, sunn odar reng, iz khent pitt miar auaffon kåmp. Z' èzza izzen någenump a pröatle drinn pitt marmeläda, zo trinkha anvézte iz gånt afte naschente von Viètz. Moi khüdjrarle iz gest daz güatarste vo alln, aftz mi hattz nia geheft in stèkh a böttä. "Z hatten vortgetribet di zait snitzlante inn zöllela holtz un machante slipfan di khnöttla atz bazzar.

An abas però, kan prunn, di Pèrla un di Stela, znichte khüa genumma, hám häntgevånk z'stoaza un soin gest drumauz zo stoaza zuar moin püable o, alora pinne lai drinngesprunk pitt moin längen horn un hánse asó darschrékht ke da soin inkånt pinn sbántz hoach. Di baibar boda soin gest in platz soinse alle gelkk z'schraig, ma i hán pensårt ke daz sèll iz gest o a pòppele azpe moi khèlple, un hán getånt daz sèll boda hettat getånt anialgana måmma.

In bintar darnå hånne bidar gekhelbart. Disan stroach moi khèlple iz gekreschart nidar nåmp miar un ka längez iz khent iz o in sell platz voll guatz gevèrizza gehoazt Kåmp. Moi padräule hattz gehatt gehoazt Abidù. Balda da alt Kòttola hatten gevorst: "Bia hasto gehoazt doi khèlple, belo?" "Abidù" "Ka bia alora, Kòttola?" "No-o-o Abidù", "Kaa Maria, in nám vo dar Lamadònna?" Un hatt lai genump in stèkh zo loavanen ná.

I gedenkh no haüt alle di nem von åndarn khüa bodamar soin gebest tschelle: di Tosca, di Savoia, da alt Binda, di Pèrla, di Stela, da sèll narrate vo Russia. Di laüt üs hámaz gerüaft asó. An tage hånne gehoart khön in khindarn ke ummadar boda iz gånt in bitschikletta hatt gehoazt azpe da alt khua von Mariale: Binda. Di püabla hám gerakklt sin zo pükphase danidar; a tschiklista bodase hoazt azpe a khua. Un pensårt, hatta khött an åndarz, ke dar re von Beleschlånt hoazt Savoia, azpe di khua vodar Berta, un soin gånt vür zo rakkla. An abas, a fremmegar vest au ná in prunn, hatt gevorst: "Ma perché le vostre mucche hanno solo nomi italiani?" "Ma perché sono bestie" hámse rispündart alle pittnåndar. Dar arm månn hatt lai augevånk un iz inkånt.

Bintar un summar, summar un bintar, allz hatt parirt nia bèksln un gian vür asó vor hèrta. In an tage però izta khent geschaft ke di khüa hettat nemear gemak gian auz pa lånt ombrómm da schaizan, un iz gest bar, peng in sell, ma 'z geschaiza von khüa iz nia khent gehoazt drèkh ma mist, un dar mist iz gest eppaz guatz boda alle hám genützt.

Ma ormai in lånt soinda gest khent di turistn un insinamai di aute, ke zo machase pasàrn iantrar hámse vortgenump in prunn o.

"Z izarda nicht mear gest zo tüana, in bintsche zait soinda khent vortgetrakk di Perla un di Binda von Bigé, di Stela vodar Draitznaren, di Tosca un di Ròmma.

Un balda soin vortgest alle di khüa, hámda ågeheft zo giana vort di laüt o.

Allz ditza izmar khent in sint haüt ombromm i hán gehoart khön moin laüt, ke da paitn in merkånte.

Teresa Nicolussi Golo

Di varm von lem

In ar bòtta, züntrest an längen baizan bege pitt khnottn, iztada gest a groaza grümmana bis von pèrng voll roasan boda hám gesüacht z'zoagase dar sunn. In a bis iztada nia vil zo tüana, åntze, zo khönaz gántz, iztada zo tüana nicht, un asó di zait geat lòune. An tage, 'z gegrés, hatt gerüft alle zo macha a spil, lai zo haba eppaz zo tüana un zo traiba vür di zait. Vor earst hatta geredet di Radikk, pitt soinart tiavan votze boda hatt geprocht di stille vodar groazan bis, au aftn pérge. Dena, alle beratnen gëtt zo tüana zo traga soi bort bobräll, nèt lai di roasan un 'z gras, ma di paing un di vlaüng o.

Asó di Radikk, pitt soinart starchan votze, hatt gehoket:

«Lüsant lüsant.
Roasan gebiaget vodar sunn,
darbékht bodrùmm in lem,
rüstetaz pittn pestn varm un dena rispündartmar aft daz
sèll budas hán zo khöda.»

Dise soinz gest di earstn börtar vodar Radikk. Alle di roasan hám augeheft 'z khöpfle, un alle soin gest luste zo magase vorschümmarn un aurüstn pittn pestn varm boda di natür hatten zuargëtt. Ma dazzel boden hatt gevallt daz meararste vo disan naïge spil, iz gest zo maga soin darkhennt vo alln, alz da peste roas vodar bis.

Di roasan soin stoltz, 'z gevallten soin ågeschauget, un ditza sachan zo boroatase alle daz peste zo maga soin eppaz übar di åndarn, hatten pròprio gevàllt. In di bis iz gest allz a gemövräse, ber 'z hatta auzgelekk naïge löapla, ber naïge varm, 'z soinda gest sin di sèllnen boda soin gekreschart a para spånn zoa zo maga auzschaung ümubar in åndarn.

Fiu fiu, hámda gevisplt di vögela saugante å daz Goldane Bökkele boda hatt gesüacht 'z liacht vodar sunn zo glentzega no mearar inn zbisnen in åndarn.

Zzz zzz hámda gesaüst di paing segante alle di sèlln varm boda hám

gevèrbet di bis azpe a groazar hümlring, un dazzel gesmakh vo guatz boda hatt gelofft in air.

Frush frush, lugàrt hintar di tånnen, di vichar von balthåm zuargeschaugt allar dar sèlln arbat, nia håmsa gesek di bis auzschaung asó schümma.

Balamång izta gerift dar tage, dar groaz tage, zo mèlda daz peste gras odar in peste tschump pittar pestn roas. Di Radikk, boda, propio zo vaira in sèll bichtegen tage, izzar gest gemacht aubaksan zboa schümmane gele pipakåne, hatt genump 'z bort. Si hatt khött ke 'z gras un di tschümp ena roasan hettatn zornirt da peste roas vodar bis. Disa berat gest di Redjina vor daz gåntz djar.

Di roasan soinse augetzoget, aniaglana stoltz von sèll bose iz gest, da håm gelacht un gevitschlt, luste un kurdjósat von sèll boda berat vürkhent, au sèmm in da groaz bis von pèrge. Dar bint hatt gefuket, in pa höbe, un vo danidar izta auarkhent a schümma gesinga.

Dena izta auzgevallt a sachan boda niamat hettat nimmar mear vorgèzzt. A püable iz geloft springante in padar sèlln schümmman bis, alla gevèrbet pitt lustege varm. «Schauge nono,bettane schümmane roasan!» hatt gehoket un, bahémme azpe a plitzegar, izzese gepükht aftz Stinkharle.

«Vest, Jak!» hatta gehoket dar nono. «Lazz sèmm 'z röasle, lazzez in gras. Sisto bi schümma 'z iz, sèmm, nämp in silbrarn Khesedorn un in arántschatte Faff?» Da gåntz bis, boda iz gest darstånt ena ziaga in atn, hatt auzgeplast di vort un alle di röasla, boda håm gehatt lai lugàrt in khopf zoa nét z'sega, soinse bidar augezoget un alle soinse gedrent zuar in Stinkharle. Disa bòtta izzen gest gånt garécht. Azzda dar sèll nono nét hettat augehaltet daz khlumma hentle von khinn, est di bis hettat eppaz mindar 'z soina stoltz.

Laise laise, di Radikk hatt gemacht bizzan ke alle di roasan pittnåndar håm gehatt gebunnt. Alle soinen gest gëtt zo tüana zo pezzra di bis, zo vülla pitt varm un pitt guatn air, daz sèll khlumma tökkle bëlt.

'Z püable, pittn hentle in da sèll groaz un starch von nono, iz gekheart zuar humman. 'Z hatt nét gehatt 'z röasle zo traga dar nona, ma 'z hatt någehatt daz guat gesmakh von Stinkharle, un dar nona hettatzar kontärt ke, in di bis, izta a röasle boden bart gedenkhan vor hèrta, da barm milch pittar tschokolata bosen boroate si. Un asó, vor daz gåntz lem, balda 'z püable, boda berat khent a månn, hatt insorirt vo soin non, boden håm gelirnt 'z schauga daz schümma von sèll boda di oang lai seng, iz gånt au aftn pèrge, in da groaz bis, un hatt gevuntet in röasle da sèll berme boda di nona hatten gëtt balz iz gest khlumma.

Di roasan anvétze håm vorstånt ke alle soin schümma un niamat iz pezzar baz an åndarz. Nimmar mear beratnsen gelekk in sint zo macha a gara fra se. Defati, azzar åschuguet garecht di roasan in di bisan von pèrng, makkar seng ke da lugarnse inn zbisnen in gras, sovl bisase vörtatn zo lazzase seng, sovl bizase vörtatn z'soina kartza schümma.

Mirko Pergher | Antonella Gasperi

Zboa prüadar

Geschribet von Josef Ledda
02 matzo 1916 in tages ur 4,20

Vest alle di sèlln mustètz håmsame ågeschauget
süachante a lem vorgånt.
Un biavl sealn höare beam
börtar bodase nèt lazzan vången, zungen bode nèt khenn
in moine nècht auzbene zo hüata
da auvar at di 1816 mêtre.
Haüt mòrgan in aldar vrüa dar Pavel un dar Igor o
nidar, tortemitt in pa lurn sèm boda in månn darzèrtz 'z lem,
sèmm boda di pestn djar von djungen soin gestolt zbisnen ais un snea
in nám vo dar huamat
boda untartust allz vor an durst vor di sèlln boda bölln gebinnen un
allz schaffan.
Se o – di pridjoniarn – zbisnen diese kròtz
antànto azza hám augetrakk 'z geèzza,
bartin nèt vennen patze bait vo dahùam
untar a schauvl earde untar a lämmar.

I haltme sichar zo maga khearn bidrùmm palle
at di arzan vo moin glentzege mer,
pitt moin vatar, pitt ünsarn bérkle
zo intrùama offe pittn oang khuttn visch.

Est, in di urn vo dar Ave Maria
di sunn plitzeget no a migele
in disan roate oinegian vorgèzzeme von kriage
di schüzz, di toatn, 'z pluat.
I vorgèzzme ke i o hán getöatet moine prüadar,
vor mi in vil hám geschuant soi gántzez lem,

kartza vil zeacharn un beata darpài vor alle.
I hân zbuantzeh djar alumma,
i bill nimmarmear scihazan
o bill nimmarmear stèrm.

Eppaz bodamar nèt gehöart, est lai in disan labe abas,
vångenda å bidar di rümlar von kanü un di schüzz
untar in strich von kapitåno Pontillo.
A groazar abasstèrn schaint un läuchteget
obar moi haus
sèmm boda moi vatar loavante inkeng hattme gevånk
offe pittn hånt.
NO, i bart neméar schiazan:
I vors vorzäing vor alle di toatn
I trükhan au alle di oang voll pittn zeacharn
i sperar no in aran earde vo patze.

Geschraiba von Alois Schindler
02 martzo in tages ur 4,40

I pin gest dar earst auzoriva atti 1816 mètre
benn di sunn iz gest untargånt vo biane.
z' iz gest allz asó stille, bahémme pinne gesprunk
in platz zo hüata,
sèmm pistoda gest du alùmma, zo bacha,
åna zo bizza ke doi lem beratze gerift sèmm.
I hânde nèt ågeschauget in di oang
senónda hebatese gesek nass pitt zeacharn
un hebate nèt getöatet.
I hebat nia gemak schiazan atnan månn
nåmp zboa mètre,
åna zo habanen ågeschauget in di oang.
Pruadar, i pin gest sèmm åna zo böllaz,
sèmm boda di zait izzese getoalt in zboa
un hân nèt gehatt åndarst zo zornìra.

I pinme gehaltet sichar zo maga khearn
bidrùmm durch in moi sbartzearde
vo dar Boemia,
in moi schümmaz haüsle pitt holtz,
pitt moinar måmma boda aukontärt
von an glentzegen mer
in di ur balda di sunn geat oine,
sèmm izze gebortet vorånahì alln disan birbl.
Mang stian pittn rukkn au pa ovan,
pittar khatz at di khnia un pinn khüa in stall.

Djüsto sèmm pinne gest pitt moin zbuantzehk djar,
i hettat nia geböllt schiazan.
Übarallz hettate nèt geböllt stèrm.
Un zoa nèt z'stèrba pinne geloft nå dar schützangrabe
un sèmm springante in doi hüatplatz hånne geschozt zboa vert.

Est, dena sovl djar, gedénkhe darnå djar
I vors "vorzaimar," un spetar sperare no inaran earde åna kriage
benn du pist no gest moi
pruadar un pist khent zuar vo asó bait
zo schütza lurn un khnottn in nåm vonaran huamat
bodade hatt gemacht stèrm kartza djung.
Est, benn lai a timplega sunn geat oine,
in moi hültzras barmes haüsle
moine oang soin voll seacharn
antånto her von stall mükn di khüa.
Slaf guat, pruadar Josef.

Tönle
Bintarn

52016201

1/3

DAR PRUNN VO LUZERN

Vor vil djar, in Länt vo Swärn, nämp im Balt;

hätta gelebet a padrünen Pitt sainar serva.

• 'Z hauisse iz gest gemacht Pitt holtz un Rndtn,

'z iz gest halbe lugart von Löapar von ellhar un

gedeckt Pitt rakh. Vor Verda iz parat atta sëll

iz gest malamentar sens. Lai äggenhli ista gest
a Klummandar fluss bazzar, bo da hatt getrakk
'z bazzar solo in sëll haus, alle di ämder
laüt hám

gemort gian au ottn Thamp so nemma bazzar

Ran Klummarbazzar.

Un Tage di serva Marietta iz gänt in Länt un

gianante zuar in Hoff hattze bokhernt di Romare

vo Swärn Bodar hatt gevurst Per se iz.

Der Maritta hattar net parirt. Bar mang ren
un tschäppeln Pitt apparummas. Illa Kunfundart
von plazan sahander bo dar Pitt gevurst di
Romare, hattar kontest von flus Bazzar bo da iz
gest nämp sein haus inn in Bost un bo den hatt
geträkk iż Bazzar sde imenänder. Subito hatze
vorständ in velar bo se hatt gemarht. Kontarante
dit se sahan un Lai izze gelaaft zo Kidaress
der padruinen Annemari. Disa iz Lai ausgesprunk
zorne. Si hatt net gefiszt haxx zo tuama un Bar
ta hebatn Rhött di lusernar un aro-hattze
detridart zo Boroto di függt un zo giana vort von
lant. Di Annemari hatt Rhött da Maritta:
- 'z iz pizzar aspas ta **am!** Du gea zuar Louren
un folgrat un i gea niolar pa los zuar Rahmenrich.

2/3

Intänto arze iz nä gest zo von Khiana di zimbarn
von Länt hänse gesell un sines nä geloast fin
arza di Innemari, miade gerift von geloasa,
hatze gelatt vängen un hat ze gelatt zottarn
in Läntla hänse ingepert in Rihummanoiste
haus. Vor da iz gest im platz.

'Z haus iz gest pumblit un gänts tief, 'z iz gest
gemacht Pitt Knottn gelekt. ummandar dor
in ondorn. Di Innemari iz gest traure
z' stiana ingepert alunma in a söttas tunflis
un enges haus.

In di ruhe vo dor nicht hätte sieheft zo
gäula. Di seacham hän dimeor gerift errokhenna
at sein ploachan snell. Laise laise 'z haus iz zese
hei gerükt Pitt barvar fin arza is gemacht a

prunn. Si hat Rai vorstnt Re di sachandar
beratnse gelekt malamentar un Re si hebat
gemalik dootrinkhan, aro hetze geheft zo gieba
un zo vora hilfe. In biome zeit ista ausgesprunk
a strombat menndle hoch arie a shamm, pitt
nam lngem grizatn part, an strombatn roatn
huat un a grummema foot gerlikt namander
pitt zhim gemart pitt gras. Ti menndle hattar
Rai geworst bar ta iz gest vurkhennt.
Di Annemari hatt geheft zo Pontaramen sei
stordje un hatten pero Phott Re si hebat
geböllt machan rivan 'z Parzer in haus alin
in ändern laut von lnt o, un net haltnser
lugart solo vor si selfort. In menndle hattan
nt getnt lusnen 'z stordjele von baible un

3/3

asr hæz det sidart zo machen aus Rhemmen.

von tiowes, tiumschis haus um as tiana ditza

Hæz genumm a veth pitt hæz un hæzre

gemort ausRhemmen von vestar.

Si länmemari, alle Rontent vo bis 'z iz gänt zo

geriva, iz Rhennt a Pravatz Baibe Poda hatt

geholtet gearn aln. Si hatt lai detridart z' moiba.

a Lettor dor Mariotta zo Khödauer verre flear

Bodrumm atz Lusern umbromm das gäntz

Länt hatt gehöfft wairn pitt imenindarn

umbromm est alle häm gehatt z' barza in haus.

No hæt pero; in platz vo Lusern, ista dor

prunn zo gedenkhaibl disa stordje un zo para

vorstion ke ma mächt net hælt hæta abz

vor si selbart ma taahn barz ma hatt pin sündamo.

Dar prunn vo Lusérn | Istituto Comprensivo Folgaria, Lavarone, Luserna
Scuola primaria di Lavarone | cl. IV

Anna Nicolussi Neff – Scuola secondaria primo grado – Istituto Comprensivo Folgaria, Lavarone, Luserna

Liabar diardjo

Ditza djar pinne nèt gânt atz Lusérn.

I hånda nèt geböllt gian.

Di gedenkh beratn gest kartza vil.

'Z beratndarar gest lustee o ma di trauregarstn hebatnse vortgetribet un proprio vor ditza hâinne pensàrt gerècht zo stiana da ka Tria.

Moine altn hâme getrakk alle djar atz Lusérn.

Da hâmmme sèmm gelatt alumma un se soin gekheart bidrùmm z'arbata.

Zo khödaz djüst miar atz Lusérn hatzmar nia gevàllt.

I pin hèrta gest timme, i hânmar nia gemacht tschelln un pin hèrta gestânt in haus.

Di tang soin pasàrt laise, i pin hèrta gest alùmma un moine altn soin khent bintsche, odar quasi nia, zo venname.

Dar sèll summar iz gest ågeheft azpe alle di åndarn.

Alle di tang daz lestéssege.

Au stian datz mòrgas traure, un durânte in tage mang tüan nicht zoa auziagase un gian bidar z' slava abas traure, furse no mearar baz mòrgas o.

I pin gest traure, azpe gloabe z'beratnda gest alle di åndarn laüt vennantese in moin vuaz.

Dar summar vor mi iz nèt gest eppaz schümmaz azpe vor alle di åndarn.

Dar summar vor mi iz gest eppaz schäüla bode hân hèrta pasàrt azpe da hâm geböllt di åndarn un nèt azpe i hettat geböllt i.

In sèll tage però hâinne detzidart ke eppaz hebat gemocht bèksln.

I hân gevânk moin prosàkk un hân detzidart zo heva å zo leba in sèll summar.

I hân ågeheft zo giana in pa balt, un alle di pensiare bode hân gehatt in pa khopf hâmmme distràrt un hân njâンka pensàrt bode pin nå gest zo giana.

I hân pensàrt at moinar famildja, azzaz hebatn gebizzt ke traganteme sèmm hâmsamar getânt letzez.

Tritzlante hâinne ågeheft zo vorgèzza allz.

I hân hèrta pensàrt ke dar balt iz gest a schümmadar platz, ånka azzeda pin nia gånt vil.

Di vögela hâm gevisplt lugårt hintar in raisarn un di sunn hatt parirt khemmenmar nä glentzante fra di èlbar.

Gerift inaran biz hâinne auzezoget a pröatle bo de mar pin gest boråtæt in sèll mòrgas un hân ågeheft z'èssa.

I hân gehatt gemacht vil bege un dar hummar hatt ågeheft zo machase höarn.

Gerift, pinne augestånt un hân bidar ågeheft zo giana vürsnen pa moin bege.

Sèmm pinneda gest gånt bintsche vert vo khlumma pitt moin altn ma i hân gedenkht bintsche nicht von sèll platz.

Gevånk a begele boda iz gånt in balt, hâinne vorstånt ke i pimme gest vorlört ma i pimme nèt gevörtet umbrómm hintar an albar hâinne gesek an pua boda hatt parirt alt azpe i odar 2 - 3 djar mearar.

I pinnen gånt nåmp un hânnen khött ke i pin gest gånt zovorlùr.

Höarante diese börtar izzarse gelekk zo lacha un hattmar gevorst bia ma matze vorliarn at diese saitn.

I hân vorstånt von sèll momént ke 'z berat gest a bravatar tschell.

I hânnen respündart ke i pin nèt gest vo sèmm un dopo hattar ågeheft zo reda.

Er hattmar kontårt allz vo imen, un i hânnen kontårt allz vo miar.

Dar hatt gehoazt Michele un dar hatt gehatt 17 djar azpe i.

Di sèlln minüttn pasàrt pitt imen soin khent urn un di sèlln urn soni khent tang.

Infatti alle tage pinne gånt ka imen in Vesan zo vennanen.

Bar soin khent tschelln un anialglaz hatt gebizzt allz von åndar.

Dar sèll summar hatt neméar parirt asó schäüla un di tang soin pasàrt bahémme.

I Pin augestånt mòrgas un dopo hèrta in lestessege bege pinne gerift sèmm hèrta in lestéssege platz bo den hân gehatt gesek da earst bòtta, in sèll balt zo hakha au holtz un bo de hebat pasàrt in gåntz summar.

'Z izta pasàrt di zait un i un dar Michele soin khent hèrta mearar tschelle.

Ma ma boazt ke alle di schümman sachandar mochan rivan un asó izta gerift dar sèll summar o un i un dar Michele hâmas gemocht grüazan un khearn bidar bidrùmm, i in moi lánt un in moi haus un er in soi.

In sèll tage hattz gerenk mai i pin gest detzidart zo giana zo grüazanen.

Allz iz gest traure, i, er un allz uminùmm üs.

I hânnen gegrüazt bahémme zoa nèt zo gedenkha kartza vil allz daz sèll bo da iz gest vürkhent in sèll månat.

I hân gemocht khearn bidrùmm ka Tria un pin nia gest asó traure zo mochaz tüan.

Daz sèll djar ka schual iz nèt gest azpe alle di åndarn.

Eppaz in mi hattme hèrta gemacht pensàrn atz Lusérn.

Ma daz sèll djar o iz gerift un i finalmente pin gekheart bidrùmm atz Lusérn.

I pin nèt gestånt in di haut, apena gerift hånne njånska getånt pazaitn zo pensåra bazze pin gest nå zo tüana ke i pinme gevuntet inn in Vesan zo süacha moin tschell Michele.

'Z hèrtz hattmar gemèkket asó vil.

Gerift in balt izta gest niamat ma, i hån gebizzt bo den hebat gemak vennen un pin subito gånt in soi haus.

Sèmm hattmar offegetånt di tür an altz baibe.

I hånnar subito gevorst boda iz gest dar Michele ma si, att di sèlln börtar, iz darstånt un vo darstånt izze lai khent traure un hattmar gevorst azze hebat geböllt ingian.

'Z haus iz gest allz traure.

Gianante inn hånneme gehoart azpe ben da di moinen håmme gelazzt alumma in haus vo Lusérn.

'Z baibe hattmar kontårt allz bazta iz gest vürkhent.

In sèll momént moi hèrtz hatt gerift zo mèkka.

I hån augevånk un ena zo khöda nicht pinne gånt auz von haus.

Allz auzzalt hatt gesbiget, ma hatt gehoart solo in rumór von reng bo da hatt geäult pitt miar.

I un dar Michele soinaz khött allz daz sèll bo da vurizkhent un hånmar nèt gemak spiegärn bia dar hatt gemak haltnmar lugart a sachan asó bichte.

A beata asó schaüla bo den hatt gemacht stèrm.

Allz iz gest traure.

I o hebaten no gehatt zo khöda eppaz.

Ma aromài iz gest kartza spet.

Nirvana Pedrazza

Non un nevón khochan pittnåndar daz guat gièzza vo dahuam

Sa sidar ettlane djar ka Poazan, atz 25 von abrèll, tage vo dar liberatziong khinta gemacht dar Fèstival delle Resistenze. Dar tèma vo disan djar iz “La condivisione” - “inntoaln”, magatma khön azpe biar. Ma hatt pensàrt zo geba in non un soin nevón di okasióng zo khocha pittnåndar di ritschète vodar traditzióng, nemmante toal in an khochkonkors. I pimme ingeschribet pittnåndar pitt moin nevodo S., boda hatt acht djar. Atz 24 von abrèll barpar khochan in platz Matteotti an zèlt, in kompanjia pitt åndarn noün par non un nevón. Di ritschète von non soin toal vo dar ünsar traditzióng, un baz iz pezzar baz a guatz gièzza pinn bregàlde vo Lusérn? Moi nevodo iz khent a bravatar süachar vo bregàlde umbrómm pan summar geatar hèrta na sbemm atz Lusérn in kompanjia pitt miar, boden lirn di plètz boda krescharn di brigàlde. Miar dise plètz hattmarse gelirnt moi māmma. boda iz gest a groaza sbemmaren, ummana von sèlln lusérnar boda soin gānt na sbemm zo vorkhoavase. Pittnåndar pitt åndarn baibarn soinsa pasrtirt da mittartage zo vuaz vo Lusérn pitt zboa zumman attn zikklstà un soin gānt nidar pa Las singane zo machanen koràdjo un zo vorgèzza di fadige. Gerift azza soin zo Kalnètsch hâmsa gevânk in treno un soin gānt zo vorkhóava di sbemm affon platz – piazza delle Erbe – ka Tria. Sèmm hatten gepitet di “Povola” boden hatt abegenump di sbemm zo vorkhóavase. Di sbemm vo Lusérn soin gest di earstn boda soin khent abegekhoaft, di laüt soin khent in aldarvrüa zo vennase pazaitn. Speràrbar azta di guatn bregalde vo Lusérn prengenaz groaza sodisfatzióng un an bege zo halta lente di traditzióng. Ma vor mi iz an okasióng zo reda azpe biar pitt moin nevodo o, un iz schümma seng ke dar vorstéat allz un redet a par a bort azpe biar o.

Walter Nicolussi Paolaz

Vorgånnate zaitn

Dar izta draugebest sa vo ettlane tage ma dar hattze nonet gehatt provàrt alle un innzalt hattar gehöart ke an lestn hebatarzen dartånt.

Sichar, di zait zo mögada draustian iz nèt gebest vil ombrómm dar hatt gehatt åndarz zo tüana, di arbat earst vo allz, ma baldar hatt gehatt an minùtt hattzen gevàllt tüan nå in sèlln altn ordénjela bodar iz gebest guat zuarzosåmmila.

Dar hattzen auvargenump un ågeschaugten, un zèrte izzar gebest guat åzozüntase un zo nützase o.

Zo khödaz djüst, hattar njånska gebizzt er biavl dar hattar gehatt gekhoافت in di lestn djardar, ma daz sèll bodar hatt gehatt in di hent est, sèmm in da schümma un naïge bérkstatt bodaren hatt gehatt auzgezoget, iz sichar gebest ummaz von eltarstn un von pestn gehaltet.

Schümma sbartz, pitt soinar khlumman glentzeganten silban kornis alla uminùm un pittn sèlln engen längen botüla boda auvar soin geventzart a puzzle atti saitn, ke drukhanse iz gebest sovl azpe khearn bidrùmm in di zait vo boaztma nèt biavl djardarn.

Ja, ma möchtz khön, 'z hatten pròpio gevàllt.

Daz sèll boden hatt gelokht daz meararste vo alln, in abas bodarsen hatt gehatt gesek sèmm attavorå atta naïge televisióng, bodo hast gemök åschaung atz alle di saitn un bodadar hatt gemacht seng di sachandar ke da soindar vürkhent azpe bar, iz gebest dar disenjo von genagate öpfl boma hatt no gemök seng, seànska azzar iz gebest allar gekratzt un schiar abegebissit vodar zait, atta hintar sait von ordénjele.

Dar hattz bol gebizzt baz dar hatt geböllt muanen dar sèll genagate öpfl, un åna zo pensàrada drau zboa vert, vordase berat gemacht vür epparùmmaz åndarz, hattarz lai bahémme gekhoافت.

Est, izzar gebest gevånk z'sega bedar berat gebest guat zo ziaga auvar eppareppaz vodar elektronische sint von ordénjele, eppaz boda sichar iz no gebest lugàrt inn drinn, geschribet un vorgèzzt in di sèlln altn *microchips* un vor ditza vorlort in di fitzan vodar zait.

Dar hattz gehatt ågehenk in an naüng aparàtt bodar hatt gehatt gekhoaft a par månat vorånahì un, vor baz da håmen gehatt khött, boda berat gebest guat zo graba asó in di tiavan un auzzodrukha asó gerècht allz bazda berat gebest auzzodrukha, ke von sèll ordénjele hebatar auzezoget di seal von sèll bodaz hatt gehatt inventärt o.

Gevånk azpe dar iz gebest vo alln disan pensiare, hattar njånska gebarnt ke allz in an stroach dar aparàtt hatt ågevånk auzzodrukha alla darsòrt: nümmar, lettarn, pümbela, rigela, hërtzla, kraützla, allz a geämaza ke njånska a hailegar berat gebest guat zo vorstiana bazzez hatt geböllt muanen.

A sachan però iz gebest sichar, allz daz sèll geschraiba, azmaz hettat gemak hoazan asó, iz gebest gestékht inn drinn in di sìnnt von ordénjele.

Zboa drai minùttn spetar, balda dar aparàtt hatt gehatt verte zo gülla auvar allz daz sèll gespùal, izzar darstánt z'sega ke, an lestn, allz ditza gebämbla hatt gevånk lem un attavorå soin oang soindase zuargemacht ettlane varm boda laise laise izzen vürkhent ke da hám gelicht hèrta mearar in hümpl, in pérng, in èlbarn, in bisan, in laüt un in a khutta àndarz geplèttra bodar nét iz gebest guat zo darkhénna ombrómm eppaz asó hattarz próprio nia gehatt gesek.

Ma 'z iz nét gebest verte, darzùar in sachandarn bodar hatt gemök seng un bodar hatt schiar darkhénnt, soine oarn hán ågeheft zo höara ren o.

A röakatz saurez geréda boda sichar niamat berat gebest guat zo vorstiana un boden hatt gehildart inn drinn in khopf sovl bedaren hettat gehatt in platz von khléchl vonaran klokk.

...

Di sunn iz nå gebest zo giana oine un er iz nå gebest zo lüsna, no an åndra bòtta, daz sèll augerüdate geréda un zo schauga å, disa bòtta schümma groaz, atta naïge televisióng, di sèlln laüt ågelekk a puzzle stråmbat, ingevest pittn schinkh un pitt gesprèkhlate hudarn gedjukht obar in aksln auzodekha in rukkn un in vorå laip, gerüsta vo vor djarhundartar, bodar hatt gehatt gesek lai at alte pildarn in da Uantzege Gåntz Groaz Bibliotèk.

Dar hatta gehatt gelekk ettlane bochan zo khemmasanda drauz, ma an lestn hattar gehatt darvért ke da sèll alt zung iz abegeståmmt von an altn taütschan stokh von zungen "indo-europee" un ke da hámse gehatt geredet in biane biane laüt, in khlummane lentla vorlört atti pérng, boaztma njånska biavl zait vorånahì.

Da sèll zung hatt getrakk hintarbart in di zaitn boda di laüt hám no geredet boaztma njånska biavl tausankhtar zungen un, hattar o darvért, boda iz no gebest dar "gugl" boda hatt gehatt djüsto ågeheft zo provàra di earstn timmegen automatischen übarsétzungen.

'Z izzen khent zo lèchla un zo schüttlta a puzzle in khopf attn sèll pensiaro.

Est, haüt zo tage, alle di laüt vorstian allz, ånka azza ren hèrta mindar ombrómm zo khöda eppareppaz nütztma liabar di bortmaschì boda lai schikht daz sèll boma sait nå zo pensàra gerade in hirn von mensch boma hatt åzoreda, un di lestn modéln boda soin djüsto auzkhent soin gebest gemacht asó gerècht ke ma hattz njånska gebarnt zo habase.

Dar iz nå gebest zo nützase er o soi naïge bortmaschì, zo reda, azmaz hebat gemak hoazan ren, pitt soinar tschellen, a profesóren vodar Hoach Obaruniversität von Lånt, un soine pensiare soin nå gebest zo loava bahémme azpe 'z liacht un gestékht azpe di sardëlln in di *IperWideNet* antånto azza se zboa hámse gemök seng sovl besa beratn gebest sèmm ummaz attavorå in åndar.

Dar hattar gehatt aukontärt von ordénjele un vo allz daz sèll boz hatt gehatt drinn, von laüt, von pèrng un von èlbar, un an lestn hattar khött von geréda o, un baldar hatt gesek ke at ditza hattzese gemacht mearar kurdjósat, hattarsar gelazzt höarn un soinsase gelekk pittnåndar zo lüsnaz schiar åna zo atna, ombrómm da hám nèt geböllt vorliarn njånska ummaz von sèlln ungekhennatn börtar.

Lüsante daz sèll geréda, soi tschellen, ke di hattzanar auzgekhénnt sichar mearar baz er, iz darstånt sovl beda sèmm attavorå beratar zuar gemacht allz in an stroach dar Hailege Peatar pit soin baiz lång part un, balza hám gehatt verte zo lüsna, hattze schiar nèt gevunet di börtar auzokontära da groaz bundar boze hatt gehatt bokhénnt höarante bazze hatt djüsto gehatt gehöart.

Sihatten asó augeroatet von lestn àrbatn bose iz någebest durchzovüra pittnåndar pit åndre profesördar un boda hám inngevånk daz alt geréda vonaran bòtta un daz sèll boda iz gebest drinn in pluat un in saft von mensch un boda alle di laüt trangen nå vo balza bortn un hintarazzan in khindarn balza gian, gelaich azpe 'z az hám gehatt gevånk seåndre vo soin altn.

In zboa börtar, daz sèll bosa soin någebest zo venna, un boda hettat geschremphazma hatt gehatt darvért von mensch durch alln in zaitn, iz ke di muatarzung boma lirnt ren balma sait khlumma geat zo bèksla in DNA von mensch sèlbart un vor ditza khemmatze vürgetrakk vo djeneratziong in djeneratziong, von vatar un vodar muatar in khindarn, un asó vürsnen.

'Z hatt geböllt muanen ke balamång azta a khinn aubakst, iz nèt lai dar laip boda khint gröazar un bèkslt pittar zait, ma 'z bèkslnða o di burtzan von lem sèlbart, gianante nå in sèll boda 'z mensch tüat, khütt un lirnt.

Dise börtar, ånka azzar an earstn hatt gemacht fadige zo vorstianase gerècht, hámén gedjukht alln untaranåndar ombrómm nimmarmear hebataren vürgestèllt ke a zung berat gebest asó starch zo soina guat auzzobèksla in saft von lem von laüt.

...

Dar hatta drau gehatt pensàrt da gántz nacht, un vor ditza hattar gehatt geslaft malaméntar, ma dar izta nèt gelånk zo vorstiana ombrómm si

hattzen nèt geböllt khön un hatten lai gehatt gelazzt di sèlln zboa börtar geschribet bahémme attn elektronische zettl.

Di hattze njånska gemacht vennen baldarse hatt gesüacht, apòsta, hattar pensàrt, zoa nèt zo möchanen spiegärn vo baz si hatten geböllt bokhénnen in aldar vrüa, un pròprio vor ditza hattar vorstånt ke dar hebat nèt gemök vorliarn in sèll trèff.

Est hattarse gehatt sèmm attavorå, soi tschellen, gesotzt in da schümma stube von kuartiaro bose hatt gehatt gekhoافت a par djardar voränahì balze iz khent z'arbata sèmm in da groaz statt, un balse hatt ågevånk zo reda, hattarz lai gebarnt vodar stimme ke di hatt gehatt eppaz bichte zo khödanen, asó bichte ke di hattzen nèt gemök schraim, un innzalt hattarse schiar gevörtet vor baz dar hettat gehöart.

Si hattz hergevånk vo baitom un hatten bidar auvargezoget von studje bose iz nå gebest durchzovüara in di lestn zaitn, vo baz dise studje hettatn geböllt muanen in gesüacha über 'z lem von läut, vo alln in sachandarn boda berathn gebëkslt darnå in sèll bosa soin någebest zo venna, un asó vürsnen, un an lestn, balse hatt gebarnt ke di hattz gehatt gezoged kartza lång, hattzesen khött: drinn in soi DNA hattma gemök seng hoatar di tritt vodar sèlln altn zung bosa hâm gehatt gelüsant pittnändar a pizzle zait voränahì!

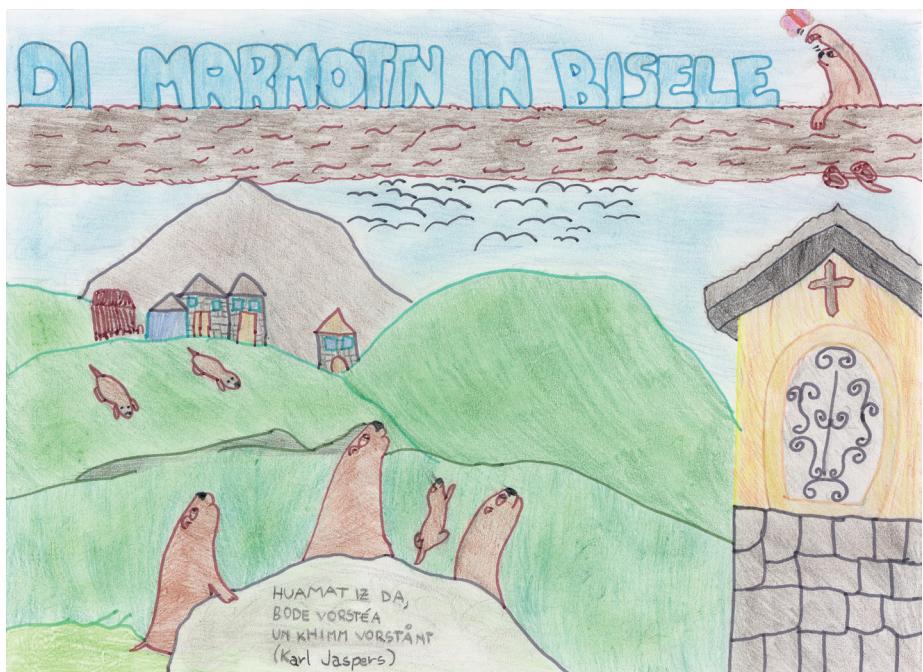
Di sèlln börtar soin gebest azpe a plitzegar in pon von bintar un höarantese izzen augkhent di hennehaut un izzen schiar darstókht 'z pluat durch pan gäntzan laip, un daz earst sachan bodaren iz någevorst sèlbart baldar laise laise iz bidar auzdarläichtet, iz gebest bia 'z möge soin auzgevàllt.

Dar hatt gehatt khummane gedénkh vo soin altn boda hâm geredet an åndra zung un no mindar "da sèll" alt zung, ma daz sèll boda soi tschellen hatten gezoaget un bodar hatt gehatt sèmm untar di oang, hatt auzgeschittart alle di zbaivlar.

'Z iz gebest hoatar azpe dar hümpl gekhert von obarbint darnå in an schaülan temporàl ke, gianante hintarbart, berbillbizzan vo biavl djeneratziógen, eparùmmaz von soin altn hatt gehatt higetrofft pittn sèlln ungekhennatn börtarn.

Un est, lüsnantese no an åndra bòtta, hâmsen neméar parìrt asó grôbe un röakat azpe di earstn vert bodarse hatt gehatt gehöart, da soinen vürkhent square süaz un iz schiar gebest sovl bedarse hèrta hebat gehatt innzalt un besa hebatn gemacht toal vo imen sèlbart durch soi gäntze lem.

A sachan hattar o gehatt hoatar in sinnt, vo sèmm vort, un vor alle di tage boda berathn khent, hebatar gesüacht soine burtzan, hintarbart, gianante nå in darrüdatn un boneblatn staigela von vorgånnatn zaitn.

Di marmòttn in Bisele | Samantha Nicolussi Rossi | categoria scolari

Moine sie un moi nona zo pèrge | Mattia Nicolussi Rossi | categoria scolari

Tönle
Bintarn

62017201

Maria Teresa Nicolussi

A khlumma stördjele von balt

Da sèll bòtta sèmm pinne gånt laise laise durch pa balt. 'Z hatt getöslt in sèll abas un iz gest khalt, ånka az no iz gest summar.

Bintsche zait spetar hånne gevuntet a khlumma haüsle pittnan tunkhln tach.

I hån offegetånt 'z türle un pinme ingezoget tschërm. I pin gest toat müade un pin lai intschlaft.

Allz inan stroach hånne gehöart tritt bodase nemparn un åna zo barnazan pinneme gevuntet untarüber in an tunkhln platz. I hån nèt vorstånt bazta vüriskhent, ma i hån gemak schaung auz panar khluft un hån gesek 'z gras, hoache väuchtn un a par puachan. I pin no gest inn in balt un pin khent geslöttart duch un her. I hån gespèrrt di oang umbrómm i hånme gevörtet.

Allz inan stroach epparümmaz hatt offegetånt a lukh un hattme auzgeheft. A votze vonan khinn hatt khött: "Cosa elo papà?,"

Zboa grøbe vingar håmme auzgetzoget von moi schümma löchle un håmme gesmèttart danidar. Da pinne gerodlt nidar panar renn un pinme augehaltet au panar burtz vonar vaürcht, senó berate furse gånt fin nidar in tal. I hån gemunt stèrm; i pin gest augemèkket af alle di saitn. I pin no gestånt sèmm vest a baila, furse in gåntz tage, fin azze hån gehöart allz stille.

I pin gest hummare un hånmar gemocht süachan a haus un asó hånneme bidar gemacht aftn bege un laise laise pinne gånt vürsnen, fin azze bidar hån gevuntet a nägez haüsle, disa bòtta pittnan baizan tach. I hån bidar offegetånt a türle un pinme ingezoget vor di nacht.

Sèmm pinne gestånt a långa baila, fin balde hån gehatt augevrèzzt
daz gåntz haüsle.

Hasto vorstånt ber i pin?

Di laüt boda gian in balt zo süacha sbemm khennenme gerècht un
bizzan berde pin.

Sabrina Mosele

Dar béata

I mage nèt spiegárn bazzez iz dar béata,
soi sinn iz drinn in di stille.

Dar béata iz dar tschell bodade nèt lazzt,
boda, trotzat, khintar nå in di stöll.

Du lebest nèt in béata,
du geast durch imen.

'Z iz a bege in di nebladar,
bodo nèt sist in åndar rånt.

Dar béata iz a libar,
du lesten un lesten bidar.

'Z iz a sbartzar prunn,
boda nèt hatt pon.

Dar béata iz a gelóava åna vért,
boda auhaltet raum un zait.

Dar béata nempartze asó vil,
ke dar iz lai doi, privàtt un tiaf.

I mage nèt spiegárn bazzez iz dar béata,
ma i boaz ke 'z iz 'z gepàita zo kheara bidar zo entrùamase.

Mattia Nicolussi Rossi | categoria scolari

Khindar gebìaga (ninna nanna)

Slaf pòppele slaf,
di måmma iz vort na gras,
dar tatta iz vort in Pömmarlånt,
un 'z Pömmarlånt iz argerånt,
slaf pòppele slaf.

Samantha Nicolussi Rossi | categoria scolari

Khindar stördjela (filastrocca)

Hitte hòtte
cavalotte
hoazt moi ross
alle di mòrgan
au aff di post.

Pitta grela
hoazt moi henn
alle di mòrgan
au att di penn.

Krumpa horn
hoazt moi khua
alle mòrgan
au att di Boan.

Sabrina Mosele

Zbisnen doin pensàrn

Mach a migele platz doin pensiare,
an khlumman platz, nèt atti mitt,
åna kartzana fadige.

Edl böllate innkhemmen.

Von alln in plètz
est sèmm böllate stian,
an minùt alùmma,
in khlumma platz,
zbisnen doin pensàrn.

Tönle
Bintarn

72018201

Matteo Nicolussi Castellan

Di baibar vo dise djar

Di nona Maria kontärt, vil vert, ke balse si iz gebest gântz khlumma, izta gebest in lânt vo Lusérn a geschéft. Di padrünen iz gest di “Stumpfa” un, pitt irn, in soi haus, hatta gelebet di Consolata pitt soin männ. Se hâm gemacht ’z proat asó guat ke di khindar, alle di mórgan, soin gânt zo khoavazan pitt a par biskött zo traga ka schual. Dar maistro “Sanòla” iz nét gebest asó kontént un hatt hèrta gebrunlt: “Ma schöllat nicht èzzan ka schual”.

An åndarz baibe vo disedjar iz gest “Dar Gabanòtt”. ’Z iz gest a bravata khöchen boda, meararne vert, iz gânt zo khocha vor in aff don Gioacchino. Di baibar von lânt hâmse gerüaft “di Komàre”, di sântola vo alln in khindarn un sa hâmse gehaltet alle gearn.

In a zait asó sber, di baibar hâm gearbatet vor alle.

Meararne åndarn hâm gemacht sbere mistiarn; in balt nå in holtz vor in bintar, in herbest nå in sbemm un in hennepern, auz pa èkhar, nåsetzan patâttn un khabaz fin untar in krôtz, gezüglt khindar un geputzt di haüsar.

Auz pan bisan nå in höbe, voll di stèll pitt vichar (khüa, sboi, hennen un konédje). Di baibar hâm getånt allz un Lusérn iz gest voll pitt lem.

Arianna Anzalone

Di bëlt iz in kriage, ma niamat magar vortnemmen in lust un in koràdjo bose vinnt zo borta aniaglana bòtta, vo naügum

---

Djenàro 2011

I hân 10 djar un lebe in a khlumma lentle. Alle tage geade ka schual. Haür gevalltzmar vil, i hân gelirnt schraim gerècht, un schraim iz eppaz bodame macht luste. Fin vert pinne nèt gest guat zo lega afte kart bazze hân gehatt in khopf, di börtar soinmar inkânt tra dar vedar un in földjo, haür anvétze pinne guat z'schraiba pròprio bazze bill khön, ne mearar ne mindar. Dena hânné gelirnt lesan bahémme, di börtar loavamar vorå in oang un trangme in ploaz plètz bode nia hettat pensàrt z'segä: i gea afte pèrng un nidar züntrest in mer, au afte stèrn un umme di bëlt in an tage alumma. Datz abas, balde pin in pétt, di mâmma hoket hèrta: "Darlésch 'z liacht, ke mòrng soinsa mindar au z'stiana". Alóra darlésche lai bahémme, dena, balde höar ke si spèrrt di tür, zünite å a khlumma liachtle bode hân aftn komodi, a sölla timplz liachtle ke 'z laüchteget lai di börtar aftn libar un nicht åndarz, ma vor mi iz genùmma. Dar tatta geat z'schlava spetar, er schauget å di televisióng, furse iz pen daz sèll bodar iz hèrta traure, 'z soinda zérte schnebIndar drinn in da sèll skattl...

Lentz 2011

Haüt dar tatta iz allar adjitårt, dar iz gekheart bodrùmm vodar arbat un hatt lai agetzüntet di televisióng. Dar vitschilt zuar dar mâmma un khütt: "Z izta air vo längez. Di laüt bölln khön bazza pensärn, di djornéln bölln schraim bazza bölln khön un est soinsa alle stüfo z'stiana pinn khopf gepükht, in di statt soinsa sa alle in platz ombrómm da bölln vort traim in vorsitzar". I vorstea nèt gerècht bazzez bill munen, allz ditza, ma dar air von längez izta alle djar, un i khü boll bazze bill, un est pinne guat z'schraibaz o. Ma bar bizzanz, di groazan soin hèrta a pizzle komplikårt!

6 von ditzémbre 2011, mòrgas

Haüt di mamma hattmar khött ke 'z iz pezzar azze nèt gea ka schual, dar tatta iz gânt z'arbata ma furse beratz gest pezzar azzar stea dahùam

er o. Si geat durch un her un redet aftn telèfono laise laise, i pin nèt guat zo höara bazze khütt, ma si hatt roat di oang un zittarnar di hent. I vörtme zo vorsa eppaz, furse iz pezzar azze sbaige, un alora schraibe.

Est di mamma zittart azpe a loap in bint, un gaült azpese nia hän gehöart, si hetzeget un lugart in mustätz in a tuach, in alt tuach vodar nona.

I sbaige un sitzme nåmp irn, ma si sikme neânka.

6 von ditzémbre 2011, datz abas

'Z iz zait zo giana z'slava, di mämma vor da earst bòtta in moi lem, schikhtme nèt, alóra geade alùmma, un pin liacht getzüntet, lese.

Laise laise, khintze zuar moinar khämmer, i höar di tritt; si tüat offe di tür un khint zo sitzase aft moi pett: "Lusan bela, i muchtar khön a schaüla sachan, da hám inngespèrrt in di khaich in tatta, 'z soinz di männen von vorsitzar, dar hatt geredet kartza vil..."

Miar vallmar di bèlt aftn khopf, i vorstéa njánka bazta iz sutzédart, i boaz lai ke moi tatta iz in prisòu un i magen nèt seng, hoint abas, zo gebanen in khüss vodar gutanacht.

I hebaten neméar gesek, in tatta, un di mämma hatt nonet verte haüt di zeacharn zo gaüla.

8 von djenàro 2012

Di mämma hatt vorkhoaft allz daz sèll bobar hám gehatt, pettar, dekhan, möbl, moine libadar o, si hattmar lai gelazzt in libar von püable boda lebet in di stèrn, in uanzege bode hän gemak leng in moi valisle un bode bart haltn fin azze lebe, ombrómm 'z iz a geschenk von tatta.

Haüt, in aldar vrüa, saibar partirt pittar koriara boda geat in di statt un vo sémm vort, pittn tréno, bartbar gian in Libano, asó khütze di mämma. In Libano khennen gerècht, i hän gelest an gantzan libar aft ditza lánt, vor ditza gibe di hánt dar mämma un khüdar: "Vörte nèt, du stea hèrta nåmp miar ke asó vorliarbaraz nèt".

"In Siria lazze moi lem", hattze khött laise laise, pittar votze boda hatt gezittart, di mämma.

30 von djenàro 2012

'Z iz nèt gest dèstar rivan in Libano, da hámaz njánka geböllt lazzan pasàrn in konfi. Bar soin gestånt vest ettlane tang un hám geslaft aus nå in aisanbege, ma a fòrtza zo kontàra au in soldàn allz daz sèll bode hän gelest vo soin lánt, alméno i pensàr vor ditza, hâmsaz gelazzt vürgian.

Est saibar da in an tendù pitt ploaz siriè, alle bölln gian vort, niamat boazt bo 'z bart gian zo geriva.

Sichar ke aftn libar, ditza lánt iz nèt gest asó schaüla traure.

I però vörtme nèt ombrómm i boaz ke in valisle izta moi libarle pitt a püable boda lebet in di stèrn, azze propio neméar boaz baz zo tüana, rüavez az khemm zo nemmanaz, mi un di mämma. Afte stèrn izta furse moi tatta o.

12 von ditzémbre 2012

Bar soin in Grètscha, gerift aftna bark boda hatt gebakklt in mer.

Vor da earst bòtta pinneme gevörtet zo vorliara di māmma un alóra hānnar gehaltet starch di hant. A bòtta hānne gegaült o, ma i hān lai augehöart pensàrante att moi tschellele von stèrn.

Balbar soin gest nāmp dar earde, a groaza bark izzaz zuarkhent un hattaz ágepuntet. Dena hattzaz getzoget fin afte earde. Sèmm soinda gerift vil laüt agelekk roat, ma aftn rukkn, anvétze baz an viartl mā, hāmsa gehatt a kraütz.

24 von ditzémbre 2015

'Z soinda pasàrt ettlane djar, vodar lestrn bòtta bode hān geschribet. Est hānne viartzta djar un miar parìtzmar ke 'z izta pasàrt a lem. Bar soin gānt durch lentar bode njänka nia hān gehöart nominärn, bar hām gekhent ploaz laüt, guate un letzarne, bar hām geschlaft in pa beldar, auz pa bisan, in baràkkng un in alte albèrge pittnan apòrt alumma vor alle, bar hām gelacht un gegaült, ma i hān nia gelazzt di hānt vo moinar māmma, un nia pinneme vorgèzzt von tschellele au afte stèrn, boda furse macht kompanjia moin tatta.

Est pinne in Taütschlänt, da habar a haus un moi māmma arbatet. I gea ka schual un schraibe, 1 schraibe hèrta gearn, ma vodar Siria pinne nèt guat z'schraiba vil, ombrómm dar földjo darnéztze pit zeacharn, un dartzèrtze.

I les no vil, aniagladar libar iz a lem mearar zo leba, naûge laüt zo halta gearn, plètz z'sega. Dar liabarste però iz hèrta dar sèll von püable in di stèrn, dar Khlumma Printz, bode hān persin gevuntet geschribet in an alta taütscha zung, da in a botégle, lugàrt in untar an hoff, in di statt vo Hamburg. I pin darstânt zo höara ke in Beleschlànt rensa a taütscha zung, alóra, hānne pensàrt, se o soin zuargånt vo fremmege lentarn, bar soinz nèt lai biar boda gian übar di bëlt. I khü ditzt ombrómm 'z hattmar beagetânt in hèrtz, balda, in Beleschlant, a mānn, pitt zorn, hattmar zuargehoket: "Dar sait da zo vrèzzanaz abe 'z proat, kheart bodrùmm in aür lānt, bar böllnaz nèt, un azzar nèt geat vort alùmman, gebaraz väür in di barakkn bodar lebet!".

I hânnen ágeschauget ma i hān hintar gehaltet di zeacharn, dar izzaesen nèt meritârt z'segame gaüln, un asó pinneme lai gekheart aft d'åndar sait un hān geschbiget.

I hettaten geböllt khön però, ke i kheatrat boll bodrùmm, in moi lānt, un moi muatar o, sèmm hattze gelazzt a gántzez lem, ma moi lānt izta neméar, 'z khint argemèkket alle tage von granàtn gedjukht vodar gántzan bëlt. Berbilbizzan, furse an tage, balda di granàtn bartn auhöarn zo distrüdjra, furse in sèll tage moi māmma bart bidar mang vennen soi lem, un i pitt irn.

Lusérn, 24 von ditzémbre 2015

I pin a diarndle vo vüchtza djar boda lebet atz Lusérn un hatt gelest doi stördja. I vorstar vortzàing vor daz sèll boda hatt khött daz belese

mentsch. I o pin beslesch ma i hettat gearn getoalt moi proat pitt diar. I billdar o khön ke doi lem gedenkhmar vil di stördja vo moinar bisnóna. Si o iz inkånt von lånt untar di granàttn, 'z djar 1915, un si o iz vortgestánt vil djar. Soi vatar iz khent geschikht zo kriaga aftn front, un si, alle abas, hatten gesüacht in di stèrn, ma si hatten nia gevuntet.

An tage però, allz izzese gemacht verte un si, pitt soinár muatar, hatt gemak khearn bodrùmm. Da izta nicht mear gest, ma a puzzle afte bòtta hâmsa bidar allz augemacht. An tage, züntrest in bege, hattze gesek soin tatta bodar zuarizgånt: dar iz gest bidar dahùam er o.

Èkko, häüt i kontàrdar ditza un lebe in patze in lånt vo moinar bisnóna. I auguràrdar zo maga khearn bodrùmm du o in doin lånt, zo venna doin tatta un, an tage, zo lesa bazta schraibet a khinn vo doin sunn, boda bart lem in patze in Siria un bart kontàrn doi stördja, azpede pinn nå zo tüana i pittar stördja vo moinar nona.

Di stördja kheart, alle möchatnsen gedénkhan hèrta.

Samantha Nicolussi Rossi
Istituto Comprensivo Folgaria, Lavarone, Luserna
Scuola secondaria primo grado | cl. I

Di röasla

Schümmane röasla
von långel
baize, roate un plabe,
khent bahémme umbrómm
'z iz schade,
hèrta z'sega baizan snea
bobräll bode gea.
Schümmane bòkkln,
gele, ròstate un violate,
plüant auz pittar sunn
von summar,
asó pittar hitz
mage gian vil ummar.
In balt, vinnaz o
gianante nå aürn gestånhk
un asó mache an schümmman kråntz

**Mattia Nicolussi Rossi
Istituto Comprensivo Folgaria, Lavarone, Luserna
Scuola primaria primo grado | cl. III**

Di spilela vo dise djar kontàrt vo moin altn

Dise djar atz Lusérn di khindar hám gehatt bintsche gespila.
Di diarndla hám gehatt di trütlä gemacht pitt stratzan.
Di püabla hám gespilt pinn ring von heart loavanten ná pinn
aisan, hèrta von heart.
Daz meararste hámsa gespilt pinn tschellela:
zo lugàrase, pinn palù, pinn khnöttla, pinn mèrmarla odar zo springa
pittar kubl.
Pan bintar soinsa hèrta gánt pinn slit un pinn skin,
pakkante alumma in bege.
Dise djar soinsa gest in mearar khindar un vor mi hám
gespilt pezzar baz biar bobar hám alla dar sòrt.

Giada Nicolussi Galeno

Di stòrdja von Giovanni

Ziz gest dar snitt mānat, khödante pezzar iz gest atz 18 von snittmānat von djar 1990: a schümmadar tage pittar sunn, ummandar von sèlln tage boda, atz Lusérn, dar hüml iz asó hoatar ke ma mage squase spetschärnse un ke du vinnst njänka a bolken nützante an kanótschal.

Di Laura iz gest nå zo giana zo macha a khearle pitt soin naüng rat, bose hatt gehatt gevånk geschenkht balse hatt kompirt di djar, bintsche tage vorånahì.

Si hatt postart an vuaz affn pedàl un dena hattze gemacht an sprung zo riva attn åndar un lai dopo izzese postärt affon sitz. 'Z hattar gevallt an hauf sitzan asó atz rat, asó azpe di kampiü vo ciclismo boz parirt ke, anvézte baz zo sitza aftz rad, giansa zo ross.

In sèll mittartage di Laura hatt gehatt pensärt zo macha a schümmanna khear: au pa Plètz, inn in di Obarlaitn fin attn Krodjar un dena nidar in Bisele, au fin aftn Monte Kukko un bidar nidar, a schuümmanna pontàr fin in lånt. 'Z hattze pròprio auzgezalt pittar selln sunn un da sèll hitz boda atz Lusérn izta lai biane tage aftz djar, mochatma stian daz meararste boma mage in di natür: stolante anìaglan åmplikh zoa zo tragasen inn in hèrtz in di längen bintartage pasärt ingespert dahùam odar ka schual.

Si iz gest partirt vo biane, balse hatt gehöart ke si macht fadige zo ziaga in atn, alora hattze getrunkht a slüntle bazzar un hatta drinngètt gianante au padar pontàr von Krodjar. Apéna gerift, izzese augehaltet un gesotz inn in balt zoa zo lüsna pezzar soine rumör un zo stola soin guat gesmåkh. A pizzle spetar hattze gesek rivan, auz vodar tünkhł von balt, a mensch bodar zuar iz gånt: vor an momént izzese gevörtet ma subito hattze gedénkht bazta hatt hèrta khött soi nono: "ma mochtze nia vörtn vo berda zuarkhint pinn khopf hoach ma von sèllnen boda stian vort bait un machan fenta vo nicht".

Asó di Laura hatt gepitet, vest, z' sega ber 'z izzese lugart hintar in sèll schatn. Dòpo a par minùtn, vo untar inar vaücht, izta auskhennt an altar mānn au pittanan huat affn khopf un an stèkh in di hent, bodar hatt

genützt zo trittzla pezzar afta malaméntar earde von balt. Dar månn hatt gegrüazt di Laura khödante "Salve" un dena, in da alt zung von soin non, hattar gevorst "Vo bem pisto?". Oh ja, atz Lusérn hattma hèrta gevorst asó, "vo bem pisto" billz müenan vo bem pisto dar sunn, odar di tochtar, vo belarn famildja khisto auz. Di Laura hattz gebizzt djüst, soi nono un soi nona håmar hèrta zuargeredet azpe biar un ånka azze si hatt nèt gekhånt ren, hattze vorstånt allz. Vor daz sèll hattze lai rispündart ke si iz gest di nevóda von Giulio Knapp, boda alle hám khött 'z "Gadjöffle" umbrómm dar iz hèrta ummar gest pinn ordénje in di gadjöff zo macha khlummane èrbatla in åndarn. Dar månn, anvétze, hatt khött ke dar hatt gehoatz Giovanni un laise laise, åna nicht zo vorsa, izzarse gesotz nämp dar tschovitt; dar hattar gevorst bose hatt gelebet un baz di hatt getånt. Di Laura hatten kontårt ke di soin hám gehatt geplündart ka Trinia balsa soin gest djung zoa zo venna z' arbata un ke est o stiansa sèmm pitt irn un soine zboa sbestarla un ke, ka Trinia, izze gánt ka schual.

Dar alt månn alóra hatt ågeheft zo kontåra baldar er o iz gánt ka schual, in di djar 1911...

Dar hattar kontår vodar taütschan schual, da sèll bodar iz gánt er un boda iz gest nämp in platz, in an altn haus pitt bintsche khåmmarn un pitt groaze tischan. Oh ja, 'z soinda nèt gest båkn ma tischan boda umanùm alle di khindar soinse gesotzt zo schraiba, zo lesa, zo macha konti, ma überallz, umanùm in sèlln tischan di khindar hám lai gelirnt an mistiaro: zo macha in khnotthakhar, in maurar odar in tischlar vor di puam un zo khemma bravate khnöpplar vor di diarndla.

Dar Giovanni hattar kontår ke imen hattzen gevällt gian ka schual un ke, ka herbest, izzar gest kontént: di sümmer vo soin khindjardarn soin gest luste inn in Bisele: 'z hatten gevällt spiln pinn tschelln antånto azza hám gehüatet di khüa un machan in khes pitt soin tatta, sèmm in kasèll von Galèn. Dena, in bimmåtmånat soinda gest auzolesa di patåtn: 'z hatt parirt a "rito propiziatorio": in di patåtn, in di schäulan odar in di guatn zaitn, aniaglana famildja hatt gelest bia 'z berata gánt dar bintar: hummrante odar èzzante pinn sèll golt argedekht vodar earde. Vor di zimbarn di patåtn soin gest sichar golt. 'Z hattze gehatt zuargeprenk a månn, boda niamat hatt gekhennt, in an schümmman tage von längez un alle hámse gehatt gekhoافت, kurdjósat z' sega baz naïgez sa hebatn gemak leng ka tisch z' èzza. Di stòrja von patåtn hattzen gehatt aukontårt da alt nona Tona, balda dar Giovanni iz no gest a khumma khinn; si hatten kontårt ke, in herbest drau, segante ke von sèlln roasan izta nicht gekresart un ke, ånzi, vil soin gest danidar un squase durr, alle di baibar soin gest in desperatzióng un hám gehoket ke sa soin khent gefréttet.

Di stòrdja boda dar Giovanni iz gest nà zo kontåra dar Laura, in sèll schümmman tages iz gest, anvétze, a traurega stòrdja; a stòrdja boda, alle di altn von lånt hám gehatt gelebet un getrakk in soin khumman un debln gedenkh: gedenkh vo khindarn boda, hám gemocht inkian in Boemia, pittn baibarn un pittn altn laüt, balda hatt ågeheft daz earst bëltkriage.

'Z iz gest a schümmendar tage, dar sèll o, un dar Giovanni in gest ka schual: 'z iz gest längez ma di männen un di baibar, anvétze baz zo setza di èkhar odar nà in holz, soinsa gest alle au affn fòrte; da soin gest sèmm mearar baz a djar: in khalch, in botüm; 'z aisan, in zement un 'z gehültz håmz gehatt geprenk di taütschan soldàn, auzomacha in groaz fòrte un di zimbarn, furse åna zo pensàrada drau djüst, hám gegòdart vodar sèlln gezàlatn arbat nåmp in haus.

Ma in an tage, balda iz gerift in platz dar sbartz auto von komandânte, boda hatt geschafft alln in männen zo giana zo khempfa, niamat izzese gehoart zo khöda ke dar fòrte iz gest a baige vor di zimbarn. Di männen, boda hèrtä soin gest gehenk soinár huamat, hám lai gemacht di valisan un soin partirt in biane tage; di bairbar hám gepepet vil, azpe sidar hèrtä di baibar soin guat zo tüana, un soin vürgånt pittn lem vo hèrtä, di bintsche khüa, di sbòi un di èkhar; in sèll summar håmsa gement azpe hèrtä 'z höbe, ma åna zo singa di altn kanzü vodar höbiat, umbrómm allz iz gest schaüla traure.

Dena, an mòrgan, balda iz gest nà åzoheva di miss, izta gevallt da earst granàt in lánt un, in biane zait, hèrtä pinn sbartz auto boda aromäi hatt geprenkk lai schaüla, izta gerift dar schaffar bodar hatt khött ke sa mochan lazzan 'z lánt. In biane zait alle di lusernar soin partirt, pittn bintsche geplèttra bosa hám gehatt, un soin gánt nidar pa Las zo riva fin zo Kaltnètsch bosa hám gepitet in trèno zo giana in Boemia. Dar Giovanni izzen gedenkht gerecht in sèll tage, 'z iz gest lai a pua ma lazzan soi haus, di vichar, di beldar, di bisan un in hüml vo Lusérn hattzen gehatt gezèrrt 'z hèrtz. Dar izzese gedénkht ke, dar hatt gesüacht zo halta di zeacharn, azpe di djüstn männen, antånto azta di baibar, pinnn petle in di hent, soin gánt vürsnen laise, squase håmsa geböllt stoln di lestn åmplikh vo soinár liam earde.

Sa soin gerift zo Kalnètsch in pon vodar nacht un sèmm håmsa gepitet in trèno bodase hebat gemoch vüarn berboazt bo: di khindar soinse gevörtet, sa hám nia gehatt gevånk in trèno; di baibar, boda anvétze håmen gehatt genütz apparan stroach zo giana ka Trinia zo vorkhoava di sbemm odar di pern, hám gesüacht zo kalmåra di khlumman khödante ke dar trèno iz gest groaz un schümma. Ma da sèll bòtta izta nèt gest zuargerift dar trèno vodar Valsugåna, dar sèll iz gest a trèno vor di vichar: boschitz, voll pitt mist un boda hatt gestunkht. Di pintar, åna maniara, hám gemacht ausitzan di baibar, di altn un di khindar, augehaüvart azpe 'z höbe atti tetchan un håmen gemacht nidarlassan daz bintchte geplèttra bosa hám gehatt, "zoa zo haba mearar platz" håmsa khött. Dar viàzo iz gest asó lång ke vil laüt hám pensårt z' stèrba in sèll vagù åna geèzza, bazzar un lai pitt an khlumman un hoachan vestarle boda hatt gelatt inkhemmen djüst in air zoa zo stiana lente. Dena, dopo an ungerivata zait, dar trèno izzese fermårt un ma hatt gehoart lai a starchez gereda: di pintar hám offegetånt di tür von vagù un sèmm boll, hattz parìrt ke innzalt soinda gest vichar bodase soin lai abegedjukht danidar pittn müan sinkh boda hám gesnattart vor in lång viàzo un pittn khopf boda hatt gemekkt asó starch peng in biane ossigeno bosa hám gehatt.

Di zimbarn hám gevorst bazzar, nèt geèzza ma bazzar: sa soin gest gebónt zo hummra ma bazzar atz Lusérn izzanda hérta gest un ántze, dar prunn von Kämp un dar sèll von Bisele, hám hérta gedjukht guat. Alóra hámsen gëtt zo trinkha un dena håmsase gevüart pinn karettin appar a lente bosa soin khent ospitårt vo famildje, provvisoriamente.

Österraich hatten gëtt a khöstle gëlt attn tage, zoa zo helva dar famildja bosa soin gest un zo leba. In dise famildje dar Giovanni hatt gelirnt djüst da taütsch zung bodar hatt gehatt sa gekhäüget ka schual. 'Z lem, in di sèlln lentla, iz gánt laise un nèt ándarst baz atz Lusérn: di zimbarn hám nèt gemacht fadige zo stiana nà in zaitn vodar Boemia, tage voll fadige, khüa, sboi, höbe un mist; propio azpe sa soin gest di soinen. Di baibar hám bidar ågeheft zo singa azpe biar nà in höbe, pinn hérz voll huamatbea un pin zorn vor soinar earde un vor soine mårnen boda soin gest nà zo khempfa a khiage umenicht. Dar Giovanni iz lai khent a pua un in biane zait, mearar peng in mångl baz vor di djar, hattar ågeheft zo macha khlummane érbatla pinn sèll bodar hatt gehatt gelirnt ka schual un asó hattar gëtt a hánt soinar famildja.

Dar summar iz lai pasårt bahémme azpe alle di sümmar boma ment 'z höbe, ma drentz um zo machaz dèrrn vodar sunn un dena lekmaz in di groazan lailechar zoa zo tragaz in di hütt vor in bintar boda, sèm in Boemia, iz gest sterchar baz in di huamat. Un di zimbarn hám boll darvérte bahémme bia 'z soinda gest di bintadar sèmm: defätte in earst von herbestmånat izta gerift, anìaglan profugo vo Trinia, a lettar von Ministero degli Interni boda hatt khött ke sa hebatn alle gemocht gian in di lager, "Campi di accoglienza". Dar Giovanni hatt gedénkht gerècht bia, in sèll mórgan, soi muatar hatt gegaült zeachan mearar zengrat baz di åndarn, lesante da sèll lettar un dena izzese lai disperårt pittar Giuseppina von Hanzlic, daz boemische baibe von haus, vorsante besa hebatn gemakk sèmstian; ma 'z iz nèt gest possibile. Dar Giovanni iz gest no a pua un hatt nèt vorstånt di disperatzlong vo soinar mårma ma dar hattze boll vorstånt baldar ar iz gesprunk von karett boden hatt gevüart in lager, hattar gesek a gánza fila baràkkn augemacht pitt holzt, ummana nà dar åndarn, geströbet in an groazan kåmp vorgèzzt von Gottarhéar un voll pitt tschokk: nazzar, gevroratar un buschizzatar tschokk boda inn hatt gelebet dar Giovanni un alle di Trianar fin balda 'z khriage iz gest verte.

"Ma disa, – hattar khött dar Giovanni dar Laura – disa iz anåndra stòrdja bodedar – un hattar khött pinn zeacharn atti oang – bart aukontärn an åndra bòtta, astose bill lüsnen". Di Laura, alóra, hatt khött vorgèllz Gott in alt mårn vor daz sèll bodarar hatt gehatt aukontärt: di stòrdja vo soinar stòrdja, vo soin laüt bose nia hatt gevorst, pensàrante mearar att di zait boda hatt zo riva baz att da sèll boda iz sa pasårt, azpe 'z iz djüst az sai vor di djungen. 'Z izta nèt, però, a pezzarna zukhunft baz da sèll boda in hèrtz hatt di stòrdja boda iz gest: di velar un di rechtn sachandar boda alle di tage di stòrdja gedenkhtaz.

Nirvana Pedrazza

Drai stördjela vo dise djar boda soin vürkhent miar un moin zboa prüadar

---

Dar müll un dar vingar

Daz sèll bode kontàr in ditza stördjele izzen vürkhent moin eltarn pruadar, boda iz vünf djar eltar baz i un alóra hattar gehatt acht djar. 'Z iz gest summar un atz Lusérn, nidar in di schual, izta gest di kolònìa vor di khindar. Z'schauga drau in khindarn soinda gest di monege un a par diarnen zo helvanen. Dise djar atz Lusérn soinda gest khummane aute pa beng, asó di khindar hám gemak khemmen auz von gart vodar schual un rivan attn stradù. Afta åndar sait von stradù izta gest 'z birthaus von Valantin. Antånto azta moi pruadar hatt gespilt sèmm nå in bege, izta gerift a månn pittnan müll boda hatt ummargetrakk 'z gehültz. Disar månn hatten khött: "Püable haltmar da in müll vünf minüttn ke i gea inn zo trinkhamar a tatza boi". Asó moi pruadar hatt gevånk di khnettnen von müll in di hånt un hatten gehaltet. Balamång izta vorgånt a baila zait un, segante ke dar månn iz nonet khent bidrùmm, moi pruadar izzese stufärt un hatt geböllt åpintn in müll pittar khnettnen in an tubo von bazzar boda iz gest sèmm nå in bege. Djüst azzar iz gest nå zo tüana asó, dar müll hatt gëtt an zukh pinn khopf un hatt gezoget asó starch ke dar hatten vortzonkärt in mittar vingar. Moi pruadar, allar darschräkht un voll pitt pluat, iz geloft bahémme kann monege zo vorsa hilf. Segane asó, pitt lai an halm vingar, ummana vo disan maistre iz sinamài darlächtet un umgevallt vo schrakh. Di monege hám lai gerüaft in dokhtur un denna hámsta geschikht apparùmmaz zo rüava ünsar muatar. Gerift azze iz kan ünsar haus, disa monega hatt gevuntet mi alumma bode pin gest nå zo spila auzzalt. Di måmma iz gest gånt zo nemma a faschi holtz un, bizzare ke si berat gestånt vort bintsche, hattzese gehatt fidårt zo lazzame alùmma. Alóra di monega hattmar gevorst bo 'z izta moi måmma, un hattmar kontärt daz sèll boda iz gest vürkhent moin pruadar. Denna hánne gevånk un pin gånt inkéng dar måmma au pa Ekk. Baldese hán gesek khemmen ar pa Kraütz, hánne gehoket: "Måmma, ai bahémme, ke a ross hatt vortgevrèzzt di hånt in U...! Saiz vo

schrakh, sais umbrómm i hân gehatt lai drai djar un hân nonet gekhânt ren gerècht, di börtar “müll” un “vingar” hâmar proprio nèt geböllt khemmen in sint! Höarante asó, di mâmma iz khent ploach, hatt lai molàrt di faschi holtz sèmm attn bege un iz nidargeloft in kolònia. Antânto izta gest gerift dar dokhtur boda hatt khött ke dar hettat gemocht trang moin pruadar in ambulatorio zo vlikhanen di ferida. 'Z vingarle hattmaz gevuntet in tage darnå, ma, ånka azmaz hettat gevuntet pellar, hettatmazen nèt gemak bidar ávlikhan azpe ma tüat häüt zo tage. Asó moi pruadar iz gestânt vor soi gântz lem pittnan halm vingar.

Daz hummarege khinn

Moi pruadar iz gebortet in bimmat. I hân gehatt acht djar un a halbez un pin gest asó kontént, seánka azze hettat geböllt az sai a diarndle, pinn lång har, zo magaz streln azpe a trut. Però an lestn izmar lai gânt gerècht az sai a püable o. Pan summar, balda moi pruadar hatt gehatt zen mânat, moi mâmma iz gânt, azpe alle di baibar, in balt nå in sbemm, un hattmar gelatt 'z khinn z'schaugada drau. In ta' vo häüt niamat fidâratze zo lazza a diarndle vo nöun djar alùmma pittnan khinn vo biane mânat, ma alóra soinz gest åndre zaitn un moi muatar hatt nèt gemak tüan åndarst, ombrómm si hatt gemöcht gian na sbemm zo vorkhoavase affon platz vo Tria. Asó, segante ke i pin gest a bravatz diarndle, hatzese fidârt un hattmar gelirnt allz basta iz gest zo tüana: darbékhanz, gemen z'èzza, ålengz, mudàrnz un tüanen nå allz. Si hattmar gelatt attn tisch vor in vormaz di milch inaran bòtza, un borbosà gepratet attna kertle un 'z fenndle, un i hettat gemocht leng di milch pinn borbosà inn in fendle un bermensen, un dòpo lengsen in bòtzle un gemsen. Asó hânnne hèrta getânt un di sòlito, dòpo gèzzt, moi prüadarle hatt geslaft fin azta di mâmma iz khent bodrúmm. In an tage però, dòpo mittartage, 'z khinn iz nèt gest guat zo vånga slaf un hatt neméar augehöart zo gaüla. I hân sugitârt zo biagaz un bi mearar 'z hatt gegaült, bi mearar i hân geschupft di biage, I hân gehatt sèmm 'z libarle von kantzüla von Festival di Sanremo boda moi mâmma hatt gehatt gekhoaft zo lüsna di kantzü per radio, unbrómm alóra televisióng habar gehatt khummana. Asó hânnne gesunk di kantzüla vo Sanremo, azpide hân gehatt getânt sa åndre vert. Ma di sòlito, dòpo in earst kantzü izzar hèrta gest intschlaft, anvetze disa bòtta hânnne gesunk un gesunk, fin azze hân gerift 'z libarle, un no pinne nèt gest guat zo darsbögänen. An lestn izta khent moi mâmma, alla gesbitzt un müade gerift, pinn zumman voll sbemm. Djüsto azze iz khent in pa tür, hânnne augenump 'z khinn vo dar biage, hânzar gëtt in arm un, alla darzürnt, hânnne khött: “Sea, doin sunn, est geade z'spila! Häüt hattar nèt geslaft, dar hatt lai sugitârt zo gaüla, i boaz nèt bazzar hatt!”. Di mâmma hatt genump 'z khinn in arm, hatt geschauget attn tisch un hatt khött: “Per förtza dar hatt gegaült! Sistoz nèt ke du haste gëtt lai di milch? Du hasta nèt drinnelekk in borbosà!”. Defâtti dar borbosà iz gest sèmm attn tisch. Daz arm khinn hatt gegaült vo hummar!

'Z izta inkånt 'z sboi!

Ditza stördjele izzen vürkhent moin khulumman pruadar baldar hatt gehatt noün, zen djar. 'Z iz gest herbestmånat un di khindar soin hèrta gest in vakåntza, umbrómm alóra di schual hatt ågeheft in bimmat. Atz Lusérn di khindar soin gest auz pa beng z'spila "punto mio", zo macha 'z hukarle, zo lavanen nå un åndarne spildar. Moi pruadar izzese gevuntet pitt soin tschelleta auzzalt in haus, in un auz pa stall odar in di bisan bosa hám gehüatet di khüa. A tiabas a bòtta soinsa gánt z'schüttla di froumpüam zoa zo stola di froumen – umbrómm åndarna frutta atz Lusérn khinta khummana. Moi måmma in herbestmånat iz hèrta gánt na sbemm zo vorkhoavase in fremmegen, un azta soin gest khummane sbemm, hattzeaugelest di hennepern. Si hattze gelekk in zboa zikkln un hattze geprenk humman pittn zikksta (zboa zikkln hennepern soin gest squåse driaitzeh kile), denna hattzese vorkhoافت in birthaus kan Baisan (Albergo Tricolore), un sèmm izta khent dar kåmion zo tragase vort zo macha saft. I pin sa gest groaz un hán gearbatet azpe kamariara au pa pérng. Asó moi måmma iz hèrta gest vil hergevånk un moi pruadar hatt gemöcht helvan in haus. Di måmma hatten gehatt geschaft zo traga zo vrèzza in sboi alle tage da mittartage. Disa iz gest a bichtega arbat un moi pruadar hattze gemacht gearn. Baldar iz gánt nidar pa stiage zo giana in stall, pinn gevrevèzza getoalt in zboa zikkln zoa zo magaz trang pezzar, 'z sboi hatten gehoart vo baitom un iz gest gántz luste umbrómm 'z hatt gebizzt ke 'z iz gest zait zo vrèzza. Vor "vormas" hattaren gëtt skòtta augemischt pitt grüschan un åndarz gevéntzra boden hatt gelatt moi måmma. I gedenkhme ke inar bòtta, az hatt gehatt verte zo vrèzza, 'z sboi hatten gelatt kratzan obar in hals vo moin pruadar un ma hatt gesek ke 'z iz gest allz kontént. 'Z hatt sinamài parìrt zo böllanen khön vorgèllz Gott. Ma boazt ke di sboi soin vichar intelidjènti: sa darkhénnen soin patrù un vorstian mearar alz ma magat munen. Nét umenicht lirntmase abezosüacha di tartufi untar dar earde. Però inar bòtta moin pruadar izzen vürkhent eppaz pròprio stråmbat: dar iz gest sovl hivorlört in soi gespila ke dar hatt gántz vorgèzzt zo traga zo vrèzza in sboi. Balamång, vo baitom, hattma gehoart krükn 'z sboi. Daz arm vich iz gest sovl hummare ke 'z hatt sinamài gehatt durchgeprocht in zou von stalòtt, iz auzgesprunk un iz geloft hi un her krükane. Dena moi pruadar iz bahémme geloft au, hatt genump 'z gevrevèzza un lai azzarz hatt getrak in stall, 'z sboi izzen nägeloft un iz bidar gesprunk inn in stalòtt un hatt ågeheft zo vrèzza azpe hèrta, allz kontént. Asó moi pruadar hatt bidar zuargespèrrt in stalòtt pittnan traf, zoa az 'z sboi nèt bidar inkea. Gott sai dank, allz iz gánt apòst asó, niamat hatten getånt bea un alle soin gest luste un kontént – 'z sboi o, almånsko no vor a drai månat. Biane tang vor Boinichtn, azpe ma usitårt atz Lusérn, habarda gemacht bürstn un lugånege vor di vairta!

Anna Maria Trenti Kaufman

Golt un rost

'Z izta a zait vor aniglaz sachan: a zait zo hicha, a zait zo lacha, a zait zo gaüla un a zait zo lüsna, lüsnen soi seal, lüsnen di natùr un lüsnen di laüt.

Balda auzvalln dise lestn sachandar, uminùm iz allz stille un schümma, un in uantzege khlång boma höart iz di musika bo da loaft in khopf un durch in gántz laip.

Höarn di musika iz a groavez geschénkh boda macht raichar di seal von mensch.

Ditza iz vürkhent in Frånz gesotzt atti Ekkela von Viatzo.

Sidar a baila zait, hettatar geböllt khearn bidrùmm in sèll platz. Sèmm izzarse gesotzt zo hüata di khüa, pittar nona boden hatt augilest toaln libadar atz kriage. 'Z hatten nia gevàllt höarn von kriage ma, nèt zo tüana letzez dar nona, hattar hèrta gelüsant. Un sèmm, hattar ágeheft zo lirna faivan di armonica. Sèmm att di Ekkela, hattar gehoart a groza patze. In sèll tage schaugante uminùm hattar gibarnit bia allz iz gest gebèkslt, groaze vaüchtn soin gest bobräll, un dar kampìgl, in an stroach asó bait, est iz gest a gántz khlummaz sachan.

Allz iz gest ándarst, sidar di zaitn bodar iz gánt sèmm pittar nona. In da sèll zait hattar gihatt zen djar, un est djardar darnå, izzar bidar zuarkhent von auzlånt.

In sèll tage gisotzt atti Ekkela alùmma, pitt soinar armonica un soin hunt, hattzen parìrt zo höara di seal vo soinar nona, sovl azze berat sèmm gesotzt nämp, bo da khütt: "biavl sachandar 'z soinda khent gisbiget in di djardar, un bettan sbern sakh bar hám zo traga zo riva an lesnt, un allz ditza zo sbaiga un zo halta allz lugàrt".

Pitt disan börtarn in soine oarn hattar giheft ázospila soi armonica, sovl azzarz tüanat vor di nona.

Asó azpe 'z izzen auzhent di musika, in da gelaìchege zait, soinen vürkhent alle di sachandar, nà un nà, asó azpe sa soin vürkhent in di djardar, baldar iz gibest a djungar pua vo zbuantzeh djar.

Azpe in an film, bidar, hattar gisek ke 'z iz gnt bint un snea. Alle di djungen hm gepitet in lest von djar zo vaira un zo singa koskrtto.

Di rst von Frnz iz gest schümma gepgtl un dar huat pitt ploazan varm: grmma, roat, baiz un gel iz gest obar in khast, boróatet zo soina ginützt.

Da sll nacht di djungen hebatn gitrunkht, gitntzt, givairt un gitnt ploazez, ombrómm vo smm vort, beratnsa gest mnnen,

Dar Frnz is gest a schümmandar hoachar pua, pittnar liachtegen haut, liachtegez har bodase iz gepkt attna sait in an groazan tschupp un pitt grazan stachan hent. Soi vatar, gistorbet a par djar vornahi, hatten gehatt hintargillat ettlane schulln un viar gesbistarn zo zgla. Aniaglaz mentsch vo zbuanzekh djar berat gest traure, ma nt dar Frnz, er iz gest a lustegar pua boda hatt gehatt gelirt ke, baldo hast gigalt alle doine zeacharn, mochstode khearn, ziangdar au di erbln un gian vr. In di schual er iz hrta gest dar peste, sovl hattar giredet ttsch azpe belesch, dar hatt gihatt an schümman khopf un vil prodjekte vor soi lem. Dar gröazarste iz gest dar sll zo puala un zo borata di Hilda. Baldar iz gest in soine arm hettatar gimak strm, aso vil hattarse gihaltet gearn. Di Hilda hatten gemacht lachan un hrta gehalteten luste. Si iz gebest da peste diarn von lnt, pitt liachte roatz, boritschlatz har, pitt khlummane lisan attn mosttz, un an schümman laip. Daz peste iz gest balze hatt gelacht: 'z iz gest sovl azpe balda di sunn khinnt auz starch un bahémme von bolkhnen.

Di Hilda hatt givlt alln in puam von lnt, ombrómm si iz gest luste pitt alln, un hatt gebizzt genu z'soina schümma un zo givlla. Poade soine eltarn soin gest gestorbet djung, lazzante hintar di diarn pitt a bolta pizzle glt, gibntt in Brasile bosa soin gebest vor lnge djardar zo arbata. Aso da djung Hilda iz gelbet alumma.

Durch in bintar, balz auz iz gest khalt odar 'z hatt gesnibet, in haus vodar Hilda iz hrta gest in schümma barm un o, da hattma gimak lüsnen musika, ombrmm si hatt gehatt an gramofono zuargiprenk von Ttschlnt. Vil vert, nidar pitt a par glesla boi un, au pittn richitigen kantz si un dar Frnz hm getntz pittnndar, un smm er izzese vorlrt in an ndra blt, soi hrtz izzese darbrmp. Nicht un khumma mentsch hettaten getrakk att di problème, att di schulln un, atti tausankhtar sachandar boden hm auzgepit.

Da sll nacht von lest von djar, balda di tschelln soin gest gnt huam, allz iz gest giheft pittn Strauss, an tntz n in andar dar Frnz un di Hilda soin gerift smm boda er, in soine intram hatt geblt gian aso vil vert. Dar Frnz iz gest in hmbl, un az berat gest vor imen hebatnsa gimak strm, poade da sll nacht, in sll pett.

Zait darn di Hilda hatt ngitrakk un balda dar Frnz hattar givorst azta 'z khinn iz gest soi, si hatt offe gebetart di arm, hatten gtt an groazan drukh un hatten khtt: "no Frnz machtar nicht auz 'z khinn iz nt doi". Allz inan stroach dar Frnz hatt gisek di blt gianen uminm un dena iz gest sovl azzen hebatn geboacht in an khaltn prunn. Nicht iz gibest aso azpe dar hatten gehatt vrgestltt er. Allz daz sll bo dar hatt gesek in soine intram iz gest gnt vorlrt.

In da gelaichige zait hattar nèt gihöart zorn, ombròmm daz gearn bodar hatt gehatt vor di Hilda in soi hèrtz iz gest mearar baz dar zorn. Si iz gibest a fraiez mensch, luste, schümma azpe di sunn un, bia mai hettatze gimak stian lai pitt imen un o, hattar gemak darkhénnen ke si hatten nia gehatt vorhoazt nicht.

Draitzekk djar spetar, bidrùmm von auzlånt, in an abas izzar khent ågirùaft attn telefon. Di stimme bodar hatt gehöart att dändar sait hattarse gekhennt vor vil djardar. Liachte plabe oang soinen vürkhent, un in an minüt hattar gidenkht allz daz guat un daz letz boda iz vürkhent hintarbart in di djardar, vor dar iz vortgånt von lånt.

Sihatten geredet vo irn, vo soin sun, un von lem bose hatt durchgemacht. Zboa tage spetar soinsase bokénnt in a birthaus. Balse iz inngetretet, vo züntrest in vüaz, finamài in lest har zöbrest in khopf, izzen augeblikst a flåmpa vaür azpe a fritz.

Attavorå imen a miegle dikhlat ma hèrta schümma, izta gebest di Hilda pitt an slánkhatn pua boda dar Frånz hatt nia gihatt gesek, ma in da gelaichege zait izzen vürkhent zo khenna.

Dar pua hatt gehatt liachtegez har, groaze hent un, baldar hatt geredet, hattar gemacht vorstianbettan guatn khopf dar hatt gehatt.

Azpe a plitzegar in Fråntz izzen durchgånt pa khopf ke dar pua magat soin soi sunn.

Sobisó niamat sèmm hatt khött nicht at ditza, un balsa hám gihatt verte z'èzza, soinsase gegrüaft schümma ombrómm er, in tage darnå, berat gånt bidrùmm in auzlånt, bodar hatt gehatt a liabez baibe un soine khindar.

Vünf djar spetar izzar gest gesotzt att di Ekkela von Viatzo spilante an kantzù boden hatt gemacht gedenkan allz ditza.

Schaung hintar in di zait nèt hèrta iz allz daz peste ombrómm 'z trakk golt on rost in da gelaichege zait, un er hatt sa gehatt gezalt vor ditza.

An stroach, no a bòtta, di Hilda hatt gisek in Frånz, balse hatt darvért ke dar iz gest schaüla kråñkh.

'Z izta neméar gest vil zait, poade soin gest eltar, sa soinse ågischauget vor ettlane minùtn åna zo khöda a bort, ma 'z iz gest sovl azta di oang redatn vor se. Dena laise, sobisó ginùmma azze si höar, hattar khött: "Hilda, biar poade bizzan eppaz bobar nia hám darkhénnnt... du schöllast khön in pua bia 'z soinda gånt di sachandar".

Dar Hilda soinarkhent laüchte di oang, hatt gesluntet zoa nèt zo gaüla un daz uantzege sachan bose hatt dartånt zo tüana iz gest "JA" pittn khopf.

Walter Nicolussi Paolaz

Lem

Gestarn,
häüt,
un petn az khemm mörng.

Takhan in aldar vrüa,
glöstarn in an hoachan hüml auz durch den tage,
und atz abas gian oine hintar in pèrge.

Tösln ka längez,
schaurn auz pan summar,
un havln in pon von bintar.

Khoimen untar da earst labe sunn von abréi,
plüamen in tausankh varm von höbiat,
un laise laise dèrrn auz vorda vort iz dar bintmånat.

Flattarn bahémme durch un her zbisnen in haüsarn,
lokhan di khulumman auz von èst untar in uasch von tach,
un ka herbest vången au alle pittnåndar un vonkian vorda zuarrift dar vrost.

Stian au vorda austeat di sunn
loavan hintar un vür azpe di narratn,
un dena rastnen auz di pummandar in di pritsch pa dar nacht.

Åzüntn a löakle vaürle
schürn inn zoa zo darbèrmase,
un paitn azta aberdarleschan di lestn glüat vor ma geat z'slava.

Khemmen zuar vo baitom
vennense un vairn luste pittn tschelln
un dena grüazan alle un gian vort.

Vorliarnse in di grümman oang vonar tschovitt
lüsnen in stille atn vo doin baibe in di tünkhl vodar nacht
un gem da boruntschate hånt gianante pittnåndar nidar un au pa stiage.

Zügl̄n au a khlummaz diarndle,
vüarn a djungez baibe attn altàr
un paitn auz in nevóde in ta' von Boinichtn.

Håm in sint alla dar sòrt vor balma bart soin groaz
tüan baz ma sait nå zo tüana,
un khearn bidrùmm pittn gedenkh vo balma sait gebest khlumma.

Soin gebest,
soin est,
un bizzan nèt bia ma bart soin

Bortn,
lem,
un an lestn...

Simone Anzalone

**Istituto Comprensivo Folgaria, Lavarone, Luserna
Scuola secondaria primo grado**

Lusérn moi länt

L usérn iz a khlumma lentle au aftnan pèrge. I pin gebortet da, åntze, i pin gebortet ka Tria aftn ospedàl ma i pin khent da ke i hån gehatt zboa tang, un moi māmma khütt ke 'z hatt gesnibet: 'z iz gest atz zboa von sunjio. Da iz asó, 'z bëttar bëkslt von an tage aftn åndar, 'z mage soin a hitz zo giana pittar khurtzan pruach häüt, un khalt zo giana pittar djuba mòrng.

I pin gekreschart atz Lusérn, un lebe da. Balma rift in länt, sekma lai nidar 'z Astetal un durch di Åndarpèrng. 'Z izta a pèrge boda hoast atz belsch, Cima Dante, ombrómm sa khön ke 'z parir di nas vo disan schreibar. Miar khintmar zo lacha un moi māmma khütt ke i magen hoasan Spitz Tonétsch: disar nám parírtmar mearat djüst vor an pèrge.

Balma rift in platz, venntma in monumént von soldàn boda gedenkht di sèllnen boda soin gestånt getöatet in kriage. Balde pin gest khlumma hânnne hèrta geböllt gian drinn zo spila, ombrómm i pinme gehöart azpe au hoach aftnan pèrge, ma moi māmma hattme hèrta auzgemacht khemmen ombrómm 'z iz a bichtegar platz boda gedenkht djunge puam boda soin gestorbet.

In platz, dise djar, izta gest di khirch un dar vraithof. Di khirch iz khent abegemèkket in Groaz Kriage un est izze aftn bege zo giana ka dar Tetsch. Est izta sèmm dar vraithof o.

Da earst granàtt boda iz khent gedjukht in Groaz Kriage von forte Verena, iz gevallt proprio afte khirch un hatt getöatet a diarndle bodase hatt gehoazt Berta

In platz izta di post, dar kamòu, di bibliotèka un dar bar Platzbirt. In ar bòtta izta gest di botége vodar Ida un di bånka, ma est soinsa inn in di Pön. Di botége est iz vodar Sandra. In platz izta di botége "Dolce Latte". Dar platz iz nèt propio schümma ombrómm 'z pasärnda di aute, ma nämp in platz izta a khlumma plètzle boma mage spiln, un untar izta an åndarz vor 'z spil in schach.

Di fremmegen boda khemmen in länt, fermarnse hèrta z'schauga di pèrng un khön ke a söllaz schümmaz auzgesega venntmaz at bintsche sain.

Moi onkl kontàrtmar hèrta au ke, dise djar, pan summar, in platz soinda hèrta gest vil khindar boda hâm gespilt pittn palù un afte maur von platz soinda hèrta gest gesotzt vil djunge boden hâm pasàrt di zait.

Obar 'z lánt vo Lusérn soinda di Hüttn boda di laüt, dise djar, hâm getrakk di khüa pan summar. Zèrte laüt hâmse getrakk in Bisele odar aftn Kämp. Est di khüa hattze dar Gianfranco un pan summar trakkarse in Kostalta

Kan Hüttn izta 'z haus von Valentìn. Atz tach hattz an adlar. Miar, vo khlumma, hattzmar gemacht khemmen in sint di fantàsme un i hân hèrta inventàrt stòrdje zo macha vörtn moi sbestar.

Au zöbreßt in pèrge, obar Lusérn, izta dar Fòrte von Groaz Kriage. Sèmm geade hèrta pitt moin onkl zo süacha tòkkn granàttn un plaimarmarn. An tage hânnne gevuntet an tòkko von khopf vonar hântgranàtt. Dar Fiorenzo hattmar khött zo leganan in bazzar vor a boch asó azta gea auz 'z pulvar un stschapàrt nèt. Lusérn iz schümma ombrómm 'z hatt vil stòrdja un vil sachandar z'sega. 'Z soinda dar Fòrte, dar Dokumentationszentum, 'z Haus von Prükk un vil maurn pitt khnott boda hâm augemacht di mānnen diese djar.

Atz Lusérn soinda vil traditziongen o. Balde pin gest in di schual elementare pinne gânt hèrta zo singa Tre Re pitt moin tschelln. In lest sântzta von fevràro machtma in Martzo. 'Z iz a groazez vaür au atz Kraütz. Di pompiarn vo Lusérn khochan di pasta vor alle.

In tage von lest von vassom di khindar gian ummar pa lánt pinn maskere un di baibar khochan di njökkn inn in Spilbar.

Pan summar geade na sbemm pitt moinar mâmma odar pitt moin onkl. Moi mâmma bill nia nå moin tatta. Si khütt ke dar schauget hèrta paràrdja un redet kartza vil inn pa balt un di fremmegen seng di plètz von brigalde. I o much sbaing. I süach nèt sbemm ma tòkkn granàttn odar åndarz geplèttra von kriage. I lege daz sèll bode vinn in rovòlt. Balde pin groaz bille macha an muséo. Però furse gibe allz in Dokumentationszentrum.

Lusérn iz a khlumma lentle pitt bintsche laüt un miar gevalltzmar lem da ombrómm bar khennenaz alle un soinda vil sachandar un vichar z'sega.

Astrid Nicolussi Golo

Moi bis-bischauz Cirillo Folgarait

In di sèlln djardar ka längez, an uantzegar lokhar izta durchpasàrt pan alln in lentarn: "All'orto Marietta". Balda in Laimtal di hennegritsch, sa sidar a baila, izzese gest gelekk afti maürla von gert zo sünnase, dar nono Cirillo iz partirt zo giana nidar in Astetal un afti hoachebene von zimbar lentarn, zo traga di sem un di strapiànti in baibarn vor di gert. Dar nono hatt gelebet ai Zencheri in Laimtal, 'z iz gest a khlumma mendle. Di nona Sonia un di bisnóna Iole hám khött ke afti haut von arm hattar gehatt tatuàrt in adlar von Impéro Austro-Ungarico baldar hatt gelebet daz Earst Bèltkriage, ... un furse in hèrtz o, azzar dòpo sèks mánat presòu hattar gemacht sèks djar inngespèrrt au in Siberia. Balda di khindar hâmen gevorst von kriage di nona hatten hèrta gemacht sbaing. "Kontàr nèt dise sachandar in khindarn" hattzen khött. Folgaràit iz gest soi zuarnám, sovl azta no haüt zo tage di bisnóna Iole rüaftme mi o di "krukka" un alóra khüdar: "Du o nona pist a krukka, seånska azpar alle poade stian in Astetal". Asó dar nono inngekhoaft di sem un di strapiànti hattze getoalt pittar bis-bischauz Maria; si iz gánt zo vorkhoavase haus vor haus zuar Rovràit, un dar bis-bischauz Cirillo iz partirt pinn zikklistà un zboa groaze zumman pasàrante auvar pan an staige vodar Kogola vo Serrada. A bòtta hattar abegemacht alle di lentar nidar in Astetal: Lastebasse, San Piaro, Casotto, Pedescala, un dòpo auvar zuar Castelletto - Rotz, Robân, Slege un durch in djoch von Vesan, izzar gánt a bòtta atz Lusérn, dena atz Lavròu, Haslach, Kholegen, San Sebasdjò, Folgràit un bidar bidrùmm ai Zencheri in Laimtal. Dar hatt gemocht übarnachtn vort vor vil tang, un asó no haüt di eltarn, alóra khindar gedenkhan ke dar izzese augehaltet hèrta in di lestéssegen famildje boden hám gëtt z'slava. Dar hatt vorkhohaft di strapiànti in gepuntate mètzla, un di sem hattarse gemèzt pittnan khlumman begle in "oncia" azpe 'z berat gest gold, in gràmm. "All'orto Marietta" hattar gehoket. Ma 'z hatta nia gemenglt a pudl pråmpòi un a partìa in kartn, intânto azta di zumman soin khent gelekk sichar in khëldar vodar Nella au in birthaus Tricolore atz

Lusérn. Verte azzar hatt gehatt, auzvorkhaft allz un ler pinn zumman, izzar gekheart bidrùmm dahùam. Di khindar, alle kontént, håmen gepitet, in nono Cirillo, asó azpe di nona. Seånska azze hatt khött: "Ja, ja, dar iz gerift au pinn otschél'n". "Ma bia au pinn otschél'n?" håmsa khött di khindar. Ditza hatt geböllt muanen "hoach pinn gardegått", pezzar khött "eppaz luste". Sichar iz, ke dar nono Cirillo Folgarait hatt gekhennt 'z gesinga von alln in klokkn vo alln in kampaniln von lentarn boda inaran bòtta soin gest un gehöartze zimbarn.

Augusta Nicolussi Castellan

Moinar muatar

I schauche å moi muatar,
gesotzt at soi karége,
soi har iz aromäi gântz grisat,
un soine plabe oang schaungme å azpe hèrta.
Di zait iz geloft vort asó bahémme,
soine gedenkh khearn bidrùmm,
bise iz gest a khulumma tschovittle.
Aft soi lem vo vor vil djar.
'Z iz gebest a traurega zait,
asó sber vor alle di laüt von lånt.
Si khint luste azze gedenkht soine tschelln,
puam un diarnen, a filò au pa stiage pitt khnott zo sünname.
Di Angela, di Rosa, di Lina, di Irma,
alle pittnåndar zo singa kantzü,
zo lacha un zo puala.
Meararne åndre gedenkh soin in soi hèrtz un sèmm bartnsa stian vor
hèrta.
Schümmane un schaülane, nicht khinta vorgèzzt.

Da sèll zait iz gânt, dar lângéz iz da, dar summar bartaz auzbèrmen,
an åndadar herbest un an åndadar bintar.

Di zait iz no vil, vor üs. I billse no pitt miar

20172018

Tönle
Bintarn

82019202

Mattia Nicolussi Rossi | categoria scolari

Di fontanü

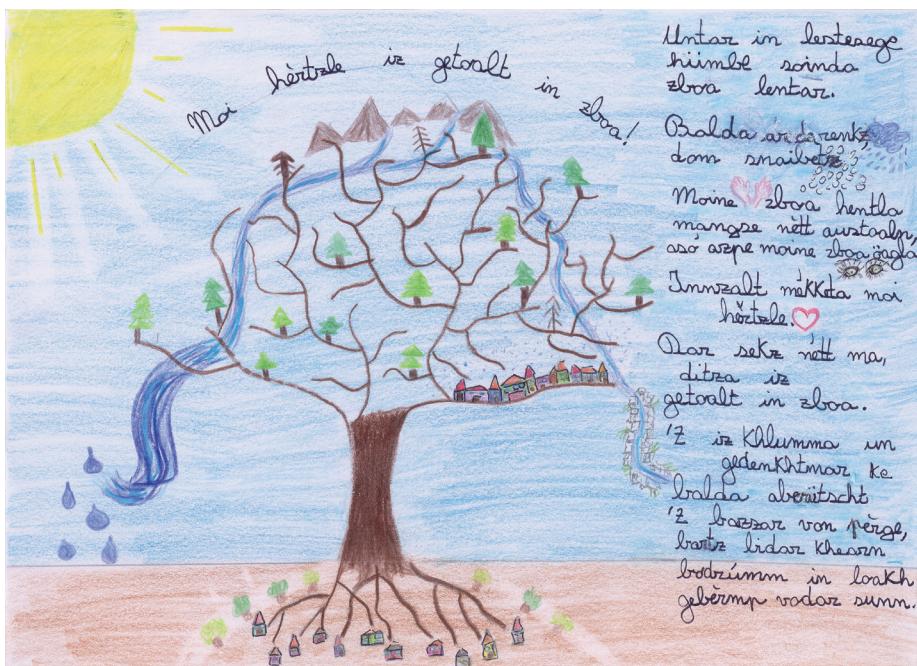
Moi bisnóna hattmar kontärt ke dise djar in di Vesandar, balda iz gest daz Earst Kriage, di taütschan håm gehatt an “deposito” vo munitzióngen.

Balda iz gerift ’z kriage, vorsa soin gånt vort, håmsen gëtt vaür.

Spetar in lånt izta gerift a månn vo slege zo khoava aisan un otù. Di laüt håm ågeheft zo graba auz in forte un vil diarnen, moi bisnóna o, soin gånt in Vesan nåmp in Fontanü. Sèmm håmsa ågeheft zo graba boda iz gest dar “deposito”: pittnan zipple soinsa gånt zo bescha auz di earde in bazzar von Fontnü. Da håmsa gevuntet plai¹, otù un aisan un eppaz zo gebinna.

Est alle di vert bode gea ka Slege, un sige di Fontanü, khemmenmar in sint dise diarnen boda sippm auz di earde drinn in bazzar.

¹ La parola italiana “piombo” è stata sostituita con “plai”.

Moi hërtze iz getoalt in zboa | Astrid Nicolussi Golo | categoria scolari

Di khirch vo Luséرن | Patrick Nicolussi Principe | categoria scolari

Matteo Nicolussi Castellan

Niamat hettatzen impitet

Niamat hettatzen impitet...
ma er hattzen gehöart in hèrtz
vo au dom hattarse ågeschuaget alle soine khindar,
soine pèrng, soine hümbldar
un, allz in an stroach, in a tunkhla nacht,
dar balt hatt gerümblt.
Soine pèrng, soine hümbldar hâmen geschützt
azzar nèt sege in groaz schade
boda, biane spetar, dar månn åna pluat hebat hintargelazzt at
soine pèrng.
Est, vo au dom, dar alt Printz mage neméar drauschaung at alle
soine khindar,
soine pèrng un soine hümbldar.

Fiorenzo Nicolussi Castellan

Oinegian

Un allz, laise laise, khint timpl
di starchan varm von lem lazzan platz
in edln labegen zaitn

Biane hatt no bërt
ma daz sëll biane
vüllt di oang, 'z hèrtz, di seal

Un izta nicht pezzar
baz gian, hånt in di hånt,
zuar dar sunn boda geat oine.

Marta Martinello

'Z fikarle

Balde pin gest khlumma, balde hânne gegaült, alle di vert hânnne gesüacht eppaz schümmaz: eppaz bomar hatt gemacht pensàrn “est iz gânt, est barsto stian pezzar”. Ettlane vert hânnne pensàrt afti varm, åndre vert atti vichar odar atti bisan pinn roasan, odar eppaz guat z’èzza bomar hatt gekhocht di mâmma. I pin gest traure un i hânne pensàrt afti pérng voll pitt snea, afti sunn, aftz mer. ’Z izta gest hèrta eppaz schümmaz. ’Z soinda gest di vrössla, di oang von laüt... zèrte laüt azpe du, doi snabl. ’Z izta gest ’z proat pinn zükkar, ’z soinda gest di pattini pinn rödela, ’z izta gest daz guat gesmåkh von gras apéna gement.

I hânne pensàrt ke ’z berat gest genumma spèrrn di oang un seng eppaz schümmaz z’stiana pezzar. Un i hânne gesüacht zo gedenkhamarse alle di sèlln schümmman sachandar.

Dena pinne khent groaz. Un, i gloabe, mearar traure, ma hèrta pitt moinar list vo schümmman sachandarn in sint.

Gestarn pinne gest zo venna a tschell dar moinen. Balde pin gest auz vodar tür soinmar abekhent di zeacharn. Haüt zo tage, iz nèt dèstar lem ena gëlt, pittn khindarn, pittnar arbat boda rendart bintsche, ena zait z’stiana pittnåndar...

I pin gânt aft d’åndar sait von bege, hèrta machante fenta nèt z’soina nå zo gaüla untar di utschén, un hânne no gehöart moi votze alz khinn bodamar khütt “süach eppaz schümmaz!”, asó hânnne geschauget in hüLBL, di èlbar... nicht. Dena moine oang soinse augehaltet z’schauga a vedrina vonar khlumman botége. Zen minùtn spetar pinne auzkhent pittnan fikarle pitt krea gemacht azpe a hå.

Est ’z fikarle iz aft moi vedrina nåmp dar tür. I hânne pensàrt ke ’z berat gest genumma schaungz à z’soina neméar traure, un az nèt berat gest genumma åschaungz, nemmenz in di hent un fikarn!

Serie di 17 disegni a fisarmonica
con didascalie in cimbro |
Istituto Comprensivo Folgaria,
Lavarone, Luserna |
Scuola primaria di Lavarone | cl. IV

Samantha Nicolussi Rossi
scuola secondaria Lavarone | cl. II

'Z lem von khindar dise djar zu pèrge

Diese djar berda hatt gehatt a haüsle inn in Bisele, iz gánt pan summar pinn khüa zu pèrge. Vor drai månat un an halm, umbrómm di schual hatt ågiheft in earst von otóbre.

Di laüt hám nägenump da gántz famildja. 'Z lem von khindar iz gest zo helva dar muatar zo macha di mestiarn in haus. Dena hámsta gemocht hüatn di khüa zoa azza stian in soi bis, umbrómm 'z soinda gest khummane zoü. Azza nèt soin gest alumma, hámsta gespilt pittnåndar, senónda hámsta vil gelest un antånto di khüa hám gevrevzt 'z gras. Da mittartage hámsta getribet 'z vich in stall.

Balsa hám gehatt gëzzt in vormaz, di groazan khindar hám gemocht trang di sbem, boda di baibar von haus hám augelest, atz Lusérn zo vorkhoavase.

Dena hámsta gekhoافت bazta hatt gemenglt zo pèrge (proat, mel...) un soin bidar gekheart bodrúmm zo vuaz in Bisele, bidar voll pinn prosàkk

In tages di khlumman khindar soin gánt in balt pittar muatar odar pittar nona zo süacha sbem, odar roatpern, nå holtz odar nå ströbe. Spetar di khüa soin khent getribet in di bisaun un asó hattma bidar gemocht hüatn. Antånto soinda gerift di groazan vo Lusérn un hám bidar gemocht helvan nå in khüa.

Abas, balma hatt gehatt gëzzt di tschoi, un getrakk di milch in kasèll, pinn liacht vodar khertz, di altn hám kontàrt di stòrdje vo diese djar un gepetet 'z petle. An lestn soinsa gánt alle in pett, müade ma hèrta kontént.

Gerift auzzodrukha in mânat vo höbiat von djar 2020
Finito di stampare nel mese di luglio 2020